De cultuur van het Belgische radioamateurisme en de opkomende mainstreamcultuur in het interbellum

Jan Mestdagh
01004530

Promotor: Dr. Joris Mercelis

Masterproef voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte voor het behalen van de graad van Master in de Geschiedenis

Academiejaar 2015 - 2016

Verklaring in verband met de consulteerbaarheid

De auteur en de promotor(en) geven de toelating deze studie als geheel voor consultatie beschikbaar te stellen voor persoonlijk gebruik. Elk ander gebruik valt onder de beperkingen van het auteursrecht, in het bijzonder met betrekking tot de verplichting de bron uitdrukkelijk te vermelden bij het aanhalen van gegevens uit deze studie.

Het auteursrecht betreffende de gegevens vermeld in deze studie berust bij de promotor(en). Het auteursrecht beperkt zich tot de wijze waarop de auteur de problematiek van het onderwerp heeft benaderd en neergeschreven. De auteur respecteert daarbij het oorspronkelijke auteursrecht van de individueel geciteerde studies en eventueel bijhorende documentatie, zoals tabellen en figuren. De auteur en de promotor(en) zijn niet verantwoordelijk voor de behandelingen en eventuele doseringen die in deze studie geciteerd en beschreven zijn.

Inhoudsopgave

Lijst met gebruikte afkortingen 4

Inleiding 6

H1: Het Belgisch Radioamateurisme

1. Profiel van de radioamateur 13
2. Een gemeenschapsactiviteit 17
   2.1. Tijdschriften en andere organen 27
   2.2. Idealen, normen en waarden 33

H2: De jaren '20: de gouden jaren van het radioamateurisme?

1. Vrije pioniers in een ongereguleerde ether 43
   1.1. De wetteloze golflengtes 43
   1.2. Problemen 48
   1.3. Zelfregulatie en zelfredzaamheid 54
2. De eerste stappen naar een mainstream radiowezen 60

H3: De jaren '30: radio, een mainstreammedium

1. Radio werd steeds populairder 65
2. Nieuwe wetten, sterkere staatscontrole 78
3. Aanhoudende problemen, aanhoudende zelfredzaamheid 83

H4: De reactie van de amateurs

1. De vruchteloze strijd tegen wet en massa 93
2. De heroriëntering van het radioamateurisme 103
3. Casestudy: Radioamateurs en droneliefhebbers 110

Besluit 117

Bijlagen 124

Opgave van bronnen en literatuur 141

Lijst met gebruikte afkortingen

A.M.A. = Academy of Model Aeronautics

A.R.A. = Algemeen Rijksarchief

A.R.A.B. = Association des Radio-Amateurs Belges

A.R.R.L. = American Radio Relay League

B.B.C. = British Broadcasting Corporation

B.C.L. = Broad Cast Listener

B.R.T. = Belgische Radio- en Televisieomroep

BeUAS= Belgian Unmanned Aircraft Systems Association

D.G.L.V. = Directoraat-Generaal van de Luchtvaart

D.I.Y. = Do-It-Yourself

I.A.R.U. = International Amateur Radio Union

K.B. = Koninklijk Besluit

K.V.R.O = Katholieke Vlaamse Radio-Omroep

L.I.B.R.A.D.O.= Liberale Radio-Omroep

LiPo = Lithium-Polymer

N.I.R. / I.N.R. = Nationaal Instituut voor Radio-Omroep / Institut National de Radiodiffusion

O.M. = "Old Men", de afkorting waarmee de zendamateurs elkaar ongeacht hun leeftijd vaak aanspreken.

P.T.T. = Postes, Télégraphe et Téléphone / Post, Telegrafen en Telefonen

R.B. = Réseau Belge

R.C.B. = Radio Catholoque Belge

R.E.S.E.F. = Radio Emissions Socialistes d'Expression Française

R.P.A.= Remotely Piloted Aircraft

R.W. = Radio Wallonie

S.A.R.O.V.= Socialistische Arbeiders Radio-Omroep voor Vlaanderen

S.B.R. = Société Belge Radio-Electrique

T.S.F. = Télégraphie/Téléphonie Sans Fil

U.A.V. = Unmanned Arial Vehicle

U.B.A.R. = Union Belge des Auditeurs de Radiodiffusion

U.R.C. = Union Radio-Club, een club die zich met de U.R.C.B. had geaffilieerd

U.R.C.B. = Union Radio-Club de Belgique

U.S.F.G.B = Union des Sans-Filistes de Grand-Bruxelles

V.L.A.N.A.R.A.= Vlaamsch-Nationale Radiovereeniging

V.R.B. = Vlaamsche Radio Bond

V.R.T. = Vlaamse Radio- en Televisieomroep

W.R.C. = World Radiocommunication Conference

W.V.R.O.= West-Vlaamse Radio-Omroep

Inleiding

In deze paper onderzoek ik de cultuur van het Belgisch radioamateurisme tijdens het interbellum en hoe die reageerde op de verschuiving van de radio als obscure liefhebberij van een kleine groep voortrekkers tijdens de jaren ’20 naar een alledaags informatie- en ontspanningsmiddel voor de grote massa tijdens de jaren ’30.

De studie bestaat uit vier delen. In het eerste hoofdstuk schets ik een beeld van de gemiddelde Belgische radioamateur en de gemeenschap van Belgische radioamateurs. Wie waren de mensen die zich in het interbellum in ons land met radio bezighielden en wat waren hun kenmerken? Was radio vooral een mannenzaak, of speelden ook vrouwen een rol? Tot welke maatschappelijke klasse behoorden de liefhebbers en in welke sector waren ze professioneel actief? Door hun eigenschappen te vergelijken met de door Kirsten Haring beschreven eigenschappen van Amerikaanse amateurs bekijk ik in hoeverre de Belgische radioliefhebbers op de Amerikaanse leken.[1]

Radiocommunicatie vereist meerdere deelnemers: zowel één of meerdere zenders als één of meerdere ontvangers. Dit leidde ertoe dat radioamateurs zich, misschien nog meer dan liefhebbers van bijvoorbeeld fotografie of fonoplaten, groepeerden in clubs. Amateurs richtten lokale, regionale, nationale en internationale verenigingen op en vormden samen één grote gemeenschap. Deze had een geheel eigen cultuur van gemeenschappelijke idealen, normen, waarden, gedragsregels, gebruiken en zelfs een eigen taal. De vorming en concrete invulling van deze cultuur op het nationale niveau wordt in het eerste hoofdstuk uitgebreid uit de doeken gedaan. Daarna bekijken we de soorten verenigingen, hun kenmerken, functies en rol in de liefhebbersgemeenschap. Om de formele communicatie met de leden te verzorgen, publiceerden radioclubs tijdschriften of lieten de verslagen van hun vergaderingen in reeds bestaande bladen verschijnen. Gezien deze tijdschriften meestal de enige noemenswaardige schriftelijke overblijfselen van de radioverenigingen zijn en de basis van de paper vormen, geef ik de lezer in dit deel ook een duidelijk beeld van de publicaties.

Na het schetsen van een algemeen beeld van de cultuur van de gemeenschap van Belgische radioamateurs tijdens het volledige interbellum, geeft het tweede hoofdstuk een meer specifiek overzicht van de situatie van het Belgisch radioamateurisme tijdens de jaren ‘20. Tijdens het grootste deel van dit decennium was radio nog weinig ontwikkeld en de bezigheid van een relatief kleine groep mensen, waardoor de overheid zich er relatief weinig mee inliet. We

[1] HARING (K.) *Ham Radio’s Technical Culture.* Cambridge/London, The MIT Press, 2007, 220p.

bekijken hoe de gemeenschap van radioliefhebbers door het ontbreken van duidelijke wetgeving aan zelfregulatie deed en ook zelf de problemen waarmee ze geconfronteerd werd, probeerde op te lossen. In het tweede luik van het hoofdstuk bekijken we kort welke indicatoren aan het eind van de jaren ’20 duidelijk maakten dat grote veranderingen op til waren.

In het derde hoofdstuk verdedig ik de these dat het jaar ’30 voor de radio in België een omslagpunt was. Het belang van radio nam door haar steeds grotere verspreiding onder de Belgische bevolking sterk toe. De overheid zag dit in en nam haar verantwoordelijkheid door vanaf ’30 nieuwe, duidelijke wetten, regels en beperkingen in te voeren en de controle op de naleving ervan sterk op te voeren. Wat waren de gevolgen van de popularisering en overheidsinterventie voor de maatschappelijke actoren en voor de gemeenschap van radioamateurs van het eerste uur? Ondanks de toegenomen overheidsinmenging bleven heel wat problemen voortduren. Waar de overheid tekortschoot, bleven de amateurs ook in de jaren ’30 hun problemen gewoon zelf oplossen.

De overgang van een tijdperk waar de amateurs de meesters van “hun” radiogolven en –toestellen waren naar een situatie waar radio met de rest van de bevolking gedeeld moest worden en de overheid de touwtjes stevig in handen had, schudde de gemeenschap van radioamateurs stevig door elkaar. Het vierde hoofdstuk onderzoekt hoe de O.M. en radioknutselaars op deze ingrijpende veranderingen reageerden.[2] Het eerste luik toont aan hoe de liefhebbers zonder al te veel resultaat met woorden en daden ongewenste veranderingen probeerden tegen te gaan. In het tweede luik leg ik uit hoe de gemeenschap, die steeds meer besefte dat de veranderingen onomkeerbaar waren, zich aan de nieuwe situatie aanpaste. Zeker tijdens de jaren ’20 had de overheid de grootste moeite om de snelle vooruitgang van de radiotechniek met wetgeving bij te houden. Het tempo van technologische evoluties – of zijn het revoluties? – is vandaag enkel toegenomen, waardoor de kwestie brandend actueel blijft. Ook vandaag zien we bepaalde technische niches tot de mainstream uitgroeien en reageert de wetgever vaak met heel wat vertraging. Daarom leg ik dan ook kort de link tussen de activiteiten en situatie van de radioamateurs in het interbellum en die van hedendaagse droneliefhebbers. Ook de invloed van de verschuiving naar de hoofdstroom op de D.I.Y.- (Do-It-Yourself-) component van beide hobby’s wordt kort bekeken.

Het eerste hoofdstuk geeft een beeld van de beginsituatie van de gemeenschap van radioamateurs in de vroege jaren ’20. Het vierde schetst de manieren waarop die gemeenschap, gedwongen door de sterk veranderende situatie in de

[2] “Old men”, afgekort tot O.M., was een term waarmee zendamateurs elkaar, ongeacht hun leeftijd, aanspraken.

jaren ’30, reageerde en zich aanpaste. Hoofdstuk twee en drie tekenen de factoren die een invloed op de amateurs uitoefenden uit. Het eerste en laatste hoofdstuk geven daarom een algemeen beeld van de gemeenschap, terwijl de middelste hoofdstukken meer bij de concrete gevallen stilstaan. In het eerste en laatste hoofdstuk staan de vragen “wie” en “wat” centraal, in het tweede en derde hoofdstuk is “waarom” de sleutelvraag.

Het onderzoek in deze paper steunt voornamelijk op de vele radiotijdschriften die tijdens de jaren ’20 en ’30 in België verschenen. In de bibliotheek van de Universiteit Gent, de bibliotheek van de Katholieke Universiteit van Leuven, in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel en in het Algemeen Rijksarchief te Brussel zijn een groot deel van deze bladen in vrij complete reeksen terug te vinden. Ze bevatten een schat aan informatie rond radiotechniek, -wetenschap, -politiek, -nijverheid, -amateurisme en –cultuur. Om praktische redenen selecteerde ik voor dit onderzoek enkel tijdschriften die in bovenstaande bibliotheken terug te vinden waren en minstens één jaargang telden. De tijdschriften werden door de amateurs zelf geschreven en geven een goede inkijk op het radioamateurisme als subcultuur. Gezien de kenmerken van de gemeenschap van radioamateurs en haar reactie op de verschuiving van niche naar mainstream onderzocht worden, is bijna alle inhoud van de bladen potentieel interessant, gezien vaak tussen de lijnen gelezen kan en moet worden. Natuurlijk zijn lezersbrieven, verslagen van vergaderingen en artikels met één concreet relevant onderwerp het rijkst aan informatie, maar ook uit een op het eerste zicht niet relevant stuk over een technische kwestie of uit reclame kan bijvoorbeeld blijken welke waarden voor de amateurs belangrijk waren. In het eerste hoofdstuk geef ik een kort overzicht van het Belgische medialandschap voor wat betreft radio.

Naast de tijdschriften was ook een archiefbestand relevant voor dit onderzoek. In het fonds “Pater Leopold” in het Algemeen Rijksarchief te Brussel is een aantal lijsten van leden van katholieke radioclubs en –tijdschriften terug te vinden.[3] Dit archief, dat onaangeroerd en onbekend lijkt, zou voor toekomstig onderzoek naar het vroege radiolandschap in Vlaanderen of de Katholieke Radio-Actie tijdens het interbellum van onschatbare waarde kunnen zijn. Het betreft het archief van Robert “Pater Leopold” Vandepitte (1893 – 1970), Vlaams radiopionier, -presentator en stichter van Radio Kortrijk (°1928). De drie broers Robert, Juliaan (°1894) en Karel (°1896) Vandepitte speelden een sleutelrol in het Vlaams radioamateurisme en de Katholieke Radio-Actie. In ’93 ontsloot Franz Denys, toenmalig archivaris van de B.R.T. het archief door middel van een plaatsingslijst die in het A.R.A. aangevraagd kan worden. Het handelt

[3] ARA. Archiefblok: Belgische Radio Televisie (BRT) (met delen van archieven Pater Leopold en Albert Gillon). Periode: 1925 – 1970. Archieftoegang: BE-A0510 / I 503. Archiefbloknummer; BE-A0510.0III.0018.

voornamelijk over het Vlaams tijdschrift "*Radio*", in '23 opgericht door Juliaan, maar na diens dood in '28 door Robert overgenomen.[4] Alle edities van het tijdschrift zelf, maar ook de brieven met de drukker en lijsten van geabonneerden zijn er terug te vinden. Daarnaast bevat het fonds ook een massa documenten rond de omroepstatuten van de K.V.R.O. (Katholieke Vlaamse Radio Omroep), de W.V.R.O. (West-Vlaamse Radio Omroep), het N.I.R. (Nationaal Instituut voor de Radio-Omroep) en rond radio in Kortrijk.

De paper steunt ook op kwantitatieve gegevens. Deze zijn opnieuw vooral terug te vinden in de tijdschriften. Het blad "*Radio-S.B.R.*", de officiële uitgave van de Société Belge Radio-electrique (S.B.R.), de eerste Belgische radiofabrikant en uitbater van de officieuze Belgische nationale radiozender Radio Belgique, barst van de cijfers.[5] De Belgische overheid en vanaf '30 ook het N.I.R. (Nationaal Instituut voor de Radio-Omroep) hielden eveneens cijfers bij. De grote hoeveelheid tijdschriften en de lange periode dat sommige verschenen, zorgen ervoor dat het ook mogelijk is om zelf aan het rekenen te gaan om bijvoorbeeld de prevalentie van bepaalde gebeurtenissen te becijferen. Ook de lijsten van diegenen die op "*Radio*" geabonneerd waren uit het archief van pater Leopold leverden me cijfermateriaal op, waardoor ik dankzij de vrij grote steekproef onder andere conclusies kon trekken over de professionele sector waarin de meeste radioamateurs actief waren.

Gezien de thesis voornamelijk op tijdschriften steunt, is het belangrijk even stil te staan bij hun betrouwbaarheid. Een aanzienlijk deel van de inhoud van de bladen is in ieder geval opiniërend. De schrijver van een artikel over bijvoorbeeld een wetsvoorstel liet steevast zijn mening doorschemeren. Een aanklacht tegen één of andere praktijk was steeds gekleurd door de ervaringen van de schrijver. Een lezersbrief is hét ultieme voorbeeld van een mening. Voor de onderzoeksvraag van de paper is die subjectiviteit echter geen probleem, gezien het net meningen en idealen zijn die onderzocht worden. Objectieve informatie was doorgaans terug te vinden in de verslagen van vergaderingen en neerslagen van wetten. Het lijkt onwaarschijnlijk dat secretarissen van de verenigingen een verdraaide versie van de gebeurtenissen zouden neerpennen, net zoals het niet logisch lijkt dat de wetteksten bij publicatie door de redactie aangepast of lezersbrieven vervalst zouden zijn. De tijdschriften werden naar alle leden van de radioverenigingen verspreid en iedereen mocht er vrij toe bijdragen, waardoor de kans klein is dat zij de visie van slechts een kleine elite vertegenwoordigden. De tijdschriften lijken dan ook een betrouwbare neerslag te zijn van wat er in de gemeenschap van radioamateurs leefde.

[4] Radio. Algemeen maandschrift voor radio-telegrafie en telefonie. Gent, Uytkerke: Erasmus, 1923 - 1939
[5] Radio-S.B.R., Revue technique de la Société Belge Radioélectrique, Brussel, 1929 – 1931; 1935 – 1938.

Wanneer men het twintigste-eeuwse België onderzoekt mag het fenomeen verzuiling nooit uit het oog verloren worden. Ondanks dat veel radioamateurs meenden en wensten dat ideologie in hun hobby geen rol speelde, leunden veel van hun verenigingen en tijdschriften toch bij een zuil aan. Tijdens de jaren '20 trok de radio door haar relatief kleine belang nog niet sterk de aandacht van de zuilen. Toch zorgde de Franstalige dominantie van het radiowezen en het exclusief Franstalig karakter van de officieuze staatszender Radio Belgique voor heel veel wrevel bij en protest door katholieke flaminganten, die in de tweede helft van de jaren '20 voor een eigen zender ijverden. Door het gestegen belang en populariteit van radio en de verdeling van de zendtijd over de (verzuilde) omroepverenigingen na de stichting van het N.I.R. woedde de radiostrijd tijdens de jaren '30 een stuk heviger. Een herverdeling van de zendtijden door het N.I.R. werd door het katholiek-flamingantische "*Radio*" bijvoorbeeld compleet anders onthaald dan door een liberaal-Franstalig tijdschrift als "*Le Sans-Fil*".[6] Deze thesis is geen onderzoek naar de invloed van verzuiling op het Belgisch radiolandschap, waardoor ik daar ook niet uitgebreid op in ga. In het tweede deel van het eerste hoofdstuk schets ik echter kort de invloed van verzuiling op de normen, waarden en idealen van de radiogemeenschap, gezien dat uiteraard wel relevant is voor het onderzoek. Bij de selectie van de tijdschriften en de informatie uit die tijdschriften heb ik er sterk op gelet bladen van alle strekkingen te hanteren en geen informatie uit artikels die heel sterk ideologisch gekleurd zijn te gebruiken.

Het eerste en voornaamste doel van dit onderzoek is om een bijdrage te leveren aan de geschiedschrijving rond radio en radioamateurisme in België tijdens het interbellum. Ondanks de recente viering van het honderdjarig bestaan van radio in België na de eerste uitzending op 28 maart 1914, is er immers nog niet veel onderzoek gepleegd. Wie vandaag iets over de vroege geschiedenis van het Belgische radioamateurisme wil weten, is aangewezen op enkele hoofdstukken in een handjevol boeken of moet zich met onbetrouwbare informatie van op het internet tevredenstellen. Nochtans liggen een massa primaire bronnen, de radiotijdschriften, ontsloten in de Koninklijke en Universitaire bibliotheken en zijn in instellingen als het A.R.A. en de V.R.T. heel wat andere archivalia beschikbaar.

In 2010 analyseerde Wim Vanobberghen in het tijdschrift "*Media History*" hoe de opkomst van radiozenders in België in het reeds genoemde tijdschrift "*Radio*" werd besproken.[7] In 2007 schreef Brecht Bostyn een lijvig werk over de

[6] Le Sans-Fil. Le messager du radio-amateur. Organe officiel des Radio-clubs, Association des radio amateurs belges, Cercle belge d'études radio-télégraphiques. Supplément-radio du " Messager de Bruxelles" Brussel,1934 – 1935.
[7] VANOBBERGHEN (W.) "The Marvel Of Our Time" In: *Media History,* 16 (2010), 2, pp. 199-213.

Belgische radio-industrie tijdens het interbellum.[8] In 2004 wijdde "*Het geheugen van de geluidsfabriek*" een hoofdstuk aan de beginjaren van het Belgisch Nationaal Instituut voor de Radio-Omroep.[9] Cas Goossens beschreef in '98 deels de geschiedenis van radio, maar legde de nadruk op die van televisie.[10] In '84 verkende Johan Putseys in zijn licentiaatsverhandeling dan weer de strijd om meer zendtijd tussen de verschillende verzuilde omroepverenigingen.[11] Verder bestaat er een anekdotische geschiedenis over de radio-omroep in België, die in '72 door Wilfried Bertels werd geschreven.[12] Naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van radio verscheen een jaar later ook een werk van Van Hagendoren en Mignon.[13] Ten slotte publiceerde ook de toenmalige beheerder van het radiomuseum in Olen in 2010 een werk rond de geschiedenis van de radio in België en in Congo voor de Eerste Wereldoorlog, dat ondanks alle goede intenties niet wetenschappelijk genoemd kan worden.[14] Afgezien van deze acht publicaties werd naar mijn weten nog geen onderzoek naar de vroege geschiedenis van radio in België ondernomen. Geen van de hierboven vermelde werken concentreert zich op de gemeenschap van Belgische radioamateurs en haar cultuur. Met dit werk is het mijn bedoeling de grote leegte die op dit moment nog rond het vroege Belgische radioamateurisme hangt, aan te pakken.

Een tweede doel van dit werk is om een bijdrage te leveren aan het hedendaagse debat over de rol die gewone burgers in het ontstaan en de groei van nieuwe technologieën kunnen spelen. Door de recente sterke groei van de drone-technologie met die van de radio te vergelijken, toon ik aan dat ook vroeger soms een groep *early adopters* van gepassioneerde amateurs met een technische achtergrond met revolutionair nieuwe technologie experimenteerden alvorens die bij het grote publiek doorbrak. Ook tijdens de twintigste eeuw werden de *early* adopters door de overgang van nieuwe technologie van de niche naar de hoofdstroom met heel wat problemen geconfronteerd.

Net als drones perceelgrenzen overschrijden, respecteerden radiogolven geen landsgrenzen en worstelde de wetgever ook in de vroege twintigste eeuw met de nieuwe problemen waar nieuwe technologieën haar mee confronteerden. Het tijdelijk bestaan van een grijze zone van wetteloosheid door de snellere evolutie

---

[8] BOSTYN (B.) . De opkomst, ontwikkeling en bloei van de Belgische radio-industrie en omroep in het interbellum. Gent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent), 2007, 551p. (Promotor: Eric Vanhaute)

[9] DELAERE (M.), MANNAERTS (P.), VAN DEN BUYS (K.) en VERSPEURT (V.), *Het geheugen van de geluidsfabriek.* Leuven, Leuven University Press, 222p.

[10] GOOSSENS (C.) *Radio en televisie in Vlaanderen : een geschiedenis*. Leuven, Davidsfonds, 1998, 216p.

[11] PUTSEYS (J.) "Radiostrijd tussen de twee wereldoorlogen." In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis ,* 18 ('96), 1-2, pp. 35-60.

[12] BERTELS (W.) *Die dingen begoren allemaal tot het verleden. Geschiedenis van de omroep in België.* Brussel, BRT, 1972, 130p.

[13] VAN HAGENDOREN (P.) en MIGNON (J.). *1923-1973 : La radio belge a 50 ans*, Brussel, RTB, 1973, 96p.

[14] BRASSEUR (B.). *Hallo, hallo, hier radio Laken… De pioniersjaren van de radiotelegrafie en telefonie in België en haar ex-kolonie*, 2010, Olen, eigen uitgave.

van technologie dan de wetgeving is geen exclusief hedendaags fenomeen, maar kwam ook vroeger voor wanneer een nieuwe technologie voor amateurs beschikbaar werd. Ook in het verleden liet de wetgever nieuwe technologie in de beginfase soms wat haar gang gaan en greep hij pas in wanneer het maatschappelijk belang sterk toenam. Net als dat vandaag lijkt te zullen gebeuren met de droneliefhebbers, ging de inmenging van de overheid gepaard met de inperking van de vrijheid van de radioliefhebbers. Ik probeer aan te tonen dat de reactie van de amateurs van het eerste uur van radio en drones op de toenemende reglementering en democratisering van hun hobby opvallend veel overeenkomsten vertoont. De popularisering van de radio leidde het einde van het DIY- of Do-It-Yourselfaspect van het amateurisme in. Hoewel de popularisering van drones een nog te recente evolutie is om haar effecten op de zelfbouw van drones al te kunnen onderzoeken, doen bepaalde factoren vermoeden dat de massaproductie van drones ook de zelfbouw van drones negatief zou kunnen beïnvloeden.

Hoofdstuk 1. Het Belgisch Radioamateurisme

1. Profiel van de radioamateur

De weinige historiografie die de kenmerken van de gemiddelde radioamateur voldoende aandacht geeft, schetst de gemiddelde liefhebber als mannelijk, lid van de midden- of hogere klasse, (technisch) hooggeschoold, blank en van middelbare leeftijd.[15] Naar de kenmerken van de gemiddelde Belgische amateur werd nog geen onderzoek verricht. In dit hoofdstuk bekijk ik in hoeverre de demografie van de Belgische radioliefhebbers tijdens het interbellum strookte met die van liefhebbers in andere landen.

De lange reeks tijdschriften die ik raadpleegde doen vermoeden dat het radioamateurisme ook in België vooral een mannenzaak was. Personen werden in de tijdschriften niet altijd met hun voornaam benoemd, maar de familienaam werd uiteraard vergezeld door "meneer" of "mevrouw". Tijdens mijn onderzoek kwamen slechts twee vrouwelijke leden van radioclubs ter sprake.[16] Ook op foto's van bijeenkomsten of speciale activiteiten van de clubs zijn amper vrouwen te zien (zie bijlage 14). Op speciale gelegenheden als tentoonstellingen, demonstraties en diners werden leden vaak vergezeld door hun echtgenotes, maar niets wijst erop dat vrouwen ook deelnamen aan de alledaagse activiteiten van de club.[17] Het idee dat vrouwen hun eigen radioclubs hadden of liever de hobby op hun eentje uitvoerden, lijkt onwaarschijnlijk. Haring en Oldenziel argumenteerden dat mannen technische hobby's, zoals radioamateurisme, vaak domineerden en dankzij die dominantie die hobby's een exclusief mannelijk karakter toekenden.[18] In meerdere verslagen is er sprake van zonen die hun vader bij de bijeenkomsten vergezelden.[19] Vermoedelijk maakte deze kennismaking met technologie steeds meer deel uit van een exclusief mannelijke opvoeding, terwijl men meisjes en vrouwen ongeschikt achtte voor technische aangelegenheden.

Het idee van radio als mannenzaak kwam ook naar voor in de artikels. Vooral het katholieke tijdschrift "*Radio*" stond bol van conservatieve artikels over de rol van de vrouw in radio. Het publiceerde meermaals stukken als "Huisvrouw en radio" waarin gesteld werd dat voor vrouwen enkel de vrouwen- en kinderuurtjes van belang waren.[20] Huisvrouwen moesten bovendien niet te veel naar radio

---

[15] HARING (K.), 2007.
[16] In november '27 werd in de U.R.C. Louvain uitzonderlijk een vrouw, Louise Langen, als bibliothecaresse aangesteld. (Radio-Science, december '27). In de club van Sint-Niklaas en Waasland was een zekere mevrouw Valérie Van Ghendt vaak aanwezig. (Radio, februari '24).
[17] KELECOM (J.) "Union Radio-Club de Louvain", In: Radio-Science, 4(1926), p. 85.
[18] HARING (K.), 2007, p. XII en OLDENZIEL (R.). *Making Technology Masculine. Men, Women and Modern Machines in America 1870 – 1945.* Amsterdam, The Amsterdam University Press, 1999, 271p.
[19] FONTEYNE (R.) "Compte rendu de la séance du 12 janvier 1927" In: Radio-Science, 5 (1927), 2, p. 43.
[20] S.n. "De Vrouw en de Radio" In: Radio, 10 (1933), 12, p. 359.

luisteren, want anders zou die voor haar een last in plaats van een ontspanning worden.[21] Ook de vrouw als omroeper moest het ontgelden. Vrouwen werd verweten dat ze "*weliswaar onder elkaar een zekere welbespraaktheid bezitten, maar voor een publiek staande, [...] het hoofd verliezen en niet meer weten wat ze moeten doen.*"[22] "*Radio-Science*" had het in '27 over "*Le Radiotrac*", het gevoel van verstomming, van dicht klappen dat de meeste vrouwen die voor het eerst voor een microfoon moesten praten, zouden ervaren.[23] Een artikel dat per grote uitzondering door een vrouw werd geschreven, toont aan dat ook sommige vrouwen deze mening deelden.[24] Ondanks de eerste feministische golf was de emancipatie van de vrouw tijdens het interbellum nog beperkt, waardoor zij niet de kans kregen het status quo te veranderen. In andere tijdschriften verschenen minder echt vrouwonvriendelijke stukken, maar ook daar kwamen vrouwen amper aan bod en heerste duidelijk het idee dat radio niet voor vrouwen was.

Haring stelde dat de gemeenschap van radioamateurs in de Verenigde Staten tussen '30 en '70 vooral uit mensen uit de midden- of hogere klasse bestond, omdat radio nu eenmaal een dure zaak was. In België was dit in het grootste deel van het interbellum eveneens het geval. Tussen '18 en '30 steeg het uurloon van een gemiddelde Brusselse arbeider van één naar zeven frank, wat tussen '30 en '35 daalde naar vijf frank om tegen '40 opnieuw ongeveer zeven frank te bereiken. Met een werkdag van tien uur werd dus maximum zeventig frank verdiend.[25] Al tijdens de jaren '20 was er qua mogelijkheden, kwaliteit en prijs veel variatie in het aanbod. Sterk bepalend voor de prijs van radio-ontvangers was het onderscheid tussen de twee soorten ontvangers. De kristalontvanger kon zonder elektriciteit aan de hand van een klein loodglanskristal (galeniet) radiogolven opvangen, het tweede werkte aan de hand van elektronenbuizen. Een galenietpost kon al tijdens de jaren '20 voor rond de vijftig frank verkregen worden, maar was onbetrouwbaar, detecteerde enkel de sterkste zenders en had een slechte selectiviteit.[26] Ontvangers met vacuümbuizen waren betrouwbaarder en lieten de luisteraar toe op een fijne manier op zenders af te stemmen, maar waren heel duur. Tijdens de jaren '30 nam echter ook de prijs van deze types ontvangers gevoelig af. Zendtoestellen werkten altijd met lampen en bleven doorheen het hele interbellum relatief duur. De gewone Belg kon het zich in de jaren '20 dus al permitteren om met een heel primitief toestel van het nieuwe fenomeen te proeven. Wie echter een betrouwbaar toestel met redelijke ontvangst wilde, op zwakke en verafgelegen stations wou afstemmen of zelf

[21] S.n. "Huisvrouw en Omroep". In: Radio, 15 (1938), 7, pp. 103 – 104.
[22] S.n. "De vrouw als omroeper" In: Radio, 8 (1931), 8, p. 237.
[23] S.n., "Informations et Nouvelles", In: Radio-Science,3 (1927), 7, p. 103.
[24] VAN GHENDT-BUYLE (V.), "Wat hebben wij, vrouwen, aan Radio?" In: Radio, 2 (1924), 4, p. 1.
[25] SCHOLLIERS (P.). "Loonontwikkeling , conjunctuur en arbeidsverhoudingen in het bouwvak in Brussel en Parijs 1855 – 1940." In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XII, 1990, p. 25.
[26] S.n. "Uit het leven onzer liefhebbers-kringen."In: Radio, 1 (1924-, 11, pp. 181 – 182.

radiogolven wilde zenden, moest daar tijdens de jaren ’20 nog minstens twee tot driemaal het maandloon van een gewone arbeider voor op tafel leggen. Tijdens de jaren ’30 daalde de prijs tot een redelijk niveau, waardoor steeds meer gewone mensen in een sober, maar degelijk radiotoestel investeerden.

Naast de aankoopprijs van zijn toestel werd de amateur nog geconfronteerd met heel wat andere kosten. In augustus ’20 voerde de overheid een taks van 20 frank per jaar in, die in ’30 verhoogd werd naar 60 en in ’39 zelfs naar 78 frank per toestel.[27] Wie aan zenden deed, kreeg in oktober ’26 een éénmalige “taks voor nazicht” van 200 frank en een jaarlijkse “taks voor beziging” van 50 tot 400 frank opgelegd en moest later ook een examen afleggen dat 20 frank kostte.[28] Radiotoestellen gingen niet eeuwig mee en bij buizenradio’s was het regelmatig vervangen van de lampen een must. Een standaardlamp van Philips kostte afhankelijk van het type tussen de 50 en 90 frank. Een echte amateur werkte bovendien graag met de nieuwste, beste technologie, wat het regelmatig vervangen van (onderdelen van) zijn toestel impliceerde. Om zelf een toestel te kunnen bouwen of er mee te experimenteren moest de liefhebber beschikken over een serieuze gereedschapskoffer en soldeerbouten, meettoestellen en bureaumateriaal, wat ook heel wat bijkomende kosten met zich meebracht. De hobby werd voornamelijk in clubs beoefend, wat impliceerde dat de radioamateur zich vaak vrij moest kunnen maken. Het lidgeld bedroeg in de meeste verenigingen jaarlijks twintig tot dertig frank.[29] Een zichzelf respecterend amateur had een abonnement op minstens één vaktijdschrift, wat opnieuw op een jaarlijkse kost van rond de dertig frank kwam.[30] Ook boeken, essays en handleidingen hadden hun prijskaartje. In het derde hoofdstuk toon ik aan dat het aantal radioluisteraars tijdens de jaren ’30 sterk groeide. Het zenden bleef doorheen het interbellum voor een kleine elite weggelegd, waarvan zelfs sommigen door de crisis van de jaren ’30 hun hobby moesten stopzetten.[31] Het experimenteren met het zenden en ontvangen van radiosignalen en/of het zelf bouwen of aanpassen van radiotoestellen bleef dus ook in België doorheen het hele interbellum gereserveerd voor de hogere en middenklasse. In de jaren ’30 maakten simpele, degelijke, betaalbare toestellen het ook voor de lagere klasse mogelijk om naar radio te luisteren, maar nooit het echte radioamateurisme uit te oefenen.

---

[27] Koninklijk Besluit van 7 augustus 1920

[28] S.n. “Vlaamsche Radio-Bond”, In: Radio, 12 (1935) 8, p. 220.

[29] Lidgeld U.R.C. de la région de Huy ’34: 20fr (Revue Belge de T.S.F., november ’34). Lidgeld Radio-club de Bruxelles ’24: 15fr + 5fr toelatingskost (Amateur de T.S.F., mei ’24). Lidgeld Union des Sans-Filistes du Grand-Bruxelles ’36: 30fr (Radio-Journal de Belgique, 13 oktober ’35). Lidgeld U.R.C. Kortrijk in ’26: 15 ; ’27: 20fr.

[30] Abonnement Radio-Belge ’26: 30fr. Abonnement Revue Belge de T.S.F. ’34: 25 fr of 3fr per nummer.

[31] 4MOK, “Rapport Gent” In: Radio, 10 (1933), 8, p. 243. “De Crisis schijnt ook geweldig huis te houden in de shaks van de Gentsche VRB mannen.”

Sterk bepalend voor de plaats op de sociaaleconomische ladder is de scholing en het beroep. Onderzoek op het internationale terrein wees uit dat radioamateurs doorgaans beter geschoold waren en vaker technische beroepen uitoefenden.[32] Ook de Belgische radioamateurs waren goed geschoold en doorgaans actief in de technologische sector. Op 336 steekkaarten van de leden van de Katholieke Vlaamse Radio Vereniging tussen '36 en '40 zien we 111 technici (33%), 40% geleerde beroepen (12%) en 60 geestelijken (18%, te verklaren door het katholieke karakter van deze vereniging).[33] Ook de vele verwijzingen naar het beroep van lezers of leden van clubs in de vakbladen ondersteunen dit beeld. Binnen de gemeenschap waren ook heel wat leerkrachten binnen technische instituten, technische bedienden en ingenieurs actief.[34] Ook leerkrachten uit andere vakgebieden waren sterk vertegenwoordigd. Heel wat van de tijdens de Grote Oorlog ingezette radiotelegrafisten bleven ook in de clubs actief.[35]

Andere kenmerken van de Belgische radioamateurs zijn minder eenvoudig vast te stellen. Foto's in de tijdschriften wijzen op de prevalentie van middelbare of oudere radioliefhebbers en de vaak in tijdschriften opgenomen doodseintjes van prominente amateurs wijzen in dezelfde richting. De veelvuldige vermeldingen van de beroepen van amateurs tonen aan dat de meeste leden van clubs al een professionele carrière uitgebouwd hadden. Ook berichten over de aanwezigheid van echtgenotes en kinderen op bredere evenementen doen een hogere gemiddelde leeftijd vermoeden. Het feit dat men het in tijdschriften de moeite waard vond duidelijk te vermelden dat de Vlaamse Radioclub van Torhout en de U.R.C. van Ath vooral uit jongeren bestond, doet vermoeden dat dit uitzonderlijk was.[36] De Belgische bevolking was tijdens het interbellum etnisch nogal homogeen en niets uit de tijdschriften doet vermoeden dat er amateurs met een immigratieachtergrond actief waren.

Uit de in de bladen vermelde adressen van leden en de locatie van de (grootste) clubs blijkt dat de meeste radioliefhebbers in en rond steden woonden. Ook de lijst van gelicenseerde zendamateurs die in mei '29 in "*Belga-Radio*" was opgenomen, toont dit aan.[37] Tijdens de jaren '20 werkten lampentoestellen op accumulatoren, die regelmatig in de stad opgeladen moesten worden. Tijdens de jaren '30 vonden toestellen op netstroom ingang, en deze was in verschillende afgelegen gebieden niet altijd beschikbaar.

---

[32] HARING (K.), 2007, p. XII
[33] Archief pater Leopold, steekkaartenbak leden Katholieke Vlaamse Radiovereniging 1936 – 1940.
[34] S.n. "Uit het leve n onzer liefhebbers-kringen." In: Radio, 1 (1924), 11, pp. 181 - 182
[35] VAN GHENDT (M.) "Wat Practisch nut aan de Radio-telefonie" In: Radio, 1 (1923), 5, pp. 65 – 66.
[36] S.n. "Uit het leven onzer radio-groepeeringen." In Radio: 1 (1923), 6, p. 101; S.n. "Uit het leven onzer liefhebbers-kringen" In: Radio, 1 (1924), 11, pp. 181 - 182
[37] In: Belga-Radio, 3(1929), 2, pp. XIV - XV.

Belgische radioamateurs waren tijdens het grootste deel van de jaren ’20 overwegend Waals of Brussels. Vlaanderen hinkte achterop inzake elektrificatie en de lonen lagen er een stuk lager.[38] Door de exclusief Franstalige uitzendingen van staatszender Radio Belgique was het ook voor rijke Nederlandstaligen minder aantrekkelijk om te investeren in een duur radiotoestel. Vlaanderen haalde in de eerste helft van de jaren ’30 haar achterstand echter betrekkelijk snel in. Qua taal werd het Belgisch radioamateurisme tijdens het interbellum, analoog met de maatschappij, gedomineerd door het Frans. Het grote merendeel van de tijdschriften was Franstalig en alle indicatoren wijzen erop dat de omgangstaal in de meeste radioverenigingen, ook in Vlaanderen, het Frans was.

2. Een gemeenschapsactiviteit

Het radioamateurisme was tijdens het interbellum net als vandaag een sterk op de gemeenschap gerichte activiteit. Dit is vrij logisch, gezien de hobby voor velen bestond uit het via de radiogolven communiceren met anderen en daarvoor uiteraard per definitie een zender en ontvanger voor vereist is. Samenwerken in groepen leverde, net als bij andere hobby’s, radioamateurs veel voordelen op. In groep konden zij samenwerken, van elkaar leren, waren ze beter geïnformeerd en nam hun hobby een geheel nieuwe sociale dimensie aan. Het groepselement zorgde er ook voor dat liefhebbers sterker stonden tegen en meer druk konden uitoefenen op de overheid, de bredere bevolking en producenten van radioapparatuur. De druk op de overheid om bepaalde problemen aan te pakken of bepaalde wetten (niet) in te voeren wierp niet altijd haar vruchten af. Producenten hadden er wél veel meer voordeel bij de gemeenschap tevreden te houden en verpakten na dringende vraag van de clubs bijvoorbeeld hun lampen al snel in stevigere dozen.[39]

Verenigingen bestonden op zowel internationaal, nationaal, regionaal als lokaal niveau. Op internationaal niveau werd in ’25 na enkele internationale congressen de I.A.R.U. of International Amateur Radio Union gesticht. In deze organisatie, die op internationaal niveau de belangen van de zendamateurs beschermde tijdens onder meer de W.R.C.-conferenties, werd elk land door één vereniging vertegenwoordigd.[40] Ook los van de I.A.R.U. was er op internationaal vlak sprake van een gemeenschapsgevoel. Amateurs waren over de landsgrenzen heen met elkaar verbonden door gemeenschappelijke normen en waarden en spraken dankzij de Q-codes voor een deel dezelfde taal. De codes werden in ’09 door de

[38] VERAGHTERT K., De industriële ontwikkeling. De periode 1914-1947. in: De industrie in België. Twee eeuwen ontwikkeling 1780-1980., Gemeentekrediet, Brussel, 1981, pp. 182-184
[39] BISSCHOFF en FRENAY, “Correspondance” In: Radio-Science, 1 (1925), 3, pp. 143 – 144.
[40] De W.R.C. of World Radiocommunication Conference komt elke drie tot vijf jaar samen om op wereldniveau de toewijzing van de radiofrequentiebanden te evalueren en bij te sturen. In de I.A.R.U. vertegenwoordigde de Réseau Belge de Belgische zendamateurs.

Britse overheid oorspronkelijk voor het maritiem verkeer ingevoerd, varieerden tussen QRA en QTZ en werden gebruikt om op een korte, duidelijke en universele manier te communiceren. De bekendste code, "QSL", vraagt bijvoorbeeld alle ontvangers de ontvangst van het signaal te bevestigen, zodat de zendamateur weet door wie en waar hij gehoord werd. "QSO alias" is dan weer een aanvraag om met de persoon met die alias te communiceren. Naast de codes speelde ook het Esperanto een belangrijke rol. De stichtingsakte van de I.A.R.U. werd bijvoorbeeld in het Engels, Frans en Esperanto opgesteld. Ook Belgische radioamateurs en hun verenigingen probeerden het gebruik van de internationale kunsttaal te stimuleren. In verscheidene clubs werden lessen georganiseerd en soms was er zelfs een exclusief aan Esperanto toegewijd lid.[41] In de meeste tijdschriften verschenen af en toe ook artikels in deze taal. De internationale verbanden worden soms zelfs verstevigd door collega's uit andere landen in de radioclubs te ontvangen of zelf op bezoek te gaan.[42]

In sommige landen, zoals Engeland, ontstonden nog vóór de uitbraak van de Eerste Wereldoorlog radioamateurverenigingen. In België werden de eerste echte clubs pas na de oorlog boven de doopvont gehouden. Waar nu net de eerste verenigingen opdoken is moeilijk te bepalen. In vroege tijdschriften zoals "*Science et Savoir-Faire"* uit '19 waren al luisterrapporten opgenomen, wat erop wijst dat liefhebbers toen al in clubs vergaderden, wat echter niet te verifiëren valt.[43] De eerste echte clubs doken op in de eerste jaren van 1920. In steden als Antwerpen, Brugge, Brussel, Gent, Izegem en Kortrijk kwamen in '22, '23 en '24 radioclubs tot stand.[44] Ook in Torhout, Blankenberge, Knokke en Lier waren begin '23 al clubs actief. Ook Roeselare lijkt een voorloper te zijn, want daar werd in het Klein Seminarie al op 22 februari '22 een club opgericht.[45]

De eerste bijeenkomst van de U.R.C. Charleroi vond plaats op 27 oktober '22. Op 18 maart '23 werd de U.R.C. du Centre van La Louvière gesticht.[46] Ook eerder ontstond al een Henegouwse radioclub.[47] In de loop van '24 kwamen pioniers als Dejonghe, Blanchart en Deloor samen in wat de voorganger van de

[41] S.n. "Chronique des clubs", In: Belga-Radio, 2 (1928), 3, p. XXVII.
[42] Op 23 april '26 kwamen 100 Parijzenaars op bezoek bij de U.R.C.B. (Radio-Science, '26, p. 111.) In juli '27 kwam de radioclub van Rijsel langs. Op 15 april '28 ging U.R.C. Kortrijk op bezoek in Rijsel. (Radio-Science, juni '28 p. 67.)
[43] DEVOLDRE (J.) Het ontstaan van de radioclubs in: < http://www.uba.be/nl/uba/geschiedenis-van-de-uba/het-ontstaan-van-de-radioclubs>, geraadpleegd op 02/12/2015.
[44] De Vlaamsche Vereeniging voor de studie der Draadloze Telegrafie werd opgericht te Gent op 25/12/'22, De Antwerpsche Model-Engineersclub op 04/02/'23, (Radio, 15/11/'23); De Radio-Club Gantois ontstond op 26 juni '24 (Radio-Science, '26, p. 242) De Brugsche Radio-Club op 01/03/'23 (Radio, juli '23), de Radio-Club van Iseghem op 26/09/'23, de Radioclub Kortrijk op 09/12/'23 en de Radio-Club de Bruxelles op 21 januari '24 (L'amateur de T.S.F. '23).
[45] S.n. "Uit het leven onder radio-groepeeringen." In: Radio, 1 (1923), 6, pp. 101 – 102.
[46] BARBIER (A). "Union Radio-Club du Centre". In: Radio-Science, 2 (1926), pp. 241.
[47] S.n., "Radio-Club du Hainaut", 6 (1928), 11, p. 108.

U.R.C.B. zou worden.[48]

Volgens De Wasch, voorzitter van de Brugse Radioclub was het geweten dat "*als drie Belgen zich ergens op den aardbol ontmoeten, zij er onmiddellijk op uit zijn eene sociéteit in het leven te roepen.*"[49] Hier lijkt een kern van waarheid in te zitten, want na de stichting van clubs in grotere steden werden al snel overal in het land verenigingen opgericht.[50] Bladen als "*Radio*" gingen het vormen van verenigingen ook sterk aanmoedigen omdat dit de wetenschappelijke vooruitgang van de radio zou stimuleren en de roep naar Vlaamse radio-uitzendingen zou versterken.[51] Het blad publiceerde zelfs een uitgebreide gids van hoe de oprichting en eerste vergaderingen van een nieuwe radioclub aangepakt moeten worden.[52] Aan de oproep van de tijdschriften werd duidelijk gehoor gegeven, al bestonden de clubs tijdens de jaren '20 bij oprichting vaak uit niet meer dan een handjevol personen.[53] Door de toegenomen populariteit van radio waren naar de jaren '30 toe steeds méér personen bij de oprichting betrokken.[54] Het ledenaantal van de meeste clubs vertoonde een opmerkelijke groei. De Gentse radioclub startte haar activiteiten in mei '24 met 40 personen, telde tegen het eind van dat jaar 92 leden en verenigde eind '26 al 245 radioamateurs.[55] De Vlaamsche Vereeniging voor de studie der Draadloze Telegrafie te Gent groeide in één werkjaar met 160 leden. In oktober '30, vijf jaar na haar oprichting, telde de U.R.C. Leuven al 320 leden.

Kort na de stichting van lokale radioclubs werden ook op regionaal en nationaal niveau verenigingen opgestart. Al in juli '23 vond de eerste vergadering van de West-Vlaamse Gouwbond plaats, die de Vlaamse Radioclubs van Blankenberge, Brugge en Roeselare groepeerde.[56] In '29 ontstond de Vlaamse Radiobond, een overkoepelend orgaan voor Vlaamse zendamateurs. Het orgaan baatte een eigen QSL-dienst uit en had in '35 al honderd leden in secties in Mechelen, Brugge, Knokke, Gent en Limburg.[57] In januari '36 veranderde de naam van de V.R.B. in de "*Vlaamse Radiovereniging van Korte-golfliefhebbers*". Ook Franstalige clubs verbonden zich in overkoepelende organisaties. Op regionaal niveau groepeerden

[48] Jack, "Les Radio-Clubs", In: Radio-Science, 3(1927), p. 237.
[49] S.n. "De Wereld In" In: Radio, 1 (1923), 1, p.1.
[50] In Diksmuide, Tongeren, Hasselt, Overpelt, Peer, Kontich, Lier, Turnhout, Geraardsbergen, … werden al in '23 clubs op poten gezet. (Radio, 25 december '23)
[51] "Overal waar minstens drie radio-hoofden bij elkaar gestoken kunnen worden, moet een radio-club gesticht worden." Radio, april '25, p. 156.
[52] S.n. "In Vereeniging ligt onze kracht!" In: Radio, 2 (1925), 10, p.156.
[53] De U.R.C.B. werd in '24 door 3 personen gesticht, de Izegemse radioclub door 18, radiocub "Klein Brabant" Puurs en radioclub Arendonk door 15. In grote steden als Gent ('24, 40 leden) en Luik ('25, 70 leden) is groter aantal stichtende leden te verklaren door grotere bevolkingsdichtheid en de aanwezigheid van prominente amateurs in bestuur.
[54] De Katholieke Vlaamsche Radio-Actie en de Gentse radioclub "Het Volk" hadden bij oprichting in '31 elk al 25 leden.
[55] MAERNOUDT, "Radio-Club Gantois" In: Radio-Science, 1926, p. 242. ; S. N. "Radio-Club de Gand", In: Radio-Science 1926, pp. 303 – 304.
[56] S.n. "Uit het leven onzer radio-kringen." In: Radio, 1 (1923), 2, p. .
[57] Stond in voor het ontvangen en versturen van QSL-kaarten gericht aan/verstuurd door Belgische amateurs.

Brusselse radioclubs zich in de U.S.F.G.B of Union des Sans-Filistes de Grand-Bruxelles. In de loop van '24 constateerden een aantal Franstalige radiofanaten dat er nog geen serieuze nationale beweging van radioamateurs bestond. Daarom werd begin '25 de Union Radio-Club de Belgique of U.R.C.B. gesticht. Doel van de organisatie was om een brug te vormen tussen alle reeds bestaande en nog op te richten radioclubs in België, zonder dat leden-clubs daardoor hun bewegingsvrijheid verloren. Bij oprichting waren minstens twaalf clubs aangesloten. De vereniging was erg succesvol en telde in '26 al 132 leden. In '29 hadden zich al 29 radioclubs bij de koepel aangesloten, wat in juni '34 tot minstens 34 verenigingen was gestegen.[58]

Tijdens de jaren '30 groepeerde ook de jongere A.R.A.B. of Association des Radio-Amateurs Belges op de radioliefhebbers op het nationale niveau. Ook de Réseau Belge speelde een belangrijke rol. De R.B. verenigde Belgische zenders op de korte golf en concentreerde zich, in tegenstelling tot de V.R.B., U.S.F.G.B., U.R.C.B. en A.R.A.B., niet op bijeenkomsten of het verenigingsleven, maar wel op het technisch opleiden, bijscholen en ondersteunen van beginnende en ervaren zendamateurs. Tijdens het interbellum vertegenwoordigde de R.B. België op de bijeenkomsten van de I.A.R.U. Ook de R.B. kende een sterke groei en telde in februari '31 al 375 leden.[59] Toen het radioamateurisme het tijdens de tweede helft van de jaren '30 steeds moeilijker kreeg, riep de A.R.A.B. in haar tijdschrift "*Le Sans-Fil*" op tot alliantievorming tussen de A.R.A.B., U.R.C.B., U.B.A.R.[60] en U.S.F.G.B. In de volgende nummers van het tijdschrift werd gerapporteerd dat drie van deze verenigingen daadwerkelijk samen waren gekomen en nu in één alliantie werkelijk de belangen van alle Belgische radioamateurs en –luisteraars vertegenwoordigden.[61]

Naast uitgesproken Nederlands- en Franstalige overkoepelende verenigingen, probeerden sommige koepels amateurs uit beide taalgemeenschappen aan te trekken, zoals de Belgische Federatie der Radio-Elektrische Studiekringen/Cercle Belge d'Etudes Radioélectriques, die eind '29 zeker tien clubs verenigde.[62] Deze vereniging legde een sterke nadruk op haar politieke en taalkundige neutraliteit en schreef de verslagen van haar vergaderingen dan ook netjes in de twee landstalen naast elkaar.[63] Naast gewone clubs bestonden ook verenigingen met andere doelen. In '34 ontstond bijvoorbeeld het Syndikaat der Belgische Privaat-

[58] Jack, "Les Radio-Clubs", In: Radio-Science, 1926, p. 238.; Revue Belge de T.S.F., juni 1934.
[59] S.n., "VIIIe Assemblée Générale du R.B." In: Radio-Science, 9 (1931), 3, p. 18.
[60] Union Belge des Auditeurs de Radiodiffusion, cfr. infra.
[61] Le Sans-Fil, nummer 29, 10 maart '35 en de volgende edities.
[62] Radio-Club Belge De L'Est, Verviers; Radio-Club Socialiste de Bruxelles; Radio-Club d'Anvers; T.S.F. Club, Malines; Cercle Radio-Electrique Anversois; Club des 4, Anvers; Radio-Club Socialiste de Liège; Radio-Club "Vooruit", Gent; Radio-Club de Sain-Ghislain; Radio-Club Scienta, Brussel.
[63] S.n. "Bericht aan de medewerkers/Avis aux Collaborateurs" In: Belga-Radio 4 (1930), 3, p. 14.

Zenders, dat dertien private zenders groepeerde.[64] Ook fabrikanten en verkopers van radiomateriaal gingen zich groeperen, net als de uitvinders van nieuw materiaal. [65] Ook los van overkoepelende organisaties werkten radioverenigingen samen, bijvoorbeeld wanneer leden van de U.R.C. Brussel, de Cercle d'Etudes Radioélectriques en de R.B. spontaan samen een radiostand op het Brusselse autosalon verzorgden. Radioclubs gingen vaak bij verenigingen uit aangrenzende gemeentes op bezoek om de banden met de buren aan te halen. Op nationale en internationale radioconferenties waren gedelegeerden van zowel lokale als overkoepelende organisaties in grote getale aanwezig.

Uit een open brief van een nieuw lid van de U.R.C.B. blijkt dat jaloezie, afgunst en vijandigheid tussen federaties met gelijkaardige doelen eerder regel dan uitzondering was.[66] In '25 reageerden enkele leden van de Radioclub Gent op een circulaire van de nieuw opgerichte "Réseau Belge" door te stellen dat die vereniging zich beter bij de reeds bestaande "Féderation Belge des Cercles d'Etudes radioélectriques" zou aansluiten.[67] In '27 probeerde de U.R.C.B. de R.B. als een afzonderlijke sectie "zenders" bij haar unie te doen aansluiten, wat door de R.B. vriendelijk werd geweigerd.[68] De Franstalige R.B. had bij de oprichting van de I.A.R.U. in '25 de kans gegrepen zich bij de bijeenkomsten als vertegenwoordiger van het Belgisch zendamateurisme op te werpen, wat voor veel Nederlandstalige zendamateurs onaanvaardbaar was. In de tweede helft van de jaren '20 probeerden Vlaamse radioamateurs Nederlandstalige artikels in "*QSO*", het officiële orgaan van de R.B. te laten verschijnen, maar dit werd geweigerd. Daarom werd met de steun van het flamingantische radiotijdschrift "*Radio*" in '29 de V.R.B. opgericht, die jarenlang streed voor meer inspraak voor Nederlandstaligen in het reilen en zeilen van de R.B.[69]

De twee verenigingen vlogen elkaar meerdere keren in de haren, bijvoorbeeld rond de QSL-kaarten in '33.[70] Doordat de R.B. België vertegenwoordigde bij de I.A.R.U. kwamen kaarten bestemd voor leden van de V.R.B. vaak bij de R.B. aan. Ondanks herhaaldelijke vragen van de V.R.B. om deze door te sturen, ging de R.B. niet op dit verzoek in. Uiteindelijk zag de V.R.B. zich in april '34 genoodzaakt eenzijdig de I.A.R.U. aan te schrijven om dit probleem op te

[64] Radio-Conférence, Radio-Schaarbeek, Radio-Chatelineau, Binche-Radio, Wallonia Bonne Espérence, Radio Wallonie, Radio-Cointe, Liège-Expérimental, Seraing-Radio, Radio-Verviers, Radio-Ottomont, Radio-Antwerpen, Radio-Kortrijk
[65] Meer dan zestig radiohuizen waren bij de in januari '24 opgerichte "Groupement Belge des Constructeurs et Vendeurs de T.S.F." aangesloten. ; Radio-Science, september '27, p. 141.
[66] X. Z. "Un Nouveau Membre" In: Radio-Science, 5(1927), p.1.
[67] MAERNOUDT, "Rapport de la séance du 9 avril 1925" In: Radio-Science, 4 (1925), 6, p. 21.
[68] OCREMAN (M.) en DE NECK (P.), "assemblée générale du 16 janvier 1927" In: Radio-Science, 6(1927), 1, p. 20.
[69] S.n. "V.R.B. Rubriek", In: Radio, 8 (1930), 10, pp. 233 – 234.
[70] Briefkaartjes die door zendamateurs naar elkaar werden gestuurd als bewijs dat contact (QSL) had plaatsgevonden. (Zie bijlagen 15 en 16)

lossen.[71] Zowel de R.B. als V.R.B. beweerden volledig neutraal te zijn.[72] In de praktijk was het duidelijk dat de R.B. Nederlandstalige zendamateurs stiefmoederlijk behandelde en de V.R.B. uitgesproken flamingantisch-katholiek was.[73] In elk geval bleven dergelijke conflicten niet sluimeren. In de jaren '35-'36 werd er onderhandeld tussen beide verenigingen ter oprichting van één federatie en in juli '35 werden alle leden van de V.R.B. door de R.B. uitgenodigd op een internationaal feest.[74]

Op de oprichting van nieuwe overkoepelende organen werd vaak vijandig gereageerd. In "*La Revue Belge de T.S.F.*" van maart '34 raadde Lejeune, voorzitter van de Réseau Verviétois, een afdeling van de U.R.C.B., zijn leden bijvoorbeeld aan niet te reageren op uitnodigingen van de recent opgerichte U.B.A.R. of Union Belge des Auditeurs de la Radiodiffusion. Deze organisatie zou volgens Lejeune andere doeleinden dan de bescherming van de radioluisteraars hebben, wat duidelijk werd door de "*onbeschaamde vraag*" om 65 frank abonnementsgeld voor een tijdschrift dat niet in de buurt kwam van de kwaliteit van die van de U.R.C.B. Zelfs al mocht de U.B.A.R. het goed voorhebben met radio, was het volgens Lejeune beter zich te groeperen in één oudere, beproefde vereniging. Organisaties als de U.B.A.R. zorgden enkel voor versplintering.[75] Ook de A.R.A.B viel de U.B.A.R. kort na oprichting vaak aan en reageerde negatief op een voorstel van de vereniging om samen te werken.[76]

Terwijl men naar verdere vereniging op hoger niveau streefde, ontstond binnen clubs een zekere fragmentering. Soms werd om praktische redenen een opdeling ingevoerd, bijvoorbeeld om onervaren, nieuwe leden eerst afzonderlijk de basis bij te brengen of zelfbouwers een ander statuut te geven.[77] Meestal was onderverdeling echter een uiting van interne sociale competitie. Binnen de I.A.R.U. bestond bijvoorbeeld de *Rag Chewing Club*, een groep kortegolfzenders die per morsesleutel communiceerden en waarvan men enkel op uitnodiging lid kon worden.[78] De Tongerse radioclub bestond uit werkende leden, ereleden en leden-weldoeners. Om deze laatste titel te krijgen moest een lid de club een schenking van minimum vijftig frank doen.[79] De "*Amis de la T.S.F.*", een vzw die

[71] ON4PLM, "Open brief aan het bestuur V.R.B. Gent" In: Radio, 10 (1933), 10, p.306; S.n. "Het halsstarrige Brussel", In: Radio, 10 (1933), 11, p. 341; S.n. "Réseau Belge. Radeloos, Redeloos, Reddeloos". In: Radio, 10 (1933), 12, p. 375. S.n. "Vereenigingsnieuws", In: Radio, 11 (1934), 10, p. 313.
[72] S.n. "V.R.B.-Rubriek" In: Radio, 7 (1930), 12, p. 309, "V.R.B. is een neutraal, wetenschappelijk organisme dat zich onzijdig houdt tegenover alle politieke en godsdienstige geschillen of gebeurtenissen."
[73] S.n. "V.R.B.-Rubriek" In: Radio, 7 (1930), 12, pp. 209 – 2010:; De radioclub Brugge besloot op 27 mei '30 bijvoorbeeld geen lid van de V.R.B. te worden omdat ze vrij wilde blijven van elke politieke, taalkundige of commerciële verbintenis.
[74] S.n. "Vlaamsche Radio-Bond" In: Radio, 13 (1935), 1, p.23.
[75] LEJEUNE (E.), "Réseau Verviétois". In: La Revue Belge de T.S.F. et Union-Radio-Revue, 39, pp. 40 - 41.
[76] S.n. "Le Messager des Radio-Clubs", In: Le Sans-Fil, nummer 28.
[77] S.n. "Activité des clubs" In: Radio-Science, 6 (1928), 9, p. 92.
[78] S.n. "Vlaamsche Radio-Bond" In: Radio, 11 (1933), 4, p.123 – 124.
[79] VAN DYCK (J.) "Uit ons clubsleven" In: Radio, 2 (1925), 11, p. 173.

door de S.B.R. in ’25 gesticht werd om aanvullende fondsen voor de werking van Radio Belgique te werven, bestond zelfs uit ereleden, oprichtingsleden, beschermende leden, levenslange leden, effectieve leden en aangesloten leden.[80] Dit soort “club binnen de club” toont aan dat sociale competitie en hiërarchie binnen clubs nooit veraf was. Ook het kopen en dragen van insignes en badges wijst op een mentaliteit van “ik heb het en jij hebt het niet”.[81]

Uit vele korte reeksen van neerslagen van vergaderingen blijkt dat succes niet voor elke club weggelegd was en dat sommige een aanzienlijke tijdspanne nodig hadden om écht op gang te komen.[82] Binnen clubs kon het ook serieus rommelen. Zo zien we een aantal keer hoe tijdens een vergadering een slecht bestuur werd afgezet en onmiddellijk een nieuw werd verkozen.[83] Het bestuur klaagde dan weer over het gedrag van gewone leden, die laattijdig opdaagden, hun lidgeld niet op tijd stortten en gewoon weinig om de toekomst van de club leken te geven.[84] De lage opkomst werd het meest betreurd. Sommigen werden klaarblijkelijk lid van een club voor de bijhorende voordelen, maar vonden het niet de moeite regelmatig aanwezig te zijn.[85] Ook op als succesvol bestempelde vergaderingen was zelden een écht groot aandeel van de ingeschreven leden aanwezig. De Leuvense U.R.C. “Antenne” had in oktober ’30 320 leden, waarvan er wekelijks slechts 40 aanwezig waren. De Gentse Middenstandsradio mocht op bijeenkomsten doorgaans zo’n 40 leden verwelkomen, terwijl de club toen toch ook al 179 leden telde.[86] Ook aan speciale activiteiten namen bij de meeste clubs niet meer dan dertig à veertig leden deel. Clubs als de U.R.C. Kortrijk probeerden dit aan te pakken door bijvoorbeeld elke tien samenkomsten een tombola te organiseren. Per sessie die een lid had bijgewoond, kreeg het dan één lotje.[87]

Clubs kenden een typische opbouw. Een aantal erevoorzitters gaven de vereniging legitimiteit en bescherming. Dit waren personen die de vereniging hadden opgericht, een belangrijke bijdrage aan de radio hadden geleverd of hoogwaardige gerelateerde functies bekleedden. De actieve voorzitter werd uit de meest ervaren leden gekozen en verzorgde samen met de vicevoorzitter het dagelijks bestuur. Daarnaast zetelde in het bestuur nog een secretaris en een schatbewaarder, hoewel deze functies vaak ook in één persoon verenigd werden. Hun taken waren respectievelijk de schriftelijke neerslag van de vergaderingen

[80] S.n. “Cartes D’Auditeurs de Radio-Belgique” In: Radio-Belge, 4, p. 3.3.
[81] S.n. “Membres de l’Union Radio-Club de Belgique, achetez vorte insigne”. In: Radio-Science, 5 (1927), 9, p. 142.
[82] KELECOM (J.), “Union Radio-Club de Louvain”, In: Radio-Science, 4 (1926), p. 240 De Leuvense radioclub bestond in ’24 in principe al drie jaar, maar moest het al die tijd zonder competente leden stellen. Pas wanneer in ’25 capabele personen het heft in handen namen, begon de club te groeien.
[83] S.n. “Brugsche Radio-Club”, “Radio-Club Brugeois”, In: Radio-Science, 8 (1930), 4, p. VIII. Op 11 maart ‘30 werd na klachten in de radioclub Brugge een nieuw bestuur verkozen.
[84] FONTEYNE (R.), “Radio-Club de Bruges”, In: Radio-Science, 6 (1927), 1, p. 9.
[85] FONTEYNE (R.), “Radio-Club de Bruges” In: Radio-Science, 5 (1927), 1, p. 9.
[86] S.n. “Uit het leven onzer liefhebberskringen.” In: Radio, 7 (1930), 9, pp. 225 – 226.
[87] S.n. “Activités des clubs”, In: Radio-Science, 6 (1928), p.101.

verzorgen en de middelen van de club beheren. Bepaalde posten stonden los van de clubleiding, zoals de bibliothecaris, de (technische) raadgever(s), de commissaris(sen) en de gedelegeerde(n) voor de overkoepelende organisatie(s). De oprichting van een club en de invulling van de functies werd niet licht opgenomen. Jean Haccour, de secretaris-generaal van de U.R.C.B., beschreef in een handleiding de gewenste eigenschappen van het bestuur en de invulling van de statuten, gezien de stichting van een club een doordacht proces moest zijn.[88]

De middelen waarover een radioclub beschikte waren afhankelijk van hun grootte, die sterk uiteenliep. De grootste club, "Antenne" uit Leuven, vormde een gemeenschap op zich en had begin '30 meer dan 500 leden, twee proefzenders (Leuven-Proefomroep en Radio-Leuven), eigen radio-ontvangers, luidsprekers, depanneerdienst en een eigen weldadigheidsinstelling.[89] Secretarissen van kleinere verenigingen hadden daarentegen meestal veel moeite om de eindjes aan elkaar te knopen. In elk geval was er in geen enkele club sprake van veel financiële speelruimte en al zeker niet tijdens de jaren '30. De uitspraak "*Pauvre en argent, mais riche en initiatives.*" van de U.R.C. Leuven was op de meeste verenigingen van toepassing.[90]

Leden van clubs en federaties genoten steevast een aantal voordelen. Leden van de U.R.C.B. kregen een gratis abonnement op "*Radio-Science*" en gratis toegang tot cursussen, conferenties, tentoonstellingen, bedrijfs- en laboratoriumbezoeken en wetenschappelijke excursies.[91] Daarnaast kregen leden toegang tot een permanent raadgevend bureau, de bibliotheek, luister en –leeszalen en het jaarlijks radiocongres. De groep bezat ook een technisch documentatiebureau, dat per post technische schema's naar leden die erom hadden verzocht stuurde.[92] De lidkaart gaf ten slotte recht op 10% korting in bepaalde radiohandelszaken.[93] Andere verenigingen hadden overeenkomsten met fabrikanten van radioapparatuur, zodat hun leden materiaal aan fabrieksprijzen konden kopen.[94] Nog andere organen, zoals de R.B., boden hun leden insignes, QSL-kaarten en andere hebbedingen te koop aan.[95] Enkele verenigingen richtten ook een eigen radiostation voor de leden én de luisteraars in de omgeving op.[96]

---

[88] HACCOUR (J.) "La naissance et la vie d'un Radio-Club", In: Radio-Science, 5 (1927), 7, pp. 105 – 107.
[89] S.n. "Cercle de Radio-Amateurs "Antenne" In: La Revue Belge de T.S.F. et Union-Radio-Revue, 39, p. 38.
[90] KELECOM (J.) "Union Radio-Club de Louvain", In: Radio-Science, 4(1926), p. 240.
[91] Bij Belga-Radio n°9 van de vierde jaargang (september 1930) zat een gratis ticket voor het 2de salon de T.S.F., dat plaatsvond tussen 18 en 27 oktober 1930. De normale toegang tot deze beurs is 2 franc
[92] HACCOUR (J.) "La Naissance et la vie d'un Radio-Club", In: Radio-Science, 8 (1927), 7, pp. 105 – 107.
[93] S.n., "Les Radio-Clubs Union Radio-Club de Belgique", In: Radio-Science, 4 (1926) p. 239.
[94] S.n. "Union Radio-Club de Belgique" In: Radio-Science, 3 (1925), 5, p.13.
[95] OCREMAN (M.) en DE NECK (P.), "Assemblée générale du 16 janvier 1927." In: Radio-Science, 5 (1927), 1, p. 20.
[96] De U.R.C.B. Leuven zond vanaf '26 elke zondagavond dansmuziek uit. Radioclub "Antenne", eveneens uit Leuven, verzorgde in '30 met haar proefzender meer dan zestig uitzendingen. Radioclub Scienta in Brussel baatte vanaf eind '29 Radio-Conférence uit.

Aan deze zender was soms een uitgebreid laboratorium verbonden[97]. Soms werden ook tombola's georganiseerd, waarbij elk lid evenveel kans had een mooie prijs te winnen. Tijdens de jaren '30 hadden een aantal clubs ook een "politiedienst" die op aanvraag radiostoringen probeerde te verhelpen.[98]

De frequentie en het moment waarop radioclubs vergaderden verschilde sterk. Sommige clubs kwamen maandelijks, andere tweewekelijks, nog andere wekelijks samen. Veel amateurs gingen in de zomermaanden liever op reis of spendeerden hun tijd liever buiten dan voor hun toestel, waardoor tijdens dit "Morte Saison" het verenigingsleven quasi stilviel.[99] De meeste vergaderingen vonden in de avonden van de werkweek plaats. Hun duur was afhankelijk van de opkomst en de geplande inhoud. Vaak liepen vergaderingen tot laat op de avond uit omdat er na het officiële gedeelte nog lang nagepraat werd.[100] De vergaderlocatie varieerde sterk. Uiteraard was het ideaal een vast, goed uitgerust lokaal, maar zeker in de beginfase beschikten clubs vaak niet over een geschikte plek en wijzigde de plaats van samenkomst dan ook frequent. Clubs vergaderden in vakbondslokalen, hotellobby's, scholen en nog anderen moesten het stellen met bijeenkomsten op café.[101] Zelfs enige tijd na de oprichting werd nog relatief vaak van lokaal gewisseld. Door de groei van het ledenbestand werden lokalen vaak te klein en moest men naar iets anders op zoek. Vanaf de tweede helft van de jaren '20 zorgden ook de groeiende radiostoringen ervoor dat men soms noodgedwongen een andere locatie moest zoeken.

Idealiter liet het bestuur van de verenigingen zich niet door de commercie beïnvloeden, maar verkopers en fabrikanten van radioapparatuur zagen zeker tussen '25 en '35 in dat de clubs het grootste deel van hun potentiële klanten verenigden en probeerden zich dan ook in de kijker te werken. Dit was mogelijk door de adverteren in de radiobladen, door genereus te schenken wanneer door een club geld werd opgehaald of door bij de organisatie van wedstrijden en tombola's in te staan voor de prijzen. Ook het verlenen van kortingen was een goede vorm van reclame. Bijna alle verenigingen kregen op hun vergaderingen regelmatig vertegenwoordigers van bepaalde merken over de vloer die door middel van demonstraties en filmfragmenten hun producten kwamen aanprijzen.

---

[97] VAN BREUSEGEM (R.), "Radio-Club du Bassin de Charleroi", In: Radio-Science, 3(1925) p. 123
[98] R.M. "Quatre années d'existence, activité croissante!". In: Radio-Journal de Belgique, 17, p. 1.
[99] S.n. "La Vie Radiophonique" In: Radio-Belge 3 (1926), 27, p. 2.
[100] KELECOM (J.), "Union Radio-Club De Louvain." In: Radio-Science, 4(1926), p. 85. U.R.C. Leuven vergaderde geregeld tot één uur 's nachts.
[101] De Radio-Amateurs Club Lutry vergaderden in de Cercle de l'Union de Lutry; De U.R.C. Leuven vergaderde in '26 in hotel Ratteman, vanaf '28 in een conferentiezaal; De U.R.C. Kortrijk beschikte dankzij het stadsbestuur in '26 over een lokaal in het centrum. Ook de Vlaamsche Radio-Gilde van het Kortrijksche, de Middenstandsradio en de radioclub "Het Volk" Gent kregen een lokaal ter beschikking gesteld.; De U.R.C. du Centre vergaderde in '27 in het "Institut des Arts et Métiers" in La Louvière, de Vlaamsche radioclub Roeselare vergaderde vanaf '22 in het Klein Seminarie; De Mechelse radioclub moest begin '28 vergaderen op café en ook de U.R.C. Hasselt en de radioclub van La Louvière vergaderden respectievelijk in '25 en '26 op café.

Gezien in de verslagen steevast dezelfde namen opduiken, lijkt het waarschijnlijk dat grote ondernemingen personeel in dienst hadden wiens voornaamste taak was de contacten met de amateurs te onderhouden. Sommige firma's stuurden ook producten op die tijdens de vergaderingen uitgeprobeerd konden worden.[102] Bedrijven kwamen ook op een goed blaadje te staan door het schenken van studiemateriaal. Philips schonk de U.R.C. Charleroi bijvoorbeeld een koffer half afgewerkte producten die het vervaardigingsproces van radiolampen visueel voorstelde.[103] Ook op tentoonstellingen van radioclubs waren radiohandelaars prominent aanwezig. Soms stelden zij ook een deel van hun bedrijfsruimte ter beschikking voor conferenties en tentoonstellingen.[104] In welke mate de moeite van de bedrijven ook echt vruchten afwierp, is moeilijk te bepalen, maar door de persistentie van dit soort vleierijen blijkt in ieder geval dat bedrijven zeker geloofden dat goede vrienden zijn met de leden van de clubs onontbeerlijk was.

Radioverenigingen staarden zich niet dood op hun leden en op radio. Ze vervulden ook een culturele functie, bijvoorbeeld wanneer Franse en Belgische zendamateurs bij het graf van de onbekende soldaat verbroederden. Ze speelden ook een bredere sociale rol door hele gezinnen aan uitstapjes te doen participeren, door deel te nemen aan evenementen die niets met radio te maken hadden deel te nemen en door hun evenementen op hetzelfde moment als kermissen en feesten te plannen.[105] Meerdere kringen wendden hun expertise aan om goede werken te doen. De "Weldadigheidsradio" van "Antenne" uit Leuven bouwde bijvoorbeeld een ontvanger en schonk die aan het mindervalidengesticht. Later bouwde de club ook een versterker die heel goedkoop werd verhuurd aan eenieder die hem kon gebruiken.[106] "Radio et Charité" van de U.R.C. du Bassin de Charleroi schonk dan weer een ontvanger aan het plaatselijk ziekenhuis, één aan een bejaardentehuis en verlootte er één, waarvan de opbrengst naar het goede doel ging. [107]

Vaak werd iedereen uitgenodigd voor publieke conferenties in zalen, cafés of de open lucht.[108] Af en toe werden ook de clubvergaderingen opengesteld voor het publiek.[109] Om radio te promoten, organiseerde men vaak tentoonstellingen. De Middenstandsradio en U.R.C. Gent organiseerden tijdens de Gentse feesten tussen '26 en '34 bijvoorbeeld een radiotentoonstelling, waar radioamateurs en –

[102] S.n, "Union Radio-Club de Courtrai", In: Radio-Science, 6 (1928) p. 36.
[103] NIMAL (V) en BRACHOT (R.), "Union Radio-Club du Bassin de Charleroi", In: Radio-Science, 4 (1926), p. 251.
[104] HACCOUR (J.) "Union Radio-Club de Bruxelles", In: Radio-Science, december '27, p. 201.
[105] S.n. "Radio-Club de Bruges", In: Radio-Science,5 (1927), 7, p. 119 en Revue Belge de T.S.F., juli '34; radioclub "Le Pylone" Morlanwelz nam deel aan de gymnastiekfeesten. De radioclub Gent bezocht in juni '31 de brandweer
[106] S.n. "Antenne" In: Radio-Science, (8), (1930), 10, ; La Revue Belge de T.S.F., november '34.
[107] S.n. "Union Radio-Club du Bassin de Charleroi", In: Revue Belge de T.S.F., 4 (1934), 41, p. 26.
[108] WAEFELAER (F.), "Démonstration en plein air du 28 juillet", In: Radio-Science, 7(1929), 9, p. 92.
[109] S.n. "Brugsche Radio-Club, Radio-Club Brugeois" In: Radio-Science, 7(1929), 11, p. VIII. Op 2 oktober '29 daagde 350 man op voor de openbare vergadering van de radioclub Brugge.

handelaars hun toestellen aan het grote publiek toonden. Ook de Leuvense Radioclub organiseerde een jaarlijks Salon de T.S.F., die in '34 al aan haar zevende editie toe was. Gezien de hoge bezoekersaantallen hadden deze tentoonstellingen ongetwijfeld een invloed op de publieke perceptie van radio. Zo'n 20.000 mensen bezochten de vierde Gentse radiotentoonstelling en de allereerste tentoonstelling van de U.R.C. Kortrijk in april '28 lokte 14.000 bezoekers.[110] Sommige verenigingen associeerden zich ook met gerelateerde verenigingen zoals fotografieclubs of hadden een onderdeel "Fotografie".[111] Ook op gewone vergaderingen kwamen gerelateerde technologieën, zoals de fultograaf en televisie, aan bod.[112] Het zich verbinden met liefhebbers van aangrenzende disciplines werd door de tijdschriften zelfs aangeraden wanneer in een dorp maar weinig radioamateurs woonden.

Overkoepelende organen als de U.R.C.B., R.B. en A.R.A.B. speelden een grote rol op de radiocongressen, die specifiek op de amateurs zelf gericht waren. Op congressen zoals de "Journée des Amateurs Belges de T.S.F.", die tussen '25 en '35 doorgaans te Brussel georganiseerd werd, was het de bedoeling zo veel mogelijk amateurs en vertegenwoordigers van amateurverenigingen samen te doen discussiëren over de belangrijkste actuele kwesties aangaande het radiowezen.[113] Na de lezingen en discussies werden na afloop van dit soort congressen resoluties opgesteld waarin de gemeenschappelijke eisen en ideeën van de Belgische amateurs uiteengezet werden.[114] Gezien de minister van P.T.T. de congressen ook bijwoonde, kunnen ze gezien worden als een unieke kans tot direct contact tussen de gemeenschap van amateurs en de wetgevende macht.[115] De Minister kon de congressen aangrijpen om zijn denkbeelden over de toekomst van de radio uit de doeken te doen, terwijl amateurs die onmiddellijk konden becommentariëren en hun eisen naar hem konden overbrengen.

2.1. Tijdschriften en andere organen

In '27 citeerde de secretaris-generaal van de U.R.C.B. de secretaris-generaal van de Société Française d'Étude de T.S.F., die stelde dat, naast de vergaderingen, de uitgave van een tijdschrift het beste middel was om een radioclub tot een familie om te vormen. Tijdens het interbellum "*regende het dan ook*

[110] S.n. "Union Radio-Club de Courtrai", In: Radio-Science, 6 (1928), 5, p. 59.
[111] De voorzitter van de Cercle Photographique d'Anvers kwam bijvoorbeeld tijdens meerdere vergaderingen van de Cercle Radioélectrique Anversois filmfragmenten projecteren. '(Belga-Radio, februari '30); Tijdens de bijeenkomst van de R.C.B. De L'Est van 21 mei '30 (Belga-Radio n°7 (4), juli 1930, p.29.) en op woensdag 9 juli 1930 (Belga-Radio n°8) ging het over televisie
[112] Een fultograaf was een met een fax vergelijkbaar toestel dat via radiogolven afbeeldingen verzond en ontving en op papier afdrukte; Radio-Science, maart '30, p. 29
[113] S.n. "La Journée des amateurs belges de T.S.F." In: Radio-Science, 5(1926), p. 281.
[114] S.n. "La Journée des amateurs Belges de T.S.F." In: Radio-Science, 5 (1926), p. 298.
[115] P.T.T. = Posterijen, Telegrafen en Telefonen

vakbladen".[116] Zij waren samen met de vergaderingen en de uitoefening van de hobby zelf, dé bepalende factor in de vorming van de radioamateurgemeenschap. Ze boden een oplossing voor de vluchtigheid van vergaderingen en contacten op de radiogolven door de amateur op regelmatige basis te voorzien van een schriftelijke neerslag om op terug te vallen en zijn de enige overblijfselen van de communicatie tussen (verenigingen van) radioamateurs tijdens het interbellum.

De meeste tijdschriften verschenen als algemeen informatieblad voor alle radioamateurs en werden door meerdere clubs gebruikt met hun leden te communiceren. Uitzonderlijk gaf een club een geheel eigen blad uit, dat dan sterk in omvang beperkt was.[117] De meeste tijdschriften waren maar een relatief kort leven beschoren, maar enkele uitzonderingen wisten de tand des tijds wel te doorstaan. Het Nederlandstalige maandblad "*Radio*", verscheen bijvoorbeeld tussen juli '23 en juni '39 maandelijks. Het werd opgestart door de Vlaamse radiopionier Juliaan Vandepitte en na diens dood door zijn broer Robert "Pater Leopold" verdergezet. Een Franstalig voorbeeld was het maandblad "*Radio-Science*" dat tussen mei '25 en maart '37 verscheen. Het succes en overleven van een tijdschrift hingen sterk af van de inzet van haar medewerkers en van het succes van de vertegenwoordigde radioverenigingen.

De meeste tijdschriften kwamen en gingen relatief geruisloos, zodat het niet mogelijk is de reden van de stopzetting te achterhalen. Het "*Revue Belge de T.S.F.*", het enige aangetroffen blad dat in haar laatste nummer bewust haar einde aankondigde, wees op de gevolgen van de economische crisis en betreurde dat vele geabonneerden en radioclubs hun beloften niet waren nagekomen. Te weinig amateurs deden een vrijwillige bijdrage aan het blad, waardoor te veel werk op de schouders van te weinig personen terechtkwam. Handelaars en producenten lieten het ook na nog in het blad te adverteren, waardoor een grote bron van inkomsten wegviel.[118] De meeste tijdschriften die onaangekondigd stopgezet werden, kampten de maanden voor het laatste nummer voor allerhande redenen met pauzes in de publicatie.[119]

De meeste tijdschriften verschenen maandelijks, maar een bijlage als "*Le Sans-Fil*" kon als supplement bij de "*Messager de Bruxelles*" tussen '34 en '35 gedurende 63 edities wekelijks verschijnen. Ook het blad "*Radio-Belge*"

---

[116] S.n. "Editorial – Il pleut… des revues!" In: La Radio Revue, 1 (1932), 4, p. 1.
[117] De radioclub Gent communiceerde in '31 bijvoorbeeld met de leden met een "Bulletin Mensuel du Radio-Club Gantois"
[118] BURLET (T.), SIX (O.), ROBERT (F.) en BERTHELOT (C.), "Au seuil de notre 5ième année d'existence… Adieu!" In: La Revue Belge de T.S.F, 48, pp. 3 – 4.
[119] Het blad "*Radio*" sloeg vanaf jaargang 13 ('36) af en toe een maand over. Doorheen jaargang 14, 15 en 16 werd dit meer de regel dan de uitzondering. Ook "Radio-Science" kampte naar haar einde toe met pauzes in publicatie.

verscheen tussen februari ’24 en mei ’26 wekelijks, maar moest zich daarna tot een tweewekelijkse uitgave beperken om rond te komen. Ook “*L’Amateur de T.S.F.”*, het officieel orgaan van de radioclub van Brussel, verscheen tweewekelijks.[120] De prijs van een blad hing af van haar omvang, frequentie en vormelijke kenmerken. Maandschriften kostten begin jaren ’20 gemiddeld twee à tweeënhalf frank per nummer, met een abonnementsprijs van 20 frank en wekelijkse uitgaven kostten zo’n vijftig centiemen per nummer.[121] Uiteraard ontsnapten de tijdschriften niet aan de inflatie. Een los nummer van “*Radio*” kostte in ‘23 bijvoorbeeld 2.5 frank met een abonnement van 20 frank, in ‘38 was dit opgelopen tot 3 frank per los nummer en 30 frank voor een abonnement. “*Radio-Belge*” weet de stijging van haar prijs van 50 naar 75 centiem per nummer in ’26 aan de stijging van de kosten van arbeid en grondstoffen.

Het was niet uitzonderlijk dat een vereniging van orgaan veranderde. Het grote belang van het persorgaan voor de club zorgde ervoor dat tijdens vergaderingen vaak gediscussieerd werd over met welk tijdschrift de club zich zou moeten associëren.[122] Zeker verenigingen die lange tijd bestonden, doorliepen meerdere tijdschriften. De “*Union Radio-Revue*”, de katern van de U.R.C.B., bijvoorbeeld, verscheen tussen mei ’25 en december ’30 in “*Radio-Science*”, tussen januari ’31 en december ’34 in “*La Revue Belge de T.S.F.*”, in ’35 in “*Radio-Home*” en in ’36 als losstaand tijdschrift.

De meeste tijdschriften waren ééntalig, met uitzondering van “*Belga-Radio*”, dat zowel Nederlands- als Franstalige artikels publiceerde en “*S.B.R.-Radio*”, dat elk stuk in beide talen naast elkaar liet verschijnen. Franstalige tijdschriften waren het talrijkst, gezien het Frans ook in de meeste Vlaamse clubs de gangbare taal was. Uitzonderlijk verschenen stukken ook wel eens in het Esperanto. Om kosten uit te sparen werden weinig kleuren gebruikt, maar toch waren de meeste tijdschriften vrij mooi vormgegeven, met heel wat zwart-witfoto’s, tekeningen en diagrammen. Maandschriften hadden een veel grotere omvang, waren rijker geïllustreerd en werden uit degelijker papier vervaardigd dan wekelijkse of tweewekelijkse uitgaven, die meestal als bijlagen in krantvorm verschenen.

Ondanks de verschillen qua omvang, frequentie, looptijd en taal, vertoonden de inhoud en opbouw van publicaties veel overeenkomsten. Een tijdschrift begon altijd met een editoriaal van een belangrijk persoon in de redactie die een

---

[120] Radio-Belge, 22-29 mei ’26.; L’Amateur de T.S.F. Technique, Pratique. Organe officiel du Radio-Club de Bruxelles, 01/12/’23 – 15/01/’26

[121] “L’Amateur de T.S.F.” kostte in ’23 2 fr p/n, “*Radio”* en “*Radio Home*” in 1925 2.5 fr p/n. Een abonnement op “Radio-Science” voor ’25 kostte 20fr, net als een abonnement op “*Radio*” in ’23; “*Radio-Belge”*, een tijdschrift in krantvorm, kostte 50 centiemen per nummer.

[122] Op de vergadering van de Réseau Verviétois van 24 oktober ’34 werd bijvoorbeeld hevig gediscussieerd over de vraag of de R.V. in navolging van de U.R.C.B. “Radio-Home” als tijdschrift zou accepteren.

prangende radiokwestie uit de actualiteit behandelde en daarna volgden de verscheiden katernen. Het grootste deel van de bladen werd ingenomen door de verslagen van de activiteiten van de clubs waar het blad het orgaan van was. Ook van belangrijke tentoonstellingen, congressen of andere met radio gerelateerde bijeenkomsten werd verslag gemaakt. Vrijwilligers zorgden voor concrete artikels, die de meest uiteenlopende aspecten van de radio bespraken en soms over meerdere edities liepen. Vele bladen bevatten ook lezersbrieven, waarin geabonneerden de redactie een vraag konden stellen of hun mening of ervaringen omtrent radio verkondigden. Wetsontwerpen of –teksten met betrekking tot radio werden integraal opgenomen en door liefhebbers of advocaten becommentarieerd. De rubriek korte berichten bevatte aangeboden tweedehands materiaal, adreswijzigingen, weetjes over nieuwe mijlpalen en opvallende gebeurtenissen, oproepen tot een welbepaalde handeling… Soms was ook plaats voor een lijst van recent verschenen radioliteratuur. Sommige bladen publiceerden ook "luisterresultaten", een lijst van de zendaliassen waarmee de redactie of lezers radiocontact (QSL) hadden.[123] Aan radiokwesties gerelateerde moppen of cartoons zorgden in de meeste bladen voor een luchtige noot (zie bijlage 17).

Reclameboodschappen waren prominent aanwezig. Radiofabrikanten en –handelaars beseften dat ze via tijdschriften hun voornaamste doelpubliek rechtstreeks bereikten en waren bereid daar een aanzienlijke som voor te betalen. Geadverteerde producten varieerden van kant-en-klare toestellen over zelfbouwkits naar heel specifieke afzonderlijke onderdelen. Reclame werd meestal subtiel in de marges opgenomen, maar sommige bladen, zoals "*Radio*", hadden er geen probleem mee hun hele voorpagina te verhuren. Tijdschriften riepen lezers die bij adverteerders kochten ook op om bij aankoop de naam van het blad als referentie te geven, zodat die zagen dat hun investering vruchten afwierp.[124] Handelaars wezen potentiële klanten er tijdens hun verkooppraatje ook op dat zij met reclameboodschappen de tijdschriften en clubs steunden.[125] Dat constructeurs en handelaars de tijdschriften als dé aangewezen kanalen om klanten te ronselen zagen, wordt ook bevestigd door de moeite die ze namen om hun artikelen in bepaalde bladen te doen verschijnen. Théo Burlet, directeur van "*Revue Belge de T.S.F.*", getuigde in het laatste nummer van zijn blad bijvoorbeeld dat de redactie door de jaren heen sterk had moeten waken over de

[123] S.n. "Résultats d'écoute", In: Radio-Science, 4 (1925), 7, p. 150.
[124] "Onze lezers worden vriendelijk verzocht "Radio" te vermelden wanneer zij bestellingen doen bij onze adverteerders. In: Radio, 7 (1930), 12, p. 308.
[125] In "Le Sans-Fil" van 6 oktober '35, p. 59 werden de lezers gewaarschuwd dat bepaalde radiohandelaars bij de verkoop bleven verwijzen naar "Radio-Amateur", het oude tijdschrift van de Association des Radio-Amateurs Belges. Dat blad bestaat nu echter niet meer. Handelaars die naar dat tijdschrift verwezen, deden aan concurrentievervalsing.

onafhankelijkheid van de Revue omdat fabrikanten steevast probeerden in ruil voor grote sommen geld partijdige artikels in het blad te doen verschijnen.[126]

In bijna alle tijdschriften was ook plaats voor één of meerdere lange verhandelingen, die soms meerdere maanden doorliepen. De inhoud varieerde sterk. Meestal betrof het technische verhandelingen waarin de schrijver uiteenzette hoe een zender, ontvanger of randapparatuur werkte, gebouwd werd en verbeterd kon worden, die vaak rijkelijk met schema's en diagrammen geïllustreerd werden. Andere keren bespraken amateurs hun bevindingen bij bepaalde experimenten, zodat anderen die konden proberen na te doen. Liefhebbers werden ook ingelicht over de frequenties van nieuwe zendstations, de internationale situatie en soms mocht een amateur zijn "shack" uitgebreid aan de lezer voorstellen, uiteraard compleet met foto.[127] In de jaren '30 verlegden de meeste tijdschriften hun nadruk van het technische naar het inhoudelijke.

Gezien zij (verenigingen van) radioamateurs vertegenwoordigden, hielden radiotijdschriften veel rekening met hun lezers. Het blad "*De Radio Revue*" stuurde aan het einde van elk jaar bijvoorbeeld een enquête naar haar abonnees om te peilen naar wat die van de afgelopen jaargang vonden. In de eerste editie van de nieuwe jaargang werden de resultaten besproken en vervolgens geïmplementeerd. "*Le Sans-Fil*", het radiosupplement van de "*Messager du Bruxelles*", vroeg in haar editorialen steevast aan de lezer om de redactie te laten weten welke aspecten van het radiowezen meer in het tijdschrift aan bod moesten komen. Het publiceerde in haar eerste editie ook een enquête over het blad en over het N.I.R. en reserveerde doorheen haar 63 edities veel plaats voor de door lezers ingestuurde antwoorden.

Net als bij de radioverenigingen leefden ook de tijdschriften niet altijd vreedzaam samen. Conflicten waren soms de uiting van de spanning tussen twee verenigingen, maar soms ging het ook puur om het tijdschrift zelf. Moeilijkheden kwamen opnieuw voort uit belangenconflicten: veel vakbladen aasden op dezelfde, in aantal beperkte, groep potentiële lezers. Bladen voelden zich ook aangevallen wanneer een concurrent zich opwierp als dé enige echte verdediger van de belangen van radioliefhebbers uit één of andere streek. Soms werd ook de positie die één of ander blad innam gehekeld. "*Le Sans-Fil*" klaagde erover dat het tijdschrift "*Le Béotien*" aanvankelijk een tegenstander van het door de A.R.A.B. georganiseerde referendum over het N.I.R. was, maar die enquête nu

[126] BURLET (T.), SIX (O.), ROBERT (F.) en BERTHELOT (C.), "Au seuil de notre 5ième année d'existence… Adieu!" In: La Revue Belge de T.S.F, 48, pp. 3 – 4.
[127] S.n. "Onze medewerker". In: De Radio Revue, 2 (1934), 3, p. 64. (Zie bijlage 13) Zie ook "Radio" januari '36.

plots verdedigde.[128] Tijdschriften namen vaak artikels van elkaar over, maar wanneer dat zonder toelating gebeurde, ontstond ruzie.[129] Zolang bladen niet te veel in elkaars vaarwater kwamen, bleek echter ook vriendschap en respect.[130]

Radiotijdschriften speelden op verschillende manieren een doorslaggevende rol voor radio en radioamateurisme tijdens het interbellum. Vooreerst verzorgden ze de communicatie tussen radioclubs en hun leden. De verslagen informeerden diegenen die op bijeenkomsten afwezig waren geweest over wat er was gebeurd en fristen het geheugen van diegenen die er wel waren op. Ze hadden ook een educatieve functie. Door lange technische verhandelingen leerden lezers hoe toestellen te bouwen en te verbeteren, net als de theorie achter de werking van radio. Ook de lijsten van nieuwe publicaties droegen bij tot de verdere scholing van radioliefhebbers. De opname van wetteksten hield hen dan weer op de hoogte van de regelgeving rond radio. Welke reclameboodschappen in de tijdschriften opgenomen werden, had dan weer een invloed op het koopgedrag van de liefhebbers.

Radiobladen hadden eveneens een heel belangrijke opiniërende functie. In de editorialen gaf een belangrijk radioamateur of lid van de redactie steevast zijn visie op de actualiteit met betrekking tot de radio. Welke lezersbrieven door de redactie geselecteerd werden en wat de inhoud ervan was, had dan weer een invloed op wat lezers als *best practices* beschouwden. De interpretatie en becommentariëring van wetteksten had een invloed op hoe de lezers in de praktijk met de wetgeving omgingen. Door resultaten van ondervragingen te publiceren bepaalden tijdschriften ook wat gewone individuele amateurs dachten dat de gangbare mening binnen de bredere gemeenschap was. Cartoons en radiohumor hadden steeds een morele boodschap en ook de manier waarop bijeenkomsten, personen en infrastructuur op foto's in beeld werden gebracht had een invloed op de perceptie van de lezers (zie bijlages 13 en 14, 17 en 18).

Net zoals radioverenigingen aangaven neutraal te willen zijn, maar vaak ideologisch gekleurd waren, was de invloed van politiek en geloof op de tijdschriften vaak onmiskenbaar. De keuze van te behandelen inhoud, de interpretatie van gebeurtenissen en soms zelfs de vormgeving van het tijdschrift waren duidelijk deels ideologisch bepaald. Een tijdschrift als "*Radio*" publiceerde bijvoorbeeld artikelen over "De Radio en de Kerk" en bepleitte religieuze radio-

[128] DAVREUX (P.), "Un Coup de Théatre", In: Le Sans-Fil, 17.
[129] "Le Sans-Fil", klaagde er in haar editie van 17 februari '35 over dat de U.R.C.B. in haar Union Radio-Revue zonder toestemming de resultaten van het referendum over het N.I.R. van de A.R.A.B. (Association des Radio-Amateurs Belges) had overgenomen.
[130] Wanneer Radio-Science in jaargang 6, aflevering 4, april 1928, p. 52 "*Radio*" "la meilleure des revues flamandes de T.S.F." noemde.

uitzendingen.[131] Het blad lanceerde zelfs flamingantisch en katholiek getinte initiatieven, zoals een "Steunfonds der Vlaamsche Broadcasting".[132] Op de voorpagina pronkte op 11 juli steevast een Vlaamse leeuw en rond religieuze feestdagen sierden foto's van de religieuze toepassing van de radio de cover.[133] De aanzienlijke invloed van de verzuiling op de gemeenschap van radioamateurs komt in het volgende deel kort aan bod.

2.2. Idealen, normen en waarden

Radioamateurs vormden gemeenschappen aan de hand van dezelfde algemene principes die ook aan de basis van andere sociale groepen liggen. De gedeelde hobby verenigde een groep mensen, maar die groeide pas uit tot gemeenschap doordat leden dezelfde waarden, normen en idealen deelden en aan een aantal noodzakelijke voorwaarden voldeden. De specifiek technische aard van de bezigheid zorgde er volgens Haring voor dat de normen en waarden van het radioamateurisme de sleutel zijn tot het begrijpen van de rol die technologie in de creatie van gemeenschappen kan spelen.[134]

Tijdens het interbellum bestond wel degelijk één gemeenschap van *Belgische* radioamateurs, die bijeengehouden werd door gedeelde opvattingen over wat al dan niet gepast was, aan welke regels men zich moest houden en waar uiteindelijk naar gestreefd moest worden. Dit is geen vanzelfsprekendheid, gezien de Belgische samenleving in die periode door de verzuiling langs sociaaleconomische, levensbeschouwelijke en communautaire breuklijnen in sterk van elkaar afgeschermde groepen verdeeld was. De sociaaleconomische breuklijn had als gevolg dat de lagere klassen niet beschikten over de vereiste middelen om aan radioamateurisme te doen. Prijsdalingen in de jaren '30 maakten het ook de lagere klassen mogelijk een sober ontvangsttoestel aan te kopen, maar niet om radio te onderzoeken, met het medium te experimenteren en/of zelf radiogolven uit te zenden. De levensbeschouwelijke en communautaire breuklijnen hadden veel subtielere gevolgen.

Het bestaan van twee landstalen in een hobby die sterk steunde op de gesproken taal, zorgde voor de verdeling van de gemeenschap in een Nederlands- en Franstalige groep. Het Vlaams establishment sprak tijdens het interbellum nog overwegend Frans, maar de opkomende Vlaamse beweging liet zich ook op radiovlak steeds meer voelen. Zij streed tegen de dominantie van de Franse taal en cultuur op de radiogolven. Centraal in de beweging stonden de Nederlandstalige clubs die zich rond het tijdschrift "*Radio*" van de broers Juliaan

[131] S.n. "De Radio en de Kerk" In: Radio, 3 (1925), 3, pp. 65 – 66.
[132] S.n. "Steunfonds der Vlaamsche Broadcasting" In: Radio, 2 (1925), 8, p. 1.
[133] De Vlaamse leeuw op 11 juli '25, een kerkelijk tafereel op 15 november '25
[134] HARING (K.), 2007, p. XV.

en Robert Vandepitte groepeerden. Vanaf ’22 streed de “Vlaamse Radioactie” voor een Vlaamse omroep, een strijd die enkel intensifieerde nadat de S.B.R. in ’23 met Radio Belgique een Franstalige, Belgicistische officieuze staatszender oprichtte.[135] In Antwerpen had Georges de Caluwé reeds in ’22 een vergunning voor zijn “Radio Antwerpen”, in de volksmond “*Radio Kerkske*” gekregen en ook in Schaarbeek was een Nederlandstalige zender actief. Desalniettemin kan gezegd worden dat het “neutrale” en “nationale” Radio Belgique tijdens de jaren ’20 en de (wél tweetalige) N.I.R.-zenders tijdens de jaren ’30 wel degelijk het monopolie in handen hadden, gezien aanvragen om een stijging van zendkracht van de bestaande of de oprichting van nieuwe zenders steeds geweigerd werden. Tot grote frustratie van flamingantische radioliefhebbers betaalden zij sinds augustus ’20 dus een jaarlijkse taks waarvoor zij enkel een ééntalig Franse zender terugkregen, die in grote delen van Vlaanderen dan nog niet eens goed te ontvangen was. Bovendien verrekende de S.B.R. in haar toestellen en onderdelen ook de hoge kosten voor het uitbaten van Radio Belgique, waardoor Nederlandstaligen bij aankoop van radiomateriaal mee betaalden voor de zender. Flaminganten reageerden bijvoorbeeld door het “Steunfonds der Vlaamsche Broadcasting” op te richten, dat streefde naar de oprichting van een Vlaamse zender of naar het geldelijk steunen van het Nederlandse Hilversum in ruil voor uitzendingen van Vlaamse cultuur.[136] Initiatieven zoals het steunfonds brachten weinig zoden aan de dijk. Nederlandstalige liefhebbers stonden vrij machteloos.

De S.B.R negeerde jarenlang de Vlaamse eisen en ondernam pas aan het einde van de jaren ’20 enkele halfslachtige pogingen om de Vlamingen tevreden te stellen. Af en toe werd een flard Vlaamse cultuur uitgezonden, die dan nog in het Frans aangekondigd werd.[137] Een begin ’26 in de Antwerpse zoo opgezette relaiszender, door Juliaan Vandepitte een “*prutselpost*” genoemd, hield het maar acht maanden vol en ook haar opvolger in de Hogere Gentse Nijverheidsschool zong het niet lang uit.[138] Geen van beide zenders zorgde voor nieuwe Vlaamse taal of cultuur op de radiogolven, gezien zij enkel de programma’s van Brussel doorseinden. Flaminganten werden hierdoor enkel meer geprovoceerd en wilden geen troostprijs, maar wel één krachtig, Belgisch radiostation dat vanuit Brussel zowel Frans- als Nederlandstaligen tevreden zou stellen.[139] Vanaf ’28 volgden de Vlaamse radio-initiatieven elkaar heel snel op. Door de stichting van de

[135] De Société Belge Radioelectrique, later de Société Belge de Radiodiffusion, was de eerste Belgische radiofabrikant. Om haar radiotoestellen ook effectief verkocht te krijgen, zette het bedrijf een Belgische radiozender op poten. ; GOESSENS (L.) “Muziek onder druk. Vlaamse eisen in het programmabeleid van de radio in het interbellum.” In: VAN DEN BUYS (K.), SEGERS (K), eds. *Het orkest : van Radio-Orkest tot Brussels Philharmonic in Flagey*. Tielt: Lannoo Campus; 2013. pp. 143–62.
[136] S.n. “Steunfonds der Vlaamsche Broadcasting” In: Radio, 2 (1925), 8, p. 1.
[137] S.n. “Vlaamsche Fierheid en Vlaamsche Strijd in het Ether-Ruim.”In: Radio, 6 (1928), 2, pp. 21 – 23.
[138] J.V. “Geen Dubbelzinnigheid! In: Radio, 4 (1926), 3, p. 1.; VANDEPITTE (J.), “De Radio-Omroep in ons Land” In: Radio, 6 (1927), 8, p. 1.
[139] S.n. “Betalen…” Voor Wat? In: Radio, 3 (1926), 9, p. 1.

(katholieke) N.V. Radio, de tegenhanger van S.A. Radio Belge in februari '29 lag de weg open voor Nederlandstalige zenders.[140] Vanaf 6 oktober '29 begon de "Vlaamsch-Katholieken Radio-Omroep" met uitzendingen. Door de wet van 18 juni '30 werd het N.I.R. opgericht, dat de communautaire spanningen grotendeels oploste. Voortaan werden op twee golflengtes gelijkwaardige uitzendingen in beide talen verzorgd. Toch vonden ook in de jaren '30 nog communautaire akkefietjes plaats, die meestal het gevolg waren van het feit dat Franstaligen in de administratie en in de verenigingen die België op het internationaal niveau vertegenwoordigden, het hoogste woord bleven hebben.

De pacificering van de ene breuklijn eind de jaren '20 ging gepaard met de intensifiëring van de andere. Op ideologisch vlak was België sterk verdeeld tussen katholieken, liberalen en socialisten, die ook op de radiogolven hun gedachtegoed met hand en tand wilden verdedigen. Deze zuilen zagen eind jaren '20 en begin jaren '30 de gegroeide macht van radio steeds meer in en lieten dus steeds meer hun invloed voelen. De uitzendingen van de Vlaamsch-Katholieken Radio-Omroep vanaf oktober '29 zorgden voor heel wat consternatie bij sociale en liberale radioluisteraars.[141] Op welk station zouden luisteraars van hun zuil aan hun trekken kunnen komen? De oplossing van de regering bestond erin dat een nieuw opgericht Nationaal Instituut voor de Radio-Omroep acht tiende van de werkmiddelen tot haar beschikking zou krijgen. Zij nam Radio Belgique te Brussel en de Vlaams-Katholieke Radio-Omroep te Velthem over en voorzag de bevolking van één Nederlandstalige en één Franstalige nationale, politiek neutrale zender. Twee vijfde van de zendtijd werd voor de ideologisch gekleurde organisaties gereserveerd, die zelf instonden voor de invulling van hun zendtijd.[142] Aan Nederlandstalige zijde betrof het de K.V.R.O., S.A.R.O.V., L.I.B.R.A.D.O. en V.L.A.N.A.R.A.[143] Aan Franstalige zijde vond men de R.C.B., R.E.S.E.F. en R.W.[144] Respectievelijk waren deze omroepverenigingen katholiek, liberaal, socialistisch en Flamingantisch of Wallingantisch gekleurd. Hoewel deze oplossing door de zuilen werd aanvaard, bleven zij elkaars uitzendingen sterk bekritiseren.[145] De regering probeerde de spanningen op te lossen door alle omroepverenigingen in '34 te verplichten een verklaring te ondertekenen waarin

[140] BURGELMAN (J.), GUYVAERTS (P.), PAUWELS (C.) en RAATS, (T.) "De Geschreven bronnen van de audiovisuele media." In: VAN DEN EECKHOUT (P.) en VANTHEMSCHE (G.) *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19e-20e eeuw*. Brussel, Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 2009, p. 1319.
[141] De Volksgazet, 27 september 1929
[142] Voor de Nederlandstalige zender was de situatie in mei '31: Zo-Ma: N.I.R.. Di: S.A.R.O.V.. Wo: N.I.R.. Do: K.V.R.O. Vr: N.I.R. of L.I.B.R.A.D.O. of V.L.A.N.A.R.A. Za: N.I.R.
[143] De Katholieke Vlaamse Radio-Omroep, de Socialistische Arbeiders Radio-Omroep voor Vlaanderen, de Liberale Radio-Omroep en de Vlaamsch-Nationale Radiovereeniging
[144] Radio Catholique Belge, Radio Emissions Socialistes d'Expression Française, Société Liberale de Radiodiffusion en Radio Wallonie
[145] BURGELMAN (J.), GUYVAERTS (P.), PAUWELS (C.) en RAATS, 2009, p. 1319.

ze beloofden elkaar niet meer aan te vallen, maar in werkelijkheid bleven de verschillende zuilen ook op radiovlak op gespannen voet samenleven.[146]

Ondanks dat taal en ideologie dus een aanzienlijke kloof tussen de verschillende groepen radioliefhebbers sloeg, kan men weldegelijk spreken van één *Belgische* gemeenschap van radioamateurs omdat, ondanks alle consternatie, taal en ideologie voor het radioamateurisme geen *bepalende* factoren waren. In de Frans- en Nederlandstalige bladen kwamen analoge ideeën naar voor, die ook weinig met de communautaire of ideologische achtergrond van de liefhebbers te zien hadden. De U.R.C.B. stelde in '26: "*les amateurs de T.S.F. sont des gens studieux, qui ont fui les vaines agitations des clubs politiques, font fi des questions de personnalité et demandent à discuter en paix des mérites de tel montage, se soucient bien peu que Monsieur X. parle flamand ou français*."[147]

In zekere zin kan men ook spreken van één grensoverschrijdende internationale gemeenschap van radioamateurs. Vooreerst was de taal voor het zenden of ontvangen van radiogolven niet zo belangrijk. Een échte radioliefhebber was een wereldburger, die ervan hield om langs de ether-wegen een reis langs de wereld te maken.[148] Op deze reis werd gecommuniceerd in Morse, in Q-codes, in de kunsttalen Esperanto of Ido of in de groeiende wereldtaal Engels.[149] De technische kant van radio kende geen talen behalve de wetten van de elektriciteit, mechanica en fysica. Op internationale conferenties kwam men samen met als gemeenschappelijk doel de toestand van de radiopassie te bespreken en te verbeteren, ongeacht waar in de wereld. Dit internationalisme leidde ook tot pacifisme. Op een internationaal congres van de I.A.R.U. in '32 riep Maxim Hirham, de voorzitter van de Amerikaanse A.R.R.L. de radioamateurs aller landen bijvoorbeeld op om bij te dragen tot het in stand houden van de vrede, ondanks de dreigingen die van de "*Germaanse Oger*" uitgingen.[150] Nationalistische maatregelen werden ook scherp veroordeeld, bijvoorbeeld wanneer het Nationaalsocialistisch Duitsland in augustus '33 de invloed van de buitenlandse omroepen probeerde te beperken.[151]

Ondanks dat in meerdere radioclubs en –tijdschriften elementen opdoken die op de invloed van ideologie wezen, was de Belgische gemeenschap van amateurs in het algemeen tegenstander van *politiek op de radio*.[152] Radio Belgique werd

---

[146] S.F. "De Vrouw en den Omroep" In: Radio, 14 (1936), 3, p. 56.
[147] Jack, "L'amateurisme en Belgique". In: Radio-Science, 5(1926), p. 238.
[148] H.F. "Krachtzenders!"In: Radio, 8 (1931), 11, p. 1.
[149] DE BEAUFRONT (L.) "Cours de Langue Internationale "Ido". In: La Radiophonie Pour Tous, 10 augustus '25, p. 24.
[150] HACCOUR (J.) "Demain?" In: Radio-Science, 4 ('25), 5, pp. 14 – 15.
[151] S.n. "Van de eene kwaal naar de andere. Nationalisme of Internationalisme in den Omroep? In: Radio, 11 (1933), 2, pp. 35 – 36.
[152] Radio-Science, november '27, pp. 175–176, Le Sans-Fil, 14 april '35. pp. 175–176; 20 oktober '35., Radio-Journal de Belgique, 6 oktober '35

tijdens de jaren ’20 bijvoorbeeld niet alleen door flaminganten, maar door radioamateurs van allerlei slag onder vuur genomen voor de vermeende politieke inhoud van haar uitzendingen. Toen na de oprichting van het N.I.R. in ’30 de omroepverenigingen elk een dag zendtijd kregen, nam de gekleurdheid tot groot ongenoegen enkel toe.[153] In de statuten van meerdere tijdens de jaren ’20 opgerichte radioclubs stond expliciet vermeld dat elke niet aan radio gerelateerde discussie rond politiek tijdens de officiële vergaderingen verboden was.[154] Desalniettemin leidde de toenemende verzuiling tijdens de dertiger jaren tot de toename van politieke onenigheid binnen de gemeenschap van radioamateurs.

Radioamateurs hadden ook een grote afkeur voor *politiek en de radio*: staatsinterventie. “*Radio*” herdrukte bijvoorbeeld Fessenden, die stelde dat radio zich in een vrije markt steeds beter ontwikkelde dan met de “hulp” van wetten. De voorsprong van de radio in de VS was volgens hem dan ook het gevolg van het gebrek aan wettelijke beperkingen.[155] Deze afkeur van de overheid was deels het gevolg van wantrouwen. “*Radio-Science*” stelde bijvoorbeeld dat het “*de gewoonte van de wetgever [was] om veel te onbezonnen te werk te gaan. De Belgische wetgever haalde zich te vaak heel wat protest op de nek door veel te snel, zonder te luisteren naar de betrokken gemeenschappen, bepaalde wetten erdoor te duwen.*”[156] Net als in het automobilisme, de hygiëne en de luchtvaart moesten de amateurs, en niet de overheid, de weg vooruit tonen.[157] Ook taksen werden niet aanvaard. “*Belga-Radio*” noemde T.S.F. “*un bien universel, insaississable, omniprésent et libre comme l’air*” en vond het onbegrijpelijk dat (inter)nationale wetten het gebruik van radio aan administratieve goedkeuring wilden onderwerpen.[158] De titel “*L’impôt sur l’air*” van een populair artikel tegen de taksen is een andere indicator van de afkeur voor taksen.[159] De gemeenschap wilde simpelweg met rust gelaten worden en zou in ruil discipline en orde onder de leden garanderen, wat iedereen ten goede zou komen.[160] Afkeer voor overheidsinmenging betekende niet dat radioamateurs tegen centralisatie of federalisering waren. Zoals al bemerkt werd, groepeerden clubs zich graag op hoger niveau en uit een enquête van de U.R.C.B. waarvan de resultaten in juli ’27 werden vrijgegeven, bleek dat de amateurs voorstander waren van de creatie van een nationaal orgaan voor radiodiffusie en dit zelfs verregaande bevoegdheden wilden verlenen, zolang dit maar compleet van de overheid

[153] BURGELMAN (J.), GUYVAERTS (P.), PAUWELS (C.) en RAATS, 2009, p. 1319.
[154] NIVELLES (P.), “Union Radio-Club de Morlanwelz” In: Radio-Science, 4 (1925), p. 149.
[155] Reginald Fessenden was een Canadees ingenieur en uitvinder die in 1906 als eerste geluid via de radiogolven verstuurde en de amplitudemodulatie (AM) uitvond
[156] Radio-Science, februari ’27, p. 27.
[157] HACCOUR (J.), “Union Radio Revue”, In: Radio-Science, 6 (1927), 12, p. 189.
[158] T.S.F. = Téléphonie Sans Fil
[159] S.n. “L’impôt sur l’air”, In : Radio-Science, 8 (1929), 9, p. 85.
[160] S.n. “Ce que veulent les amateurs de T.S.F.: Travailler en Paix” In: Radio-Science, 4(1925), 5, p.18

onafhankelijk was, geen winst voor ogen had en alle radioliefhebbers vertegenwoordigde.[161]

Een belangrijke basiswaarde voor de amateurgemeenschap was het gemeenschapselement zelf. Een goede radioamateur was geen eenzaat, maar werkte in een brede groep, waarin onderlinge steun en het van elkaar leren van groot belang was. Het citaat "*Du choc des idées jaillit la lumière*" van Nicolas Boileau werd meermaals herhaald.[162] Nieuwelingen konden zich veel nutteloos zoeken besparen door raad te vragen bij de meer ervaren amateurs.[163]

Niet iedereen kon zich zomaar de titel "Radioamateur" toe-eigenen. Ingenieurs zoals J. Van Dyck stelden dat wie alleen voor het plezier luisterde en dus enkel op andermans werk parasiteerde, de naam "Radioamateur" niet waard was.[164] Het volstond niet enkele leuke trucs te kennen, want een echte amateur was op zoek naar het *waarom* van zijn vaardigheden. Ook binnen de groep werden onderverdelingen gemaakt. Dr. Eccles, voorzitter van de "Radio Society of Great Britain", onderscheidde diegenen die graag met radio experimenteerden en de kunst van het draadloos communiceren wilden beoefenen van diegenen die hun toestel gewoon bouwden om het te doen functioneren. De eerste groep, voor wie radio een onweerstaanbare passie was, waren de échte amateurs.[165] Een auteur in "*Le Sans-Fil*" onderscheidde drie groepen, waarvan de laatsten, de "*Pirates de l'Ether, de échte radioliefhebbers waren. Voor deze avonturiers en ontdekkers maakte het niet echt uit wat ze hoorden, zolang ze maar met de verste oorden contact konden leggen en de werking van hun toestel konden verbeteren*." Joseph Roussel, de secretaris-generaal van de Société Française d'Etude de Télégraphie et de Téléphonie, schreef in "*Radio-Science*" dat de echte amateur niet zei "*Je ne puis réaliser celui ou cela*" maar "*Par quel artifice qui soit dans la mesure de mes moyens, puis-je réaliser ce que je désire?*"[166]

De grens tussen amateur en professional was onduidelijk en poreus. De gangbare definitie, "*diegene die geïnteresseerd is in radio zonder er zijn beroep van te maken*", werd door Raymond Braillard verworpen, gezien hij amateurs kende die professioneler te werk gingen dan zogenaamde professionals.[167] Wanneer hij de échte onderzoekers uit de groep radioamateurs vergeleek met technici, zag hij geen onderscheid. Tijdens een toespraak in november '25 stelde

[161] S.n. "Rapport et conclusions concernant l'enquête publique faite par l'Union Radio-Club de Belgique pour l'organisation definitive de la radio-diffusion en Belgique" In: Radio-Science,6 (1927), 7, p. 126.
[162] ON4B "Aan Allen!" In: Radio, 9 (1932), 10, p. 237.
[163] In "*Radio*" werd de slagzin: "Liefhebbers! Helpt en steunt elkaar!" heel vaak herhaald.
[164] VAN DYCK (J.), "Eenige raadgevingen voor onze liefhebbers" In: Radio, 2 (1925), 7, p. 107-108.
[165] Eccles' toespraak van 23/01/'24 werd integraal overgenomen in "L'amateur de T.S.F., augustus '24, p.5.
[166] ROUSSEL, (M.J.), "De l'invention en matière de T.S.F. considérée au point de vue des amateurs." In: Radio-Science, 6 (1928), 2, pp. 12-13.
[167] PIROTTE (R.), "L'Amateur" In: Radio-Belge, 3(1926), 15, p. 6.

Braillard dat het voornaamste verschil was dat amateurs de kleinste details urenlang konden bestuderen, terwijl professionals begrensd waren door beperkte financiële middelen. Ook het feit dat binnen de amateursgemeenschap mensen actief waren die zich in het beroepsleven wel degelijk met radio bezighielden, wees op de ongeldigheid van de eernoemde definitie.[168] Ondanks de poreuze grens en de grote overlappingen tussen amateurs en professionals, gaapte tussen beroepstechnici en amateurs een aanzienlijke kloof. Mensen die zich beroepshalve met radio bezighielden werden door sommige liefhebbers gezien als te theoretisch en te weinig praktijkgericht. Dat problemen als radiostoringen, interferentie en slechte ontvangst bleven aanslepen, was volgens hen het gevolg dat de overheid te veel op geleerden en te weinig op de *hands-on*-aanpak van amateurs steunde. In de tijdschriften werd vaak opgeroepen tot het dichten van de kloof, door bijvoorbeeld te wijzen op de goede resultaten die in de VS door goede samenwerking bekomen werden.[169] Nuchtere redactieleden gaven toe dat de bijdrage van amateurs in de ontwikkeling van radio overschat werd en dat wat meer respect voor de professionals op zijn plaats was. Amateurs hadden inderdaad de glorie gekend om als eersten geluidsgolven over oceanen en tussen continenten te sturen, maar mochten niet vergeten dat wetenschappers als Maxwell, Hertz, Marconi en Branly hen voor waren gegaan.[170]

Tegelijk werd professionalisme binnen de gemeenschap aangemoedigd. Radioamateurisme was plezant, maar plezier mocht niet het enige streefdoel zijn: de radioliefhebberij moest de wetenschap dienen.[171] Amateurs hadden van vroeg in de ontwikkeling van radio een rol gespeeld als onderzoekers en innovators, waar ze erg trots op waren. De gemeenschap stimuleerde bij haar leden sterk het experimenteren.[172] "*Radio mocht nooit een sport of jacht op records of QSL-kaarten worden*", stelde Jean Haccour, secretaris-generaal van de U.R.C.B.[173] Een schrijver in "*Radio*" ergerde zich er bijvoorbeeld aan dat hij sinds hij z'n zendpost uitbaatte, nog maar tweemaal met anderen proefnemingen heeft gedaan. Met alle anderen duurden de betrekkingen niet langer dan de gebruikelijke uitwisseling van QRA en de belofte om "QSL by card" te zenden.[174] Kleine kinderen verzamelden sigarenbandjes, maar waarom zouden ernstige radioliefhebbers, grote mensen, hun seinkamer met QSL-kaarten bekladden?[175]

---

[168] P.N., "Union Radio-Club de Morlanwelz", In: Radio-Science, 5(1926), p. 85
[169] H.M. "Amateurs et professionels en Amérique", In: Radio-Science, 5 (1926), p. 89
[170] J.V.G. "Amateurs et professionels de la T.S.F." In: Radio-Science, 4 (1925), pp. 176-177.
[171] VAN GHENDT (M.) "Wat Practisch nut aan de Radio-telefonie" In: Radio, 1 (1923), 5, pp. 65 – 66.
[172] J.V.G. "Amateurs et professionels de la T.S.F." In: Radio-Science, 4 (1925), pp. 176-177.
[173] HACCOUR (J.) "Que faut-il faire pour la formation des amateurs de T.S.F.?" In: Radio-Science, 6 (1927), 6, pp. 121 – 122. QSL-kaarten werden vaak als een soort trofee gekoesterd.
[174] "Wat is de naam van het station?" (om te weten te komen waar de andere persoon zich bevindt)
[175] S.n. "Pse QSL." In: Radio, 2 (1925), 12, p. 1.

Een goeie amateur ging systematisch te werk. Ingenieur van Dyck stelde bijvoorbeeld een systeem van steekkaarten voor om tijdschriftartikels te inventariseren. De werkkamer moest netjes georganiseerd zijn. Alles werd best in geëtiketteerde doosjes gerangschikt en werktuigen werden na gebruik terug op hun plek boven het werkblad gehangen. Alvorens te beginnen, moest de methode en het constructieschema reeds uitgedacht zijn. Een goeie radioliefhebber gaf blijk van werkkracht, vlijt, zelfstandigheid en geduld. Ook durf en ondernemingszin werden geprezen. Uithoudingsvermogen en zelfredzaamheid waren van primordiaal belang.[176] Het verhaal van Joseph Mussche, een Engelse radioamateur die tijdens zijn gevangenschap in een Duits werkkamp met enkele gevonden en gestolen voorwerpen de signalen van de Eiffeltoren opving, was hét voorbeeld van het "Genie van de radioamateur".[177] Een goede zendamateur was gedisciplineerd. In het uitzonderlijke geval hij een storing veroorzaakte, overlegde hij met de getroffen persoon om tot een compromis te komen. Ook spaarzaamheid en mate werden gepromoot. Volgens "*Radio*" kon radio slechts een genot blijven indien gebruikers bewust kozen welke programma's ze beluisterden. Dat sommigen hun toestel beu werden, was het gevolg van overmatig, doelloos luisteren.[178] Ook de elektriciteitskosten waren te hoog om een toestel de hele dag nodeloos aan te laten staan.[179]

Echte radioliefhebbers bouwden hun toestel zelf, gezien dit de enige manier was om te weten hoe een toestel in mekaar zat, hoe het werkte en hoe problemen verholpen konden worden. De gemeenschap maakte een sterk onderscheid tussen diegenen die hun toestel met passie en toewijding bouwden en diegenen die "*fietsenmakers-radio's*" maakten. Fietsreparateurs, pianohandelaars en andere mensen die wel ergens iets van techniek wisten, stopten tijdens de jaren '20 vaak wat onderdelen in een kast en verkochten die aan één of andere rijke heer. Deze lieden was het enkel om het profijt te doen, wat hen onderscheidde van echte radioliefhebbers, die zelfbouw uit interesse voor het vak deden en die passie niet konden laten.[180]

Door hun passie voor radio zagen sommigen het als een heilige opdracht om zo veel mogelijk "leken" te bekeren. In "*Radio-Science*" deed de bekende zendamateur Roger Parent verslag van zijn kruistocht die hem naar alle hoeken van het land voerde en bedankte "*Saint-Hertz*" voor het grote enthousiasme dat hij overal aantrof.[181] "*Radio*" beschreef de activiteiten van de liefhebbers als een

[176] RYCX (F.) "Les amateurs". In: L'amateur de T.S.F., 1 (1934), 17, p. 5.
[177] BRAILLARD (R.) "Les amateurs et les professionels de la T.S.F." In: Radio-Science, 4 (1925), 5, p. 42.
[178] HONEKAMP (A.) "Huisvrouw en Omroep". In: Radio, 8 (1930), 2, p. 48; S.n. "Hoort, en laat U horen!" In: Radio, 8 (1931), 7, p. 189.
[179] S.n. "Brengt Radio Inspanning of Ontspanning?" In: Radio, 11 (1933), 5, pp. 137 – 138.
[180] Radio-Express, oktober '37.
[181] PARENT (R.) "En mission… d'amateur à travers la Belgique" In: Radio-Science, 6 (1928), 10, p.103.

"*veldtocht van de apostels der radio-diffusie*". In "*Radio-Science*" getuigde men over de reizen van de bekende Engelse radioamateur, kapitein Plugge, die met zijn draagbaar radiotoestel overal in Europa demonstraties gaf. Radioamateurs waren opvallend toekomst-optimistisch.[182] Om de zoveel tijd werd wild gespeculeerd over de radiotechnologie van de toekomst. De introductie van radio had alles zo sterk veranderd dat men in de nabije toekomst nog meer omwentelingen verwachtte. Sommige schrijvers geloofden dat in de nabije toekomst naast klank ook beelden, geuren, smaken en gedachten over de radiogolven verstuurd zouden kunnen worden. Men toonde dan ook veel aandacht voor de televisie.[183] Schrijvers als Braillard werden in hun stukken soms lyrisch. Zo stelde hij in februari '24 dat in de "*gehele geschiedenis van de mens geen enkele technologie terug te vinden is de een zodanig algemene gelukzalige verdwaasdheid […] oproept als de radio op dit moment*."[184]

Binnen de gemeenschap leefde een zekere heldencultus. Personen die een belangrijke bijdrage aan de radio hadden geleverd werden vaak in de bloemetjes gezet en met veel respect bejegend. Op internationaal vlak werden heren als Marconi en Fessenden vereerd.[185] De Franse zendamateur Léon Deloy werd verheerlijkt voor zijn prestatie om in '24 als eerste de Atlantische oceaan over te seinen.[186] Op nationaal vlak genoten Raymond Braillard, Théo Fleischmann, Robert Deloor, Stephane De Jonghe, Robert Goldschmidt en Paul De Neck een hoog aanzien.[187] Vlamingen zetten Juliaan Vandepitte, die tot op vandaag in Lissewege een eigen plein en huldemonument heeft, sterk in de kijker. In elke radioamateur leefde stiekem de hoop om ooit in dit rijtje opgenomen te worden en tijdschriften speelden hierop in om hen met grote woorden tot actie aan te sporen.[188] Uitzonderlijke prestaties van Belgische zendamateurs, zoals het tot stand brengen van de tweede verbinding Europa-Hawaii door zendamateur 4WW op 7 augustus '27 werden uitgebreid gerapporteerd.[189]

De radioamateurgemeenschap had ook een welomlijnd beeld van radio-uitzendingen. Luisteraars moesten op hun strepen durven staan en van de overheid een goede ontvangst eisen. Naar ongestoorde radio luisteren was een recht, geen privilege. Luisteraars hadden ook de sociale plicht om elk hun

---

[182] BLANCQUAERT (A.), "De Radio Nu en binnen een Tiental Jaren." In: Radio, 8 (1931), 11, pp. 316 - 317
[183] S. n. "Radio en de tijd die komt." In: Belga-Radio, 4 (1930), 10, p. 199
[184] BRAILLARD (R.), "La T.S.F. et les amateurs" In: Radio-Belge, 1 (1924), 2, p. 1.
[185] S.n. "Nos membres d'Honneur!... A l'Honneur!" In: Belga – Radio, 3 (1929), 5, p. XXVIII.
[186] DELOY (L.) "Depuis un an" In: Radio-Belge, 2 (1925), 7, p. 2.
[187] Braillard: Radio-Science april '30: un des tèchniciens radio le plus avertis de notre continent."; Fleischmann: Radio-Belge, 30 oktober '24 en Radio-Belge, 3e jaargang nummer 35, 4 december '26, p. 1..; Deloor: Radio-Science 1926 p. 125; Radio-Belge, 4 december '26, p. 1. ; Dejonghe: Radio-Belge, 1 januari '25, p. 1., Goldschmidt: "Radio-Science algemene vergadering van de Réseau Belge op 9 maart 1930 "pionnier de la T.S.F. en Belgique et le généreux mécène que tous les sans-filistes belges connaissent.; ook in Radio-Science, juli 1925 p. 177.
[188] S.n. "La Vie Radiophonique", In: Radio-Belge, 3 (1926), 14, p. 1.
[189] 4FT, "Hip Hip Hurrah!!!", In: Radio-Science, 5(1927), 9, p. 156.

steentje bij te dragen voor het oplossen van de radiostoringen. Net als naar radio luisteren, radio's bouwen en radio uitzenden niet enkel rond vertier mocht draaien, mochten omroepzenders zich niet tot programma's gericht op het plezieren van de luisteraars beperken. Door programma's van zowel educatieve, geestelijke en algemene aard en het uitzenden van redevoeringen, kunst, vergaderingen, zangkoren en orkesten moest de omroep de maatschappij ontwikkelen en tot een hoger niveau verheffen.[190]

[190] VANDEPITTE (K.) "Radio en Lichtbeelden ter Verfraaiing van het Landelijk Leven." In Radio, 8 (1930), 1, p. 4.

Hoofdstuk 2. De jaren ’20. De gouden jaren van het radioamateurisme?

1. Vrije pioniers in een ongereguleerde ether

Hoewel België in de vroege radiogeschiedenis geen koploper was, vonden er toch een aantal opvallend vroege experimenten plaats. Reeds in 1898 ondernam een Italiaanse ingenieur op vraag van Gérard, de eerste directeur van het instituut Montefiore, enkele experimenten.[191] Ook het leger was geïnteresseerd. Kapitein Briffaux demonstreerde de draadloze telegrafie in maart 1900 aan een publiek van ingenieurs en wetenschappers en luitenant Poncelet experimenteerde met draadloze telegrafie tussen Brussel, Mechelen en Antwerpen.[192] Rond ’10 waren hier en daar al radioamateurs aan de slag. Na het opzetten van een draadloos netwerk binnen Belgisch Congo, stichtten de Belgische ingenieur Goldschmidt en de Fransman Braillard een school voor radiotelegrafie. Het duo zond op 28 maart ’14 vanuit het kasteel van Laken het allereerste radioconcert van Europa uit.[193]

Slechts enkele maanden later noopte de Duitse invasie koning Albert tot het laten vernietigen van de zender te Laken. Hoewel radio tijdens de oorlog een exclusief militaire aangelegenheid was, stond de ontwikkeling van de toestellen niet stil. Wie vóór de oorlog al met radio experimenteerde, werd door het leger in dienst genomen om de draadloze te verzorgen. Ook talloze gewone soldaten maakten tijdens de oorlog kennis met de nieuwe technologie. Onmiddellijk na afloop van de oorlog bestond er in België dus al een relatief grote groep ervaren radio-enthousiastelingen. Na de heropbouw tijdens de eerste naoorlogse jaren begon het radioamateurisme vanaf het begin van de jaren ’20 te bloeien.

1.1. De wetteloze golflengtes

Net zoals dat vandaag vaak het geval is, zien we dat de wetgeving in de eerste drie decennia van de twintigste eeuw de technologische evoluties niet kon bijhouden. De wet van 10 juli ’08 met betrekking tot de “draadloze telegrafie en telefonie door middel van elektrische stralingen” gaf de overheid de machtiging de beheers- en politiereglementen betreffende radiotelegrafie en –telefonie te bepalen. Op straffe van een boete van 200 tot 2.000 frank en een gevangenisstraf van acht dagen tot een jaar mocht niemand zonder toelating radiogolven versturen. De wet voerde ook een nog te bepalen taks op radiotoestellen in, waar al diegenen die hun toestel voor proefnemingen of privaat gebruik hanteerden, vrij van gesteld werden. Op 3 november ’13 legde een Koninklijk Besluit vast dat elke installatie die elektrische stralen kon

[191] Departement van de elektrische techniek en van de universiteit van Luik, gesticht in 1883 en één van de eerste scholen voor elektrische ingenieurs ter wereld.
[192] BRASSEUR (B.), 2010, pp. 17-24.
[193] La Radiophonie Pour Tous, 1 mei ’27, pp. 47-52.

opvangen of uitzenden, bij de overheid aangegeven moest worden. Beide wetten waren gericht op scheepvaart en de communicatie tussen personen en niet tussen omroep en publiek, gezien daar ten tijde van de uitvaardiging immers nog geen sprake van was.[194]

Het K.B. van 7 augustus '20 legde de basis voor de wetgeving rond het gebruik van radio-ontvangers door particulieren. Vóór de constructie of aankoop van een ontvanger moesten burgers de toestemming van de overheid krijgen, tenzij men met een toestel met drie lampen werkte.[195] Wie reeds een ontvanger bezat, moest dit bij de overheid melden. Een jaarlijkse taks van 20 frank werd ingevoerd en men mocht het toestel enkel gebruiken om tijdsignalen (voor het afstellen van uurwerken) en weersvoorspellingen te ontvangen, de enige regelmatige uitzendingen die in '20 bestonden.[196] Dat jaar werden 26 toestellen geregistreerd. De taksering moet gezien worden als een controlemechanisme van de overheid, die vlak na de oorlog wantrouwig stond tegenover het gebruik van radio door burgers. De eerste wet rond radiozenders werd pas op 13 oktober '26 uitgevaardigd. Voortaan was voor het uitzenden van radiogolven de toelating van de minister bevoegd voor Telegrafen en Telefonen vereist. De wet verdeelde zenders in vijf categorieën aan de hand van hun vermogen en bepaalde wanneer wie actief mocht zijn, wat de vermogensgrens was en verbood communicatie in codevorm of in een andere taal dan één van de landstalen. Per categorie werd een taks voor nazicht en beziging ingevoerd. Elke zender kreeg een alias toegewezen waar niet van afgeweken mocht worden.[197]

Deze vroege pogingen tot regulatie hadden maar een heel beperkte invloed op de werkelijkheid. De technologische ontwikkeling verliep snel, waardoor nieuwe toestellen compleet anders opgebouwd waren of werkten dan de door de wet beschreven apparaten. Door de typerende langzame werking van de wetgevende macht waren de weinige wetten wanneer ze in voege traden al verouderd. De teksten spraken elkaar ook tegen. De wet van '08 bepaalde dat niemand zonder toestemming radio mocht ontvangen, terwijl het K.B. van augustus '20 dan weer stelde dat eigenaars van drielampers zonder toestemming mochten luisteren. Ze was ook niet duidelijk over het al dan niet toelaten van antennes op daken, terwijl de Code Civil stelde dat wie een eigendom huurde, ook het dak erbij huurde.[198] Het was ook niet altijd duidelijk of de wet en welke wet nu eigenlijk van toepassing was. De complexiteit van de formuleringen droeg verder bij tot de verwarring.

---

[194] S.n. "La Réglementation des Postes d'Amateurs", In: Radio-Belge,1 (1924), 28, p. 3.
[195] MALLINGER (J.), "Le Code de la T.S.F." In: Belga-Radio", 3 (1929), 8, pp. 168 – 169.
[196] S.n. "La Réglementation des Postes d'Amateurs", In: Radio-Belge,1 (1924), 28, p. 3.
[197] S.n. "DE WET", In: Belga-Radio, 2 (1928), 3, p. 60.
[198] MALLINGER (J.), "Le Code de la T.S.F." In: Belga-Radio", 3 (1929), 8, p. 168.

De uitvoerende macht beschikte over te weinig middelen en kennis om de naleving te controleren. Zelfs mocht zij daarvoor de middelen gehad hebben, zou dat een onmogelijke opdracht geweest zijn. Het controleren van ontvangstposten zou bijvoorbeeld vereisen dat controleurs de woonst van particulieren uitkamden. Dit was in strijd met de grondwet, die stelde dat ieders woonst onschendbaar is en politiemensen bij een huiszoeking een schriftelijk bevel nodig hadden.[199] Een getuigenis uit februari '25 toonde ook aan dat de uitvoerende macht de wetteksten ook uiteenlopend interpreteerde. In een omzendbrief had de procureur-generaal eind '24 benadrukt dat de gemeentebesturen de wet over de draadloze telefonie strikter moesten toepassen. In de gemeente van de schrijver van het stuk gaf de politiecommissaris alle overtreders een maand tijd om zich in regel te stellen. Radioamateurs in één Brusselse randgemeente kregen daarentegen een politieagent en schrijnwerker over de vloer die, indien de taks niet onmiddellijk betaald werd, de antenne verwijderden. In een gemeente in Waals-Brabant kregen liefhebbers 24 uur de tijd om hun antenne te verwijderen.[200] Van echte vervolging van radioliefhebbers was in de brede waaier van onderzochte tijdschriften tijdens de jaren '20, afgezien van één geval, helemaal geen sprake. De wetten hielden bovendien ook te weinig rekening met het internationale aspect van radio. Belgische zendamateurs gebruikten vóór de wet van oktober '26 bijvoorbeeld aliassen 3AA tot 3ZZ, maar moesten door de wet plots overschakelen naar 4AA tot 4ZZ, die enkele jaren voordien door de IARU voor Duitsland werden gereserveerd. Enkele maanden vóór de goedkeuring van de wet had de Duitse overheid deze zendcodes bovendien ook wettelijk bestendigd.[201]

Door dit complex kluwen van gedateerde, incomplete en onduidelijke wetgeving en het gebrek aan controle gingen de meeste radioliefhebbers tijdens de jaren '20 vrij hun gang. Diegenen die zich bezighielden met het zendamateurisme hielden zich doorgaans wel aan de afspraken gemaakt op internationale conferenties, maar lieten zich vóór noch na oktober '26 door de wetgeving afschrikken. De eigengereidheid van de radioluisteraars kwam vooral tot uiting in het niet aangeven van toestellen en het dus niet betalen van de taksen die in augustus '20 ingevoerd waren. In een toespraak in december '26 merkte baron De Dorlodot, voorzitter van de U.R.C. Namen, op dat er dat jaar 23.115 toestellen belast waren, tegenover 23.783 in '25 en 11.977 in '24. Het aantal ontvangers in België zou tussen '25 en '26 dus met 670 stuks afgenomen zijn, terwijl er het jaar voordien 11.786 ontvangers bijgekomen waren. Dit was duidelijk erg onwaarschijnlijk en wees op een grove onder-rapportering van

[199] MALLINGER (J.) "Chronique Juridique", In: Belga-Radio, 4 (1930), 7, p. 144
[200] S.n. "À propos de…" In: L'amateur de T.S.F., 2 (1925), 30, p. 17.
[201] S.n. "La réglementation des émissions privées." In: Radio-Science, 4 (1926), p. 305.

toestellen. De overheid schatte dat er in '26 per toestel waarop taks werd betaald, op vier toestellen geen werd betaald en probeerde via communiqués naar de radioclubs radio-eigenaars aan te zetten tot betaling. De Brugse radioclub schatte in '27 het aantal radio-eigenaars dan weer op 170.000, waarvan slechts een tiende taks betaalden.[202] Op de vierde "Journée des Amateurs Belge de T.S.F." in '29 schatte toenmalig minister van P.T.T. Lippens dat, waar 30.000 eigenaars taks betaalden, minstens 300.000 dat niet deden.[203] Het bekend worden van cijfers zoals deze was uiteraard niet bepaald een aanmoediging om de taks te betalen. Als bijna niemand de taks betaalde, waarom zou een individu dat dan wel doen?

Naast de zwaarte van de taks, hadden liefhebbers nog redenen om hem niet te betalen. Een lezer uit Bergen liet in '27 aan "*Radio-Science*" weten dat hij het begrijpelijk vond dat niemand zijn taks betaalde, want al om enkel het toestel aan te geven moest een hele administratieve rompslomp doorlopen worden. Ook buitenlanders die in België wilden luisteren klaagden over de vele administratie die daarbij kwam kijken.[204]

De meeste Europese landen hadden met succes het Britse taxatiesysteem gevolgd. In dat systeem inde de overheid per ontvanger een licentierecht, waarvan de opbrengst grotendeels naar de zendorganisatie B.B.C. ging. Een raad van door de overheid aangestelde personen zorgde ervoor dat de uitzendingen het algemeen belang dienden. Reclame en politiek waren verboden. In België ging geen cent van de taksen naar de nationale zender, waardoor die voortdurend in geldnood verkeerde. De S.B.R., de beheerder van Radio Belgique, moest haar middelen bijgevolg uit de verkoop van haar toestellen en heel veel reclame halen. Daarnaast werden jaarlijkse luisterkaartjes verkocht, waarmee radioluisteraars konden opscheppen over hun lidmaatschap van de zogenaamde "Sociéte des Amis de Radio Belgique".[205] Voor 10 frank per jaar werd men een "écouteur adhésif", voor 25 frank een "auditeur effectif" en voor 100 frank een "auditeur protecteur" van de officieuze staatszender.

Door het gebrek aan middelen was de frequentie en kwaliteit van de uitzendingen van Radio Belgique erg laag, wat uiteraard ook niet bepaald aanzette tot het betalen van de taks. Heel wat radioamateurs konden de officieuze staatszender amper ontvangen en bijna iedereen had heel veel last van radiostoringen. Dat de regering de opbrengst van de radiotaks niet gebruikte om deze storingen aan te pakken, leidde tot nog meer belastingontduiking. Weinigen

[202] FONTEYNE (R.) "Radio-club de Bruges", In: Radio-Science, 5 (1927), 2, p. 43.
[203] HACCOUR (J.) "Quatrième Journée des Amateurs belges de T.S.F." In: Radio-Science, 7 (1929), 11, pp. 107 – 109.
[204] S.n. "Rapport et conclusions concernant l'enquête publique faite par l'Union Radio-Club de Belgique pour l'organisation de la radio-diffusion en Belgique." In: Radio-Science, 5(1927), 7, pp.115 - 116.
[205] Société Belge de Radiodiffusion.

waren immers bereid een belasting te betalen voor een toestel waarmee zij toch amper iets van een redelijke kwaliteit konden ontvangen. Nederlandstalige radio-eigenaars hadden nog meer reden om te klagen, want zij kregen in ruil voor hun bijdrage niet eens een Nederlandstalige Belgische zender. Dat de amateurs de gebrekkige wetgeving aan hun laars lapten was ook weinig verwonderlijk. We zagen immers dat zij zeer ondernemend, zelfstandig, avontuurlijk, georganiseerd en geschoold waren. Het viel dan ook te verwachten dat een groep dergelijke personen niet zou blijven wachten op een degelijk wettelijk kader, maar na verloop van tijd het heft in hun eigen handen zouden nemen.

De wetten hadden daarenboven ook helemaal geen draagvlak bij de radioamateurs, gezien zij meenden dat zij zelf de ether zouden moeten beheren. In mei '25 vergeleek "*Radio-Science*" de gemeenschap van radioamateurs met een familie. In deze familie heerste een groot gevoel van eenheid, van de vroegste debutant die zijn kristalpost nog niet ontgroeid was tot de radio-aas die wederzijdse contacten met verre landen legde. De beginner zag de "aas" als iemand die het ultieme stadium in zijn carrière als amateur had bereikt. Voor de aas vertegenwoordigde de beginner een nieuwe boreling in de familie. Dankzij de autoriteit van de ouderen heerste binnen de familie orde. Belgische radioliefhebbers waren de beste bewakers van de ether. Zij zorgden dankzij hun lange luisteruren voor een permanente controle en bezaten als enigen de noodzakelijke competenties om de "*vergiftigaars van de ether*" efficiënt te bestrijden.[206] De resultaten van een bevraging van de U.R.C.B. via "*Radio-Science*" in '27 naar aanleiding van de wet van oktober '26 toonden ook zwart op wit aan dat de gemeenschap zeer negatief tegenover de radiotaksen stond. [207]

Door deze overweldigend negatieve attitude van de gemeenschap ten aanzien van wetgeving en radiotaksen is het niet verbazingwekkend dat radioverenigingen en hun tijdschriften niet de corrigerende rol inzake de navolging van de radiowetten speelden die ze eigenlijk konden spelen. Begrijpelijkerwijs hadden zij weinig zin om tegen de bij hun doelpubliek heersende mening in te gaan. De redactie en leidende figuren binnen de radiobewegingen durfden niet openlijk oproepen tot het ontduiken van de taksen, maar spaarden geen enkele kans om te tonen dat ze die niet steunden. Het prijzen van prestaties door zendamateurs die volgens de letter van de wet niet eens mochten opereren, is een ander bewijs dat bestuursleden van de radioclubs geen bezwaar hadden tegen deze, strikt genomen illegale, acties.[208] Raymond Braillard loofde bijvoorbeeld de verwezenlijkingen van zendamateurs,

[206] S.n; "Ce que veulent les amateurs de T.S.F.: Travailler en paix". In: Radio-Science, 4 (1925), 5, p. 18.
[207] Bevraging: Radio-Science, februari – maart – april '27; Resultaten: Radio-Science mei & juni '27.
[208] BOELL (R.), "De L'émission de L'amateur", In: Radio-Belge, 2 (1926), 9,p. 1.

maar gebruikte hun zendaliassen omdat hij hen door de illegaliteit van hun uitzendingen niet bij naam kon noemen. Tijdens de proloog van een conferentie van de U.R.C. De l'Est in april '26 loofde erevoorzitter Louis Houben de "*émetteurs anonymes par nécessité, et dont le caractère clandestin a été loin de faciliter les tâches.*"[209] Ook de Réseau Belge kon in een verslag van mei '25 haar leden wegens de illegaliteit van hun praktijken niet bij naam, maar enkel bij hun officieuze zendaliassen noemen.[210] Het blad "*L'amateur de T.S.F.*" zette zendamateurs op de korte golf in '25 nog aan om deel te nemen aan Amerikaanse experimenten, terwijl deelname volgens de letter van de wet illegaal was.[211]

De meeste verenigingen stelden ook een aantal voorwaarden voor tegen dewelke, mochten ze ingelost worden, ze wel bereid zouden zijn de taksen te ondersteunen. Baron Albert de Dorlodot stelde bijvoorbeeld dat hij geloofde dat iedereen pas zijn taksen zou betalen mocht de overheid hoogstaande programma's en een goede ontvangst garanderen.[212] De U.R.C. De L'Est beweerde de taksen wel te willen ondersteunen, mochten deze verlaagd worden. Bij een lagere taks zou de overheid volgens de club immers meer inkomsten hebben dan mocht deze hoog gehouden worden. Alle eigenaars zouden immers wel bereid zijn een lage belasting op hun toestel te betalen.

1.2. Problemen

Radioliefhebbers kampten gedurende de jaren '20 door de typische kinderziektes van de nieuwe technologie, de relatieve wetteloosheid en enkele andere factoren met heel wat problemen. Zeker in de eerste jaren van het decennium had de wetenschap de werking van en de principes achter radiotelecommunicatie en radio-ontvangers nog niet doorgrond. Radioamateurs kregen uit allerlei bronnen praktische aanwijzingen, maar ontbraken aan theoretische achtergrond. Door toen nog onbekende omgevingsfactoren zoals interferentie en storingen konden experimenten ondanks minutieuze voorbereiding en perfecte uitvoering vaak niet herhaald worden. Ook een aan de hand van gedetailleerde instructies opgebouwde toestel werkte vaak niet zoals het hoorde. Uitvindingen en ontdekkingen gebeurden vaak per ongeluk. Ook de constructeurs, die maar al te graag op de vraag om sterkere luidsprekers inspeelden, wisten niet hoe ze die volumeverhoging moesten bereiken zonder dat hun resultaat meer als een claxon dan een ander geluidstoestel klonk. Een radiotoestel was "*une machine*

[209] PIROTTE (R.), "L'Amateur" In: Radio-Belge, 3(1926), 15, p. 6.
[210] BARBIER (A.), "Radio-Club du centre" In: Radio-Science, 4 (1925), 5, p. 31.
[211] S.n. "Appel aux Amateurs d'Ondes Courtes". In: L'amateur de T.S.F., 2 (1925), 40, p. 19.
[212] DE DORLODOT (A.), "La radiodiffusion en Belgique", In: Radio-Science, 5 (1926), pp. 298 – 300.

compliquée" en "*le moindre dérangement survient-il, le posesseur du poste le plus perfectionné n'en tirera plus rien."* [213]

In een omgeving van gebrekkige theoretische kennis hadden wilde verhalen en vooroordelen vrij spel. Broodje-aapverhalen over hoe de ontvangst geoptimaliseerd kon worden, leidden tot kamers en daken vol nutteloze knutselwerken. Een anonieme auteur schreef in "*Radio-Belge"* van augustus '24 een meelijwekkend verhaal over een arme, beginnende radioamateur, die de meest verregaande en absurde maatregelen nam op zijn ontvangst te verbeteren. Hij gaf toe dat het verhaal hem deed glimlachen, maar stelde tevens dat hij nog nooit met de sukkelaar had gelachen. "*C'est [parce] que je suis de la même race que lui – et vous aussi d'alilleurs qui me lisez."* Ook welgestelde en ervaren radioamateurs hadden "*des naïfs espoirs et ans d'inévitables échecs"* gehad. Wie had nooit zijn antenne ingekort of net verlengd. Wie had nooit meerdere kristallen uitgeprobeerd? Wie is diegene die nooit heeft proberen profiteren van de vermeende voordelen van het toevoegen van een extra lamp? Ervaren liefhebbers moesten niet doen alsof ze alle waarheid in pacht hadden, want iedereen wist dat dat niet zo was.[214] De fabel dat de warmte van de zomermaanden tot een slechtere ontvangst zou leiden, versterkte nog het zogenaamde "Morte-Saison", de periode van verminderde activiteit op radiovlak tijdens de warme zomermaanden. Verhuurders van huizen en verzekeraars geloofden dan weer dat radioantennes de kans op blikseminslagen verhoogden, met alle kwalijke gevolgen van dien voor de radioamateurs.

De incomplete wetenschappelijke kennis had ook als gevolg dat de S.B.R., die tussen '24 en '30 de officieuze staatzender Radio Belgique beheerde, niet wist hoe ze haar uitzendingen technisch moest optimaliseren. Liefhebbers van zowel de Kuststreek, Namen als de Ardennen klaagden over de slechte ontvangst van de zender. Rond Antwerpen kon men de zender door de interferentie van het radioverkeer van schepen en vliegtuigen zelfs helemaal niet ontvangen.[215] Een wijziging van de golflengte van 410 naar 265 meter in juni '24 bracht verbetering voor sommigen, maar een verslechtering voor de meerderheid. De Brugse radioclub klaagde eind maart '26 dat de zender zelfs met de beste beschikbare radio-ontvangers in de streek maar heel slecht ontvangen werd.[216] Een in mei '26 in de Antwerpse zoo ingerichte relayzender werd na vele klachten al na acht maanden weer buiten werking gesteld.[217] Ook met het verhogen van de zendkracht in januari '29 bereikte men niet het verhoopte resultaat. Diegenen

[213] PIROTTE (R.), "L'Amateur" In: Radio-Belge, 3(1926), 15, p. 6.
[214] S.n. "Un amateur", In: Radio-Belge, 1 (1924), 26, p. 1.
[215] S. n. "Rapport et conclusions concernant l'enquête publique faite par l'Union Radio-Club de Belgiue pour l'organisation définitive de la radiodiffusion en Belgique." In: Radio-Science, 6 (1927), 6, pp. 93 – 94.
[216] LONEUX (G.) "Radio-Club de Bruges", In: Radio-Science, 5(1926), pp. 162 – 163.
[217] De zender was bedoeld om de uitzendingen van Brussel vanuit Antwerpen via de radiogolven uit te zenden

die verder dan vijftig kilometer van Brussel woonden, hoorden de zender duidelijker, maar voor alle anderen was de situatie verslechterd omdat Radio Belgique voortaan alle andere zenders compleet overstemde. Zelfs een leidend figuur als Braillard gaf nederig toe zelf niet goed te weten wat de oplossing voor dergelijke problemen zou kunnen zijn.[218]

Gedurende de jaren '20 waren de radiostoringen echter het grootste technische probleem waar radioamateurs mee af te rekenen kregen. Elektrische toestellen met transformatoren stuurden golven uit die de ontvangst van nabije toestellen kon hinderen. Trein- en tramwege, hoogspanningskabels, liften, straatverlichting, neonlichtreclame, medische apparaten en industriële machines zorgen vooral in de steden voor overlast.[219] De toenemende industrialisatie en elektrificatie tijdens de jaren '20 zorgde ervoor dat de hoeveelheid storingen tijdens het decennium enkel toenam. Ook de verkeerde constructie of aanwending van zenders of ontvangers kon de luisteraars in de buurt storen. Bij vroege lampenontvangers kon men door de lamp versterkte opgevangen golven nogmaals versterken door ze nogmaals door de lamp te leiden. Wanneer dat te veel werd gedaan, begon de lamp echter zelf met radiogolven uit te sturen. Het streven naar een krachtiger, beter signaal kon dus een vicieuze cirkel van radiostoringen in gang zetten.[220] Dergelijke toestellen hadden ook een groot probleem van selectiviteit en hadden het dus moeilijk om meerdere frequenties uit een nauwe band te selecteren. Hierdoor kon één zendamateur die op een verkeerde frequentieband of met een te krachtig signaal werkte, de ontvangst van een grote groep luisteraars in de buurt sterk hinderen. Gezien steden een hogere concentratie van elektrische apparaten, machines en radiozenders en –ontvangers kenden, waren radiostoringen in stedelijke gebieden natuurlijk een groter probleem dan op het platteland.

Tijdens de eerste jaren van 1920 was het onduidelijk wat de storingen veroorzaakte en wat men er dus tegen kon doen. Vanaf halverwege het decennium vervaardigden bedrijven als Philips en Siemens-Halske echter al volop ontstoringsapparaten, die vóór 1930 al goedkoop waren.[221] Het bedrijf Philips stuurde elektriciens brochures die uitlegden hoe apparaten ontstoord konden worden en ontstoorde op aanvraag gratis elk stuk neonverlichting die het zelf had geplaatst. Ondanks dat oorzaken en oplossingen van storingen dus vrij snel gekend en beschikbaar waren, bleven ze zeker gedurende de jaren '20, maar ook in de jaren '30 het grootste probleem waar amateurs mee worstelden.

---

[218] BRAILLARD (R.), "Le Bon bout de la raison", In: Radio-Belge, 1(1924), 17, p. 1.
[219] S.n. "Veldtocht tegen de radiostoringen" In: Belga-Radio,4 (1930), 7, pp. 142 - 143.
[220] S.n. "Le Code de l'Ether", In: Radio-Belge, , (1924), 8, p. 1.
[221] S.n. "In gezamenlijken strijd tegen de radiostoringen". In: Belga-Radio, 4 (1930), 6, pp. 114–115.

Deze paradox was grotendeels het gevolg van een tweede grote groep problemen: moeilijkheden die voortkwamen uit gebrekkige overheidsregulering. Het gebrek aan overheidscontrole tijdens de jaren ’20 werd door de meeste amateurs positief ingeschat. Toch zorgde het ontbreken ervan voor een verlenging en verdieping van bestaande en het ontstaan van nieuwe problemen. Zonder regelgeving over radiostoringen konden personen of bedrijven lange tijd ongestraft de ontvangst in hun buurt hinderen. Door het gebrek aan incentives vanuit de overheid was het voor bedrijven financieel niet interessant om met een kleine investering de buurt te vrijwaren van storingen. Het ontbreken van bestraffing droeg hier ook aan toe. Ook voor staatsbedrijven was de bestrijding van storingen niet prioritair. Het gebrek aan richtlijnen binnen de overheid leidde er ook toe dat radioliefhebbers die klacht indienden bij de elektriciteits-, verlichtings-, tram-, trein-, telegrafie- of telefoniemaatschappijen, van het kastje naar de muur werden gestuurd.

Pas met de oprichting van het N.I.R./I.N.R. in ’30 werd een commissie tegen radiostoringen opgezet. De weinige overheidsinteresse bleek ook uit het gebrek aan investeringen in radiotelecommunicatie. Hierdoor waren sommigen van mening dat België tegenover de buurlanden achterop was geraakt in de wedloop naar steeds betere, krachtigere en efficiëntere radiozenders.[222] Ook het gebrek aan toelating om amateurzenders met elkaar te laten communiceren had aan deze achterstand bijgedragen.[223] Wetteloosheid op internationaal niveau hield in dat de frequentietoewijzing aan de verschillende Europese landen tijdens de jaren ’20 nog regelmatig wijzigde. Door de nog rudimentaire technologie moesten liefhebbers bij een wijziging van de radiofrequenties doorgaans sterk sleutelen aan hun toestel om weer alle frequenties correct te kunnen ontvangen.[224]

De gebrekkige kwaliteit van de inhoud van de programma’s van Radio Belgique ten gevolge van het gebrek aan financiële middelen was uiteraard ook een probleem voor radioliefhebbers, die dan maar vaak naar zenders als Hilversum, Luxemburg of Londen overschakelden. Amateurs klaagden dat er op Radio Belgique te veel spreekbeurten werden gegeven, die dan nog eens werden voorgedragen door mensen die niet goed voor een publiek konden spreken. De elite bepaalde te veel wat belangrijk werd geacht en wat uitgezonden werd. Enquêtes die door *Radio Belgique* werden verspreid om naar de mening van het publiek over haar uitzendingen te peilen, bereikten enkel de elite. Hun inzichten hebben zeker recht van bestaan, maar resoneren niet met die van de bredere

[222] DE DORLODOT (A.), “La radiodiffusion en Belgique”, In: Radio-Science, 5 (1926), pp. 298 – 300.
[223] Radio-Home, januari ’25, p. 27.
[224] S.n. “Conseils à l’amateur”, In: Radio-Belge, 3 (1926), 31, p. 2.

bevolking. Om te weten welke soort muziek er op de radio gespeeld moest worden, zou de S.B.R. op de stranden en in de danszalen moeten gaan kijken welke muziek daar populair was. *Radio-Science* stelde "*Demandez plûtot au sympathique "man in the street" qu'aux nos ministres [ce qu'il faut diffuser]*[225]

De overheid voerde geen technische controle over de in België verkochte toestellen uit, waardoor de kwaliteit van sommige apparaten ondermaats was. In "*Radio*" stelde men in november '37 dat het tien jaar eerder zeer veel voorkwam dat een fietsreparateur of pianohandelaar wat minderwaardige onderdelen in een kast stopte om deze te verkopen aan een of andere rijke meneer.[226] Tijdens de zomers van de jaren '20 nam de frequentie van de uitzendingen van Radio Belgique ook gevoelig af. Liefhebbers die het zich niet konden veroorloven om tijdens de zomer langdurig op reis te gaan, hadden door de afname van de activiteit van de zender tijdens de zomer nog amper iets om naar te luisteren..[227]

Het radioamateurisme kampte ook met enkele op het eerste zicht onverwachtse problemen. Gewone radioluisteraars keken soms vreemd op wanneer plots de stem van de buurman door hun apparaat weerklonk of een radioconcert plots onderbroken werd door reeksen geheimzinnige codetaal. Vele amateurs installeerden aan hun daken, terrassen, balkons en regenpijpen allerlei kabels, antennes, kabels, bouten en moeren, die conform de wet aan de straatkant geïnstalleerd werden.[228] Door het ontbreken van vertrouwdheid met de nieuwe technologie en de nog verse herinneringen aan de Grote Oorlog, leidde dit alles bij sommige mensen tot onnodig wantrouwen en angst. Het gebrek aan een duidelijke wettelijke regeling zorgde dat ook radioamateurs angstig en onzeker waren, gezien het lange tijd niet duidelijk was of hun activiteiten nu al dan niet toegelaten waren en welke straffen hen potentieel boven het hoofd hingen.[229] Amateurs voelden zich ook miskend door de bredere bevolking, die de vooruitgang van de radio als een evidentie beschouwde en niet leek te beseffen dat er in België een aanzienlijke groep gepassioneerde liefhebbers bestond die onophoudelijk en hard werkte voor de vooruitgang van het medium. "*Nul ne dira la science déployée dans les radio-clubs du pays pour le plus grand bien de la T.S.F.*", klonk het in "*Radio-Science".*[230]

Sommige problemen vonden hun oorsprong binnen de radioverenigingen zelf. Clubs hadden het financieel vaak moeilijk, waardoor men lidgelden moest optrekken, sponsors moest zoeken of geldacties moest organiseren. Daarnaast

[225] S.n. "Pour la prospérité de la T.S.F." In: Radio-Science, 4 (1925), 5, pp. 98-99.
[226] S.n. "Radioamateurs bouwen nog zelf!" In: Radio, 15 (1937), 5, pp. 65 – 66.
[227] S.n. "La Vie Radiophonique", In: Radio Belge, 3 (1926), 27, p. 1.
[228] BRAILLARD (R.), "La Radiophonie Transatlantique", In: Radio-Belge, 1 (1924), 7, p. 1.
[229] S.n. "La Réglementation des émissions privies". In: Radio-Science, 5 (1926), pp/. 305 – 306)
[230] S.n. "Exposition nationale de T.S.F.", In: Radio-Science, 5(1926), p. 159.

beschikten verenigingen vaak niet over voldoende materiële middelen voor hun werking of om de gewenste experimenten uit te voeren. Tijdens vergaderingen van verschillende radioclubs werden voorstellen om een proefzender op te richten bijvoorbeeld meermaals afgewezen met als argument dat de club daar (nog) niet de financiële middelen voor had.[231] Leden van het bestuur of andere prominenten moesten dan maar vaak in de bres springen. "*Radio-Science*" rapporteerde meermaals over secretarissen die op eigen kosten grote hoeveelheden afdrukken van statuten of verslagen moesten doen. Wanneer een antenne werd geïnstalleerd, werd die vaak door de voorzitter of vicevoorzitter gefinancierd.[232] Ook de oprichting en groei van bibliotheken en laboratoria hing sterk af van de welwillendheid van welgestelde donateurs binnen de club.[233]

Ook gebrekkige organisatie en nonchalance leidde tot problemen. Door een drukfout in het communiqué dat de secretaris van de Brugse radioclub naar het orgaan "*Radio-Science"* had gestuurd, stond het aanvangsuur van de vergadering op 10 oktober '28 verkeerd aangegeven, waardoor maar weinig leden opdaagden. Vaak verschenen verslagen met maanden vertraging in de tijdschriften of moest de redactie de secretarissen oproepen de verslagen in de toekomst op tijd en regelmatig in te sturen.[234] Uit een verslag van de radioclub van Morlanwelz uit '25 blijkt dan weer dat de schatbewaarder van de club bij aanvang van één van de vergaderingen niet eens doorhad dat er een nieuw bestuur te verkiezen was.

De regelmatige afwezigheid van heel wat leden leidde er soms toe dat vergaderingen niet als gepland konden doorgaan.[235] Laattijdigheid zorgde ervoor dat vergaderingen pas met grote vertraging van start konden gaan. Leden die beloofd hadden een voordracht te geven kwamen soms niet opdagen, personen die bepaalde zaken zouden meebrengen kwamen ontbraken en vaak werd de opkomst die door de statuten vereist was om over bepaalde beslissingen te kunnen stemmen, niet bereikt.[236] Zeker wanneer het bestuur voor een vergadering een externe spreker had uitgenodigd, was het bijzonder gênant wanneer amper volk kwam opdagen.[237] Tijdens de zomer, het zogenaamde "*Morte Saison"* keerden heel wat liefhebbers zich van de radio af en vielen de meeste clubs helemaal stil. Radioverenigingen kregen ook af te rekenen met vrijbuiters, die zoveel mogelijk van de door het lidmaatschap geboden voordelen

[231] LONEUX (G.) "Radio-Club de Bruges" In: Radio-Science, 5 (1926), p. 162.
[232] FONTEYNE (R.), "Radio-Club de Bruges", In: Radio-Science, 5 (1926), 7, p. 217.
[233] NIVELLES (P.), "Union Radio-Club de Morlanwelz", In: Radio-Science, 4 (1925), 5, p. 54.
[234] ERCK (A.), "Brugsche Radio-Club, Radio-Club Brugeois" In: Radio-Science, 7 (1928) 11, p. 112.
[235] S.n. "Brugsche Radio-Club, Radio-Club Brugeois" In: Radio-Sciene, 8 (1929), 6, p. 43.
[236] FONTEYNE (R.) "Radio-Club de Bruges", In: Radio-Science, '6 (1927), p. 9.
[237] S.n. "Brugsche Radio-Club, Radio-Club Brugeois " In: Radio-Science, 8 (1929), 6, p. 43.; S.n. "Brugsche Radio-Club, Radio-Club Brugeois" In: Radio-Science, 7 (1929), 4, p. V.

probeerden te genieten, maar daar tegelijk zelf zo weinig mogelijk inspanningen of kosten voor leverden.

1.3. Zelfregulatie en zelfredzaamheid

Groepen betrokken burgers vullen leemtes in wetgeving vaak op door zelf regels op te stellen en op de naleving van die regels toe te zien. Ook bij radioamateurs was dit tijdens het interbellum het geval. Radioamateurs werden aangespoord het ideaalbeeld dat in het eerste hoofdstuk uiteen werd gezet, na te streven en een aantal andere concrete regels te volgen. Wanneer deze niet gevolgd werden, greep de gemeenschap in.

Zelfregulatie concurreerde niet met de wetgeving, maar wilde die enkel aanvullen waar ze tekortschoot. De U.R.C.B. stelde expliciet dat "*Les amateurs belges de T.S.F. demandent de travailler en paix. Ils garantissent le maintien parmi eux d'une saine discipline pour le bien de tous.*"[238] Hoewel deze gedachte dus dominant was en amateurs het in de jaren '20 massaal nalieten toelating bij de staat te vragen en taksen te betalen, was het volgens hen niet zo dat zij opzettelijk tegen de wetten ingingen. Radioamateurs waren niet dat soort Belgen, dat zegt "*Het regelement is daar om het niet na te streven*", maar in het geval van radio braken zij de wetten enkel omdat de overheid hen geen keuze liet.[239] Grote woorden werden niet geschuwd. "*In België, het land waar de individuele vrijheden door de grondwet tot dogma werden verheven, ziet men elke dag bij elke gelegenheid deze waardevolle vrijheid overtreden, geconfisqueerd, gereglementeerd of verminderd*" stelde "*La Code de T.S.F.*".[240] Radioamateurs waren niet altijd tegenstander van wetgeving, zolang die maar redelijk was en met hun eisen rekening hield. In januari '30 stuurde de U.R.C.B. bijvoorbeeld een telegram naar de Koning en naar de Eerste Minister om hen eraan te herinneren dat het toch hoog tijd werd dat er werk gemaakt werd van een nationaal orgaan voor de radiodiffusie.[241]

Ten eerste controleerden de radioamateurs elkaar via de radiogolven zelf. In "*Belga-Radio"* getuigde een zendamateur over een incident op de radiogolven waar hij getuige van was geweest. Een zender had er een andere amateur op gewezen dat die op een niet langer toegelaten golflengte werkte. De tweede amateur reageerde erg onbeleefd, waardoor de redactie bij het artikel dan ook opriep tot "*Un peu de politesse*".[242] Hoe zelfregulatie via de radiogolven precies verliep, is uiteraard heel moeilijk te onderzoeken, gezien de contacten heel

[238] S.n. "Ce que veulent les amateurs de T.S.F.: Travailler en Paix" In: Radio-Science, 4(1925), 5, pp. 18 – 19.
[239] FLEURBAY (J;) "Officieele Mistoestanden". In: Radio, 13 (1936), 7, pp. 171 - 173.
[240] MALLINGER (J.), "Le Code de la T.S.F." In: Belga-Radio", 3 (1929), 8, pp. 168 – 169.
[241] BOUDART, "Pour Un Statut de T.S.F." In: Radio-Science, 8 (1930), 1, p. 3.
[242] S.n. "Un peu de Politesse S.V.P.", Belga-Radio, 3 (1929), 1, p. VII

vluchtig waren, nooit opgenomen werden en dus niet meer raadpleegbaar zijn. Ook de tweede wijze van zelfregulatie, de interactie tijdens bijeenkomsten van de radioclubs, is moeilijk te controleren. De verslagen in de tijdschriften zijn immers summier en geven uiteraard geen integrale transcriptie van wat er zich tijdens de vergaderingen afspeelde. Dat er tijdens vergaderingen bij overlast door amateurs wel degelijk ingegrepen werd, bewijzen enkele voorbeelden uit het blad "*Radio*".[243]

Gelukkig zijn een aanzienlijk deel van de radiotijdschriften wel nog ter inzage beschikbaar. Zij vormden de derde manier waarop de gemeenschap van amateurs aan zelfregulatie deed. Dit gebeurde zowel impliciet als expliciet. Soms verschenen in de bladen artikels die de radioamateurs opriepen tot het uitvoeren of net afzien van een bepaalde handeling. "*QSO*", dat vanaf '27 als persorgaan van de Réseau Belge bij "*Radio-Science*" verscheen, riep haar lezers-zendamateurs in april '30 bijvoorbeeld dringend op om niet langer op zondagnamiddag uit te zenden.[244] Het ministerie van P.T.T. had immers een massa klachten ontvangen van luisteraars die de concerten niet meer konden volgen wegens storingen veroorzaakt door zendamateurs. De R.B. riep haar leden dan ook op om niet langer buiten de toegestane uren actief te zijn, anders vreesde ze dat de zaken er in de toekomst minder rooskleurig zouden kunnen uitzien.[245]

Begin '27 vroeg de R.B. haar leden ook om af te stappen van hun oude zendaliassen en voortaan die ingevoerd door het ministerie van P.T.T. te gebruiken, ook al bleef de organisatie deze onlogische beslissing betreuren.[246] Zendliefhebbers werden er vóór '26 vaak expliciet aan herinnerd dat zij zich voorlopig in een juridisch vacuüm bevonden. Een amateur riep zijn collega's in '25 bijvoorbeeld op om te stoppen met het overstelpen van de ether met CQ's en QSL's, om toch maar zo veel mogelijk QSL-kaarten te verzamelen. De officiële instanties hielden volgens hem het gedrag van zendamateurs in de gaten alvorens met wetgeving vast te leggen in welke mate zij vrij zouden zijn om uit te zenden. Het beeld van om QSL-kaarten krijsende kinderen dat nu in de ether waar te nemen was, zou door de overheid tegen de amateurs gebruikt kunnen worden.[247]

---

[243] VAN GHENDT (M.) "Uit het leven onzer liefhebbers-kringen." In: Radio, 2 (1924), 2, p. 29. In een vergadering van de radiovereniging van Sint-Niklaas werden "een paar huilers aangemaand hun toestel te wijzigen".
[244] "QSO" was de internationale Q-code die de ene zendamateur naar de andere stuurde om aan te geven dat hij diens bericht had opgevangen, dat er met andere woorden "contact" had plaatsgevonden.
[245] S.n. "AVIS TRES IMPORTANT!" In: Radio-Science, 8 (1930), 4, p. 25
[246] 4UU "Aux membres du R.B." In: Radio-Science, 6 (1927), 3, p.13.
[247] S.n. "Pse QSL" In: Radio, 2 (1925), 12, p. 1.

In "*Radio*" stonden tussen verschillende artikels vaak slogans als "*Liefhebbers! Behandelt uwe reactie met zachtheid*"[248]. Het blad riep begin jaren '20 meermaals op om niet te luisteren wanneer het donderde, maar moest later bekennen dat dit helemaal geen gevaar opleverde. [249] In de rubriek voor korte berichtjes verschenen boodschappen als "*Te Bornhem of omliggend zit een liefhebber welke, laat ons meenen zonder opzet, zijn post geweldig huilen laat. Mogen we dien makker er op wijzen dat hij zich zeer onbemind maakt?*"[250] Ook in andere tijdschriften werden diegenen die hun toestel te veel lieten huilen aangesproken en werd hulp aangeboden.[251] Er werd ook erg aanvallend gereageerd op diegenen die met een veel te hoge energie werkten. In maart '25 stelde "*Radio*": "*Een der onhebbelijke liefhebbers, welke […] zoo dikwerf stoorden, is gesnapt. Hij is niet, […] "un sale activiste", maar het schoonste fascistenexemplaar dat in heel de streek te vinden is*." [252] Ook tegen personen die storingen veroorzaakten door verouderde ontvangsttoestellen te gebruiken, werd stevig van leer getrokken.[253] In "*Radio-Belge*" uitte Raymond Braillard een sterke kritiek op amateurs die hun daken en gevels "verfraaiden" met allerlei knutselstukjes in de hoop hun ontvangst te verbeteren en toonde ook wetenschappelijk aan dat die toch niet tot een verbetering konden leiden.[254] In "*Radio-Science*" werd in '26 opgeroepen om bij de constructie van de eigen zendpost in het achterhoofd te houden dat men niet alleen in de ether was. Amateurs dienden dus niet met te hoge kracht uit te zenden en moesten proberen een stabiele golflengte te hanteren en niet met die van collega's in de buurt te interfereren. Radioamateurs mochten niet vergeten dat in de ether beleefdheid en vriendelijkheid de juiste aanpak was, gezien de wet van de wederkerigheid van toepassing was. Wie een ander stoort, zal door die ander gestoord worden. Zendamateurs moesten ook proberen de ether niet vol te kletsen. Proeven moesten kort en goed voorbereid zijn.[255]

In "*Radio-Belge*" moest hoofdredacteur Emile Lecomte begin augustus '26 zelf ingrijpen met een stuk getiteld "*Á propos d'une controverse*." De hoofredacteur reageerde op de zeer uiteenlopende meningen die de voorgaande weken als reactie op de uitzendingen van literaire stukken op Radio Belgique in zijn tijdschrift verschenen waren. Hij stelde dat zijn blad een vrije tribuun was waar alle meningen over aan radio gerelateerde zaken welkom waren, zolang ze maar beleefd en grondig beargumenteerd werden. Beleefdheid ontbrak in sommige

[248] Dit hield in dat amateurs met oude toestellen met galeniet voorzichtig dienden te zijn voor een te sterke reactie, die anders radiostoringen kon veroorzaken.
[249] In: Radio, 3 (1925), 2, p. 27.
[250] S.n. "Korte Berichten" In: Radio, 2 (1925), 11, p. 168.
[251] S.n. "Uit het leven onzer liefhebbers-kringen." In: Radio, 1 (1924), 11, pp. 181 – 182.
[252] FLEURBAY (J;) "Officieele Mistoestanden". In: Radio, 13 (1936), 7, pp. 171 - 173.
[253] S.n. "Terugblik en Vooruitzichten", In: Radio, 11 (1934), 7, p. 190.
[254] BRAILLARD (R.), "La Radiophonie Transatlantique", In: Radio-Belge, 1 (1924), 7, p. 1.
[255] BRAILLARD (R.), "Les amateurs et professionels de la T.S.F." In: Radio-Science, 5(1926), p. 118.

van de meest recente stukken. Hoewel elk zijn mening over de officieuze nationale zender had, stelde Lecomte dat een beetje respect toch altijd op zijn plaats was.[256]

Meestal werden de te volgen normen en na te streven idealen echter op subtielere wijze overgebracht. Radioamateurs lazen in de lezersbrieven bijvoorbeeld de mening van andere liefhebbers, wat hun opinie en dus hun gedrag beïnvloedde. Door lezersbrieven die conformeerden met hun eigen normen en waarden te laten verschijnen en die die ervan afweken uit te sluiten, kon de redactie de opinie van haar lezers verder kneden. Soms werd ook commentaar op een lezersbrief gegeven. Raymond Braillard nam in zijn periode als hoofdredacteur van "*Radio-Belge*" bijvoorbeeld brieven van lezers met een afwijkende mening op, die hij dan tot op de grond afbrak.[257] Zijn hoog aanzien als één van de eerste Belgische radioamateurs versterkte ongetwijfeld zijn invloed op het gedrag van de lezers. Het ontzag dat veel liefhebbers voor bepaalde wetenschappers, uitvinders, ontdekkers en andere radioamateurs koesterden, werd ook gebruikt om te tonen wat gewenst was. Verschillende tijdschriften namen immers biografieën van vooraanstaande wetenschappers of amateurs op. Door de manier waarop die werden opgebouwd, werd een soort exempel van "de goede radioamateur" gecreëerd. Uiteraard was ook de keuze van welke personen wel of net niet werden besproken niet onschuldig.[258]

Tijdschriften beïnvloedden ook de visie van radioliefhebbers over de actualiteit betreffende radio. Zowat elk blad had een editoriaal waarin de recente gebeurtenissen op radiovlak becommentarieerd werden. Welke gebeurtenissen aangehaald worden en hoe deze door de redactie geïnterpreteerd werden, had uiteraard repercussies voor de opinie van de lezer. Zeker in de latere jaren '20 behandelden deze opiniestukken vaak wetteksten, waardoor de interpretatie van de wetten door liefhebbers beïnvloed werd. Soms liet men ook advocaten de rechten en plichten van de liefhebbers uit de wetten afleiden.[259] Hoewel een in de jaren '20 alleenstaand geval, kan ook de rapportering van het verloop van een rechtszaak tegen twee Brusselse radioamateurs aan het eind van het decennium uit diezelfde invalshoek bekeken worden. Door het bespreken van proces en vonnis toonde men de liefhebbers hoe strikt een wet gevolgd moest worden en in welke mate de rechterlijke macht streng of net vergevingsgezind tegen overtreders optrad. Een blad als "*QSO*", dat zich specialiseerde in het interpreteren, bekritiseren en aanvullen van wetteksten, was vaak erg dubbelzinnig rond de wetten. Zo roep het blad haar lezers weliswaar meermaals

[256] LECOMTE (E.) "À propos d'une Controverse". In: Radio-Belge, 3 (1926), 26, p. 1.
[257] BRAILLARD (R.) "En réponse à quelques lettres". In: Radio-Belge, 1 (1924) 24, p. 1.
[258] S.n. "Marconi overleden". In: Radio, 15 (1937), 2, pp. 21 - 24.
[259] MALLINGER (J.), "Le Code de la T.S.F." In: Belga-Radio", 3 (1929), 8, pp. 168 – 169.

op om de radiotaksen te betalen, maar ging het even vaak slechts enkele paragrafen later diezelfde bijdragen afbreken en stellen dat ze onaanvaardbaar waren.

Ook door de selectie van de besproken onderwerpen probeerde men de lezers te tonen wat wenselijk was. Mislukkingen werden amper gerapporteerd, terwijl successen en nieuwe mijlpalen sterk in de verf gezet en besproken werden. Op die manier werd de lezer getoond welke handelswijzen tot een goed resultaat leidden en welke te vermijden waren. Door constante vergelijking van de Belgische situatie met die in het buitenland stuurden de redactieleden de mening van de lezer over wat in België wenselijk was. Naast de tekst vormden ook de vormgeving en illustraties van de bladen onrechtstreeks de visie van individuele radioliefhebbers. Reclame verspreidde ideeën over hoe een goed toestel in elkaar stak, over hoe de constructie aangepakt moest worden en over welke kwaliteit radioliefhebbers van de zenders konden eisen. Ook de humoristische cartoons (zie bijlage 17) bevatten steevast een opvoedende moraal. Ook via foto's en illustraties werden lezer beïnvloed. Op foto's van de *shacks* van radioliefhebbers was bijvoorbeeld steevast geen rommelige, maar een nette, georganiseerde werkplaats te zien (zie bijlage 13).[260]

Zelfregulatie voorkwam of corrigeerde heel wat problemen, maar volstond niet om die allemaal op te lossen. De gemeenschap van radioliefhebbers hanteerde tijdens de jaren '20 ook heel wat andere strategieën om andere hinderpalen te reduceren of weg te nemen. Verenigingen van amateurs probeerden bijvoorbeeld het wantrouwen bij de gewone bevolking weg te nemen door het inrichten van "*conférences de propagande*". Tijdens deze bijeenkomsten werd de werking van toestellen gedemonstreerd en de vele mogelijkheden van de nieuwe technologie besproken.[261] Radioclubs voorzagen sportevenementen zoals regatta's van commentaar, die voor nabije radio-eigenaars werd uitgezonden en voor het opgedaagde publiek via luidsprekers werd verspreid.[262] Met prille radiotentoonstellingen wilden de liefhebbers "*étaler en plein jour et au cours d'une manifestation imposante, […] l'intéret que les amateurs et les constructeurs belges apportent aux sciences radio-électriques.*[263]

Ook demonstraties op beurzen die niets met radio, geluid of elektriciteit te maken hadden, zorgden ervoor dat leken vaker met de radiotechnologie in aanraking kwamen.[264] In de tijdschriften werd erop gewezen dat eerdere technologische vernieuwingen als de spoorwegen, telegraaf en automobiel ook

[260] S.n. "Amateurstation: ON4VB" In: Radio, 13 (1936), 7, pp. 176 - 177
[261] S.n. "Radio-Club "Le Pylone" Morlanwelz", In: Radio-Science, 4 (1925), 5, p. 30.
[262] LAGOUTTE (G.) "Démonstration en plein air des 14 et 15 juillet." In: Radio-Science, 7(1929), 8, p. 86.
[263] S.n. "Exposition Nationale de T.S.F.", In: Radio-Science , 5(1926), pp. 159 – 161.
[264] Dupuis (G.) "Union Radio-Club de Ciney" In: Radio-Science, 7 (1929), 9, p. 93.

met intense vooroordelen en domheid te maken hadden gekregen, maar dat al deze ooit verdachte technologieën dankzij de promotie van toenmalige voortrekkers integraal deel van het dagelijks leven zijn geworden.[265] Onwetendheid en vooroordelen binnen de gemeenschap werden aangepakt door nieuwe bevindingen van radioamateurs en –wetenschappers zo snel mogelijk in de tijdschriften op te nemen. De reductie van deze onwetendheid droeg ook bij tot het wegwerken van de overlast.[266] Door in tijdschriften bijvoorbeeld zwart op wit duidelijk te maken dat de aanwezigheid van een radioantenne de kans op blikseminslag helemaal niet verhoogde, probeerden de gemeenschap de onterechte discriminatie van radioamateurs door verzekeringsmaatschappijen bijvoorbeeld weg te werken.[267]

De U.R.C.B. probeerde de gebrekkige ontvangst van Radio Belgique tegen te gaan door in haar tijdschrift "*Radio Science"* in '25 en '26 een ondervraging naar de "stille zones" van de zender te organiseren en zodoende topografisch voor te stellen in welke gebieden de zendergoed ontvangen kon worden en waar dat niet het geval was. De resultaten van deze bevraging werden aan het directiecomité van de zender voorgelegd en leidden tot een wijziging van de golflengte naar 500 meter vanaf 30 april '26.[268]

Door het aanhoudend uitblijven van overheidsingrijpen bij radiostoringen gingen clubs vaak zelf alle wetenschappelijke hulpmiddelen aanwenden om de oorzaken van storingen in hun regio op te sporen. Tegelijk groeide het besef dat het opsporen van élke bron van storingen, onbegonnen werk was. Tijdschriften speelden opnieuw een sleutelrol in het verspreiden van de nieuwste wetenschappelijke bevindingen rond het fenomeen. Soms verschenen ook artikels die radioliefhebbers hielpen de mogelijke bronnen van storingen in hun eigen huizen aan te pakken.[269] De bladen werden ook gebruikt om gedetailleerde beschrijvingen van lokale radiostoringen te verspreiden en lezers op te roepen mee te zoeken naar de oorsprong ervan.[270] Sommige liefhebbers beseften zelf niet dat ze storingen veroorzaakten. De vergaderingen speelden een belangrijke rol om die personen op de hoogte van de situatie te stellen en hulp aan te bieden. Verscheidene keren werden petities tegen de storingen naar gemeentebesturen gestuurd. Sommige bedrijven zagen opportuniteiten in het strijden tegen radiostoringen. Zo organiseerde Philips publieke demonstraties die de effectiviteit van haar ontstoringsapparaten aantoonden. De firma voerde

[265] S.n. "La Vie Radiophonique" In: Radio-Belge, 3 (1926), 31, p. 1.
[266] S.n. "Radio-Club "Le Pylone" Morlanwelz" In: Radio-Science, 4(1925), 7, p. 77.
[267] S.n. "Les résultats du Congrès d'amateurs de T.S.F." In: Radio-Science, 5(1926), p. 13.
[268] Jack, "Notre enquête sur les zones de silence du poste Radio-Belgique dans le pays". In: Radio-Science, 5(1926), p. 147.
[269] S.n. "Hoe men een stoorder kan opsporen" "Het opsporen van storingen." In: Belga-Radio, 4 (1930), 8, pp 155 en 161.
[270] S.n. 'Union Radio-Club de Morlanwelz", In: Radio-Science, 5 (1926), p. 254.

vanaf ’26 ook een “vulgarisatiecampagne” om “*zo veel mogelijk leken te bekeren door hen kennis te laten maken met de vele voordelen die de T.S.F. hen kon bieden.*”[271]

Ook problemen binnen de radioclubs werden op uiteenlopende manieren aangepakt. De problematiek van de *free riders* werd door de clubs meestal aangepakt door de statuten aan te passen. Soms werden bepaalde voorwaarden ingesteld waaraan voldaan moest worden om van de voordelen die gepaard gingen met het lidmaatschap te kunnen genieten. Een club uit Morlanwelz besloot in ’25 bijvoorbeeld de handelaars waarmee zij geaffilieerd was, te vragen enkel korting te geven aan leden die al een half jaar lidgeld betaalden. De radioclub van Jemappes nam een gelijkaardige maatregel door de lokale radiohuizen te vragen enkel kortingen te verlenen aan personen die een lidkaart konden voorleggen die voorzien was van een stempel die de betaling van het lidgeld voor het lopende trimester bevestigde.[272] De genoemde club uit Morlanwelz reageerde op late betalers door leden die na twee maanden en twee waarschuwingen hun lidgeld nog niet betaald hadden, permanent uit de vereniging te zetten.

Het probleem van het gebrek aan een voldoende aantal aanwezige stemgerechtigde leden om bepaalde beslissingen te kunnen nemen, werd opgelost door afwezigen de kans te geven om vóór de vergadering via een brief hun voorkeuren kenbaar te maken.[273] Als reactie op de laattijdigheid van een aanzienlijk deel van de leden werd vaak besloten het aanvangsuur van vergaderingen te verlaten.[274] Clubs die te kampen hadden met een lage opkomst probeerden deze situatie te verbeteren door hun vergaderingen voortaan in het weekend te laten doorgaan.[275]

2. De eerste stappen naar een mainstream radiowezen

Waar radio tijdens het grootste deel van de twintiger jaren de hobby van een kleine groep nogal vrije amateurs was geweest, toonden een aantal tekenen aan de wand de laatste jaren van het decennium dat verandering op til was. Ondanks de grote onder-rapportering van radiotoestellen die in het vorige deel aan bod kwam, blijft de stijging in de officiële cijfers interessant. Waar begin ’28 ongeveer 30.000 toestellen aangegeven werden, stonden eind ’29 reeds 70.000 stuks geregistreerd.[276] Radioverenigingen probeerden deze nieuwe groep

[271] NIVELLES (P.), “Union Radio-Club de Morlanwelz”, In: Radio-science, 5(1926), 303.
[272] BLANDY (M.), “Union Radio-Club Jemappien” In: Radio-Science, 5 (1927), 9, p. 143.
[273] NIVELLES (P.) “Union Radio-Club de Morlanwelz”, In: Radio-Science, 4 (1925), p. 149.
[274] S.n. “Radio-Club de Hainaut”, In: Radio-Science, 5 (1926), p. 58
[275] BARBIER (A.), “Union Radio-Club du centre”, In: Radio-Science, 5 (1926), p. 185.
[276] S.n. “De uitbreiding der radio in België”, In: S.B.R.-Radio, 1937, 28, p. 1.

eigenaars van radiotoestellen in te lijven door bijvoorbeeld beloningen en wedstrijden te voorzien voor diegenen die nieuwe leden aanbrachten.[277]

Vanaf '26 werd jaarlijks een "Journée des Amateurs Belges de T.S.F." georganiseerd, waaraan steevast een "Salon de T.S.F." werd gekoppeld, waar de mogelijkheden en vooruitgang van de radio aan het Belgische publiek werden getoond.[278] Met respectievelijk 150 en 250 deelnemers aan de eerste en de tweede "Journée" en dertig- en vijfenveertigduizend betalende bezoekers aan de twee tentoonstellingen, waren dit geen kleine evenementen meer. De eerste expositie georganiseerd door de U.R.C. Kortrijk lokte tussen 5 en 12 april '28 14.000 bezoekers.[279] Steeds meer bedrijven grepen dergelijke tentoonstellingen aan om hun materiaal naast die van de amateurs tentoon te stellen. Ook publieke vertoningen van plaatselijke clubs kwamen vaker voor en werden drukker bezocht.[280]

Het ledenaantal van de radioclubs nam toe en dit uitte zich in een betere organisatie. Steeds meer clubs namen het statuut van vereniging zonder winstoogmerk aan. Bibliotheken en andere onderdelen van de club werden strenger gereglementeerd.[281] De formalisering was ook voelbaar door een strakkere organisatie en het beschikbaar worden van afzonderlijke insignes, badges en QSL-kaarten per vereniging.[282] Uitzendingen van proefzenders van radioclubs werden frequenter. De U.R.C. de L'Est zond bijvoorbeeld vanaf december '29 elke vrijdag vanaf 20h30 concerten uit.[283] Vanaf '34 zond het elke maandag om 13h, dinsdag om 18h en woensdag om 18h30 communiqués naar haar leden uit.

Het mogelijke profijt dat liefhebbers van het eerste uur uit de uitbreiding van de radio konden halen, was hen niet ontgaan.[284] Het potentieel van radio werd met de dag duidelijker. In het slot van het decennium werden meermaals lezingen georganiseerd over de mogelijke inzet van radio in het onderwijs en verschenen in tijdschriften artikels over bijvoorbeeld de rol van radio voor de brandweer.[285] Ook technologische vooruitgang zorgde voor uitbreiding. In '29 berichtte "*Radio-Science*" bijvoorbeeld over de eerste "Postes-valises" of draagbare radio-

[277] S.n. "Radio-Club de Bruges", In: Radio-Science, 6 (1927), 7, p. 120.
[278] Eerste "Journée": 5 december '26, Tweede "Journée": 3 april '27
[279] S.n. "Union Radio-Club de Courtrai", In: Radio-Science, 6 (1928), 5, p. 59.
[280] SWINNENS (P.) "Démonstration en plein air du 28 juillet". In: Radio-Science, 7 (1929), 9, pp. 92 – 93; S.n. "Séance publique du 2 octobre 1929", In: Radio-Science, 7(1929), 11, p. VIII.
[281] SIMON (P.) "Union Radio-Club de Péruwelz", In: Radio-Science, 6 (1929), 2, pp. 22 - 23
[282] OCREMAN (M.) en DE NECK (P.), "Assemblée générale du 16 janvier 1927", In: Radio-Science, 5 (1927), 1, pp. 20 – 21.
[283] PIROTTE, "Radio-Ottomont", In: Belga-Radio, 4 (1930), 1, p. IV.
[284] ROUSSEL (J.), "De L'invention réalisable en matière de T.S.F. considérée au point de vue des Amateurs." In: Radio-Science, 6 (1928), 5, pp. 55 – 57. "Une voie féconde s'ouvre à vous".
[285] Radio, 6e jaargang nr 5, 15 november '28; pp. 83 – 8, "Radio en Onderwijs"; Radio-Science jaargang 7, nummer vijf, mei '29, pagina 54: "Le T.S.F. et les secours en cas d'incendie"

ontvangers.[286] "*Radio*" verwonderde zich over de gigantische vooruitgang die de primitieve apparaten in slechts vijf jaar tijd hadden geboekt.[287]

"*De radio is niet meer een doodgewone hartstocht. Neen, thans heeft zij positie gevat in de samenleving en is er niet meer uit te schakelen. […] Wij besluiten daaruit, dat deze nieuwe technologische toepassing een betekenisvolle macht is in de handen die hen hanteren*.", schreef "*Radio*" in '27.[288] Het eind jaren '20 reeds gestegen, maar in de toekomst potentieel gigantisch belang van de radio was belangrijke maatschappelijke actoren niet ontgaan. De invloed van radio werd vergeleken met die van gedrukte pers en zeker de Katholieke zuil vond het "*onzinnig met het bestaan en de ontwikkeling van radio-omroep geen rekening te houden* […] en *naïef te verwachten dat de omroep niet voor culturele, politieke of godsdienstige doelen ingespannen* [zou] *worden.*"[289] Eind jaren '20 vonden dan ook steeds vaker bijeenkomsten plaats waar bijvoorbeeld de inrichting van een Katholieke Vlaamse radiozender werd besproken.[290] Op internationaal niveau vond bijvoorbeeld tussen 20 en 22 juni '29 het eerste internationaal katholiek congres voor radiofonie plaats, dat de bedoeling had de aandacht van de katholieken op het enorme morele sociale belang van de radiofonie voor katholieken te vestigen.[291] Op 6 oktober '29 vond de eerste Katholieke Vlaamse radio-uitzending plaats.[292] In de algemene raad van deze Katholieke Vlaamse Radio-Omroep zetelden geestelijken, vertegenwoordigers van het Algemeen Christelijk Verbond van Werkgevers, afgevaardigden van de Christelijke Onderwijzers en leden van het Davidsfonds en de Geloofsverdediging, wat aantoont hoe serieus het nieuwe medium al eind jaren '20 door de zuilen werd genomen. Als gevolg van de oprichting van de katholieke zender verscheen vanaf 8 december van dat jaar de "*Vlaamsche Radiogids*", dat door het katholieke "*Radio*" als programmablad voor de K.V.R.O. aangeraden werd.[293] Ook op de tijdschriften wisten de ideologische strekkingen eind jaren '30 dus steeds meer hun stempel te drukken.

Ook de overheid hield de ontwikkeling van de radio steeds nauwlettender in het oog. Hoewel het belang van radio reeds was toegenomen, werd eind jaren '20 duidelijk dat de grootste groei er nog zat aan te komen. Om bestaande problemen op te lossen en nieuwe te voorkomen, besloot de wetgever haar verantwoordelijkheid op te nemen. Eind '29 werden de wetsontwerpen die radio

[286] S.n. "Les postes valises." In: Radio-Science, 7 (1929), 7, p. 65.
[287] S.n. "Uit het leven der liefhebberskringen." In: Radio, 7 (1929), 2, p. 39.
[288] S.n. "Uit het leven onzer Liefhebberskringen." In: Radio, 5 (1927), 2, p. 23.
[289] VANDEPPITTE (J.) "Katholieke Radio- Omroep in Vlaanderen." In: Radio, 6(1928), 3, p. 41.
[290] S. n. "Zeer Belangrijk Nieuws" In: Radio, 6 (1928), 2, p.31.
[291] S.n. "Congrès Catholique." In: Belga-Radio, 3 (1929), 7, p. XLII.; S.n. "Het eerste katholiek internationaal Radio-congres." In:: Rado, 7 (1929), 1, p. 1.
[292] S.n. "Een Heerlijke Dag in Vlaanderens' Kultuurgeschiedenis." In: Radio, 7 (1929), 4, pp. 69 – 73.
[293] S.n. "Bij het verschijnen van den Vlaamschen Radiogids."In: Radio, 7 (1929), 6, p. 125.

een duidelijk legislatief kader moesten geven, in de Kamer van volksvertegenwoordigers besproken.[294] Terwijl tijdens het grootste deel van het decennium amper sprake was van vervolging van overtreders, maakte de overheid met de behandeling van een proces eind jaren '20 duidelijk dat het voortaan ook juridisch strenger wou optreden. In maart '30 schreef "*Belga-Radio*" over "*de allereerste vervolging van radioamateurs, een erge gebeurtenis in de geschiedenis van het radioamateurisme*." Het blad vond dat de overheid het proces misbruikt had om duidelijk te maken in welke omstandigheden het gebruik van radiofonie in het "*door archaïsche wetten beheerste rechtsbestel*" verboden was.[295]

Sinds op 27 april '23 een liefhebber door de correctionele rechtbank van Gent vrijgesproken werd voor het zonder overheidstoestemming genieten van radio, had zich volgens "*Belga-Radio"* een zorgeloosheid van de amateurs-gemeenschap meester gemaakt. Eind '29 zette Justitie zich echter tegen het anarchisme in gang om de amateurs terug in de legaliteit te krijgen. Twee Brusselaars hadden volgens het blad de "*twijfelachtige eer gekregen de eersten te zijn om de correctionele toorn op zich te zien neerdalen."* Na afloop van het proces dat in '29 gevoerd werd, werd het duo veroordeeld tot boetes van 1400 frank, die in gevangenisstraffen van 60 dagen omgezet konden worden. Hun zendapparatuur werd in beslag genomen. Gelukkig kregen ze door hun leeg strafblad van procureur Houtart een voorwaardelijke straf. De redactie was tevreden over de redelijkheid van de procureur, maar vond de uitkomst verontrustend, omdat het parket toonde dat zij "*zomaar nieuwe jurisprudentie kon invoeren in deze delicate zaken, waar de onwrikbaarheid van verouderde wetten en onschendbare individuele vrijheden van radioamateurs botsten."*

[294] S.n. "Les nouveaux projets de loi concernant l'organisation d'une radiodiffusion en Belgique." In: Radio-Science, 7 (1929), 8, pp. 77 - 80; S.n. "Les nouveaux projets de loi concernant l'organisation d'une radiodiffusion en Belgique" In: Radio-Science 7 (1929), 9, pp. 88 – 92

[295] MALLINGER (J.) "Les amateurs de T.S.F. en correctionelle". In: Belga-Radio, 4 (1930), 3, pp. 58 – 60.

Hoofdstuk 3. De jaren '30: radio, een mainstreammedium.

Het tijdschrift "*Radio*" schreef in september '30 dat radio "*door zijn veelzijdige indringingskracht […] voor den moderne mens een onmisbaar iets [zal] worden, zoals het elektronisch licht en de telefoon nu blijken te zijn.*"[296] Datzelfde jaar schreef men: "*Thans kan men in grote of kleine steden niet langer één voorname straat doorlopen zonder daar één of meerdere radiozaken terug te vinden*".[297] en "*Gebeurtenissen de laatste tijd hebben bewezen dat de radio bezig is zich een machtige positie te scheppen in het maatschappelijk leven der toekomst*."[298] Eind '32 klonk het "*Eerst, en nog zoo kort geleden maar, was de radio een zuiver wetenschappelijk opsporingsgebied. Toen werd het een domein voor de amateurs-bewerking. Thans is het opgegaan tot een aangelegenheid die de breedste volkslagen aanbelangt.*[299] Het "*Revue Belge de T.S.F.*" meende in februari '33 dat "*Le T.S.F. est passée du domaine de l'amateur dans celui d'usager*".[300]

Tijdens de jaren '30 groeide radio in België uit tot een massamedium. De technologie werd goedkoper en betrouwbaarder en steeds meer mensen haalden een ontvanger in huis. Het aantal regelmatige zenders in de ether nam sterk toe. Radiogolven kregen meer toepassingen en wonnen dan ook sterk aan belang. Dat gestegen belang en het toekomstig potentieel van radio was de overheid natuurlijk niet ontgaan. Die besloot de zaken niet langer hun vrije gang te laten gaan en nam haar verantwoordelijkheid om de vele problemen waarmee de technologie kampte, aan te pakken. In de praktijk leidde dit steevast tot de inperking van de vrijheid van de radioliefhebbers, omdat de overheid niet langer de concurrentie van de informele regelgeving van een groepje vrijbuiters duldde.

Amateurs moesten door de democratisering van de technologie ook steeds meer "B.C.L." op "hun" terrein dulden.[301] De vrije economie deed haar werk en ondernemers wisten door de popularisering en toename van het belang van radio steeds meer geld met de productie en verkoop van toestellen te verdienen. Het werd plots interessant om in onderzoek te investeren. De technologische evolutie veranderde van een zaak van *trial-and-error* door knutselaars in een zaak van door commerciële belangen gedreven pragmatisch onderzoek door betaalde wetenschappers en ingenieurs. Omdat iedereen een radio wilde, moest die ook voor iedereen betaalbaar en toegankelijk worden. De trotse bouwer van een

[296] S.n. "Over het belang van een plaatselijken zender voor de Kortrijksche Nijverheid." In: Radio, 8 (1930), 3, pp. 64 – 68.
[297] Philos "Tien Jaar Geleden!..." In: Radio, 7 (1930), 7, pp. 153 – 155.
[298] VANDEPITTE (K.) "Radio en Lichtbeelden ter Verfraiing van het Landelijk Leven." In: Radio, 8 (1930), 1, pp. 1 – 4.
[299] Philos "De Kleine Omroep Zenders" In: Radio, 10 (1932), 6, pp. 162 – 163.
[300] S.n. "La T.S.F. aujord'hui et demain". In: La Revue Belge de T.S.F., 26, p. 7.
[301] BroadCast Listener, een term die de ervaren radioamateurs gebruikten om te verwijzen naar diegenen die hun toestel enkel kochten om naar openbare radiostations te luisteren

eigen toestel werd door de producent van het kant-en-klare massaproduct naar de achtergrond verdrongen. Machinale productie zorgde ervoor dat fabrieksmodellen die van de amateurs zowel wat betreft prijs, kwaliteit als vormgeving overtroffen. Fabrieksapparaten waren steeds minder door gebruikers aan te passen. Deze veranderingen hadden onvermijdelijk een heel grote invloed op de gemeenschap van de amateurs.

1. Radio werd steeds populairder

Tijdens de jaren '30 nam de verspreiding van de radiotechnologie een heel hoge vlucht (zie bijlagen 5 t.e.m. 15). Eind '30 waren in België zo'n 77.000 ontvangers geregistreerd. Eind '31 stond de teller al op niet minder dan 200.000 toestellen. Eind '32 bezaten 340.000 Belgen een radio. Begin '34 overschreed het aantal radiobezitters het half miljoen[302]. Ook in '36 was het einde van deze stijgende curve volgens "*S.B.R.-Radio*" nog helemaal niet in zicht.[303] Tussen '31 en '37 steeg het aantal toestellen van 200.000 naar 1.126.000 a rato van 123.000 tot 144.000 toestellen per jaar. Begin '38 beschikte 12,5% van de Belgen of 41,5% van de gezinnen over een ontvangsttoestel.[304] Zelfs als rekening wordt gehouden met het feit dat een deel van de registraties geen nieuwe toestellen, maar apparaten die tijdens de jaren '20 niet aangegeven werden betrof, blijft de toename spectaculair. Ook het aantal abonnees op de radiodistributie, waarbij radioprogramma's via de kabel werden doorgegeven, nam toe. In '33 waren slechts 1.859 personen op de dienst geabonneerd. Tegen '34 waren er 7.771 abonnees, wat verder groeide tot 13.153 en '35, 20.396 in '36, 26.751 in '37 en 30.251 in '38.[305] Ook het aantal mensen dat zich met het verzenden van radio bezighield steeg, maar met een andere grootteorde dan de toename van de luisteraars. Eind '37 bedroeg het aantal zendposten in België 25.000.[306] De indrukwekkende groei van radio was te danken aan heel wat elementen, waarvan het relatief belang of chronologische opeenvolging moeilijk afzonderlijk valt in te schatten. Op het eerste zicht afzonderlijke factoren beïnvloedden en versterkten bovendien mekaar.

De allerbelangrijkste factor in de popularisering van radio was ongetwijfeld de groei van het aanbod van radio-uitzendingen. Een radiotoestel bezitten werd pas interessant wanneer er iets te beluisteren was, wat in de jaren '20 tegenviel. Door de oprichting van het Nationaal-Instituut voor de Radio-Omroep op 18 juni

[302] S.n. "Wat brengt het Radio-Seizoen 1934 – 1935?" In: Radio, 12 (1934), 2, pp. 33-34..
[303] "Zo mogen wij zeggen dat de uitbreiding van de radio nog niet gestuit is en dat we nog vele jaren zullen wachten vooraleer gesatureerd te zijn (S.B.R.-Radio, '36, p. 2)
[304] Eind '30: 77.000 geregistreerde radiotoestellen. '31: 200.000 (+123.000); '32: 340.000 (+ 140.000); '33: 460.000 (+ 120.000); '34: 593.000 (+ 133.000); '35: 732.000 (+ 139.000); '36: 870.000 (+ 138.000); 37: 993.000 geregistreerde toestellen (+123.000); S.B.R.- Radio, februari '38 p. 1 – 4. Zie ook de bijlages.
[305] VAN DYCK (Red.), « Wat de omroep zijn luisteraars biedt ? », Radio Jaarboek, 1934, pp. 1 – 10
[306] S.n. "De uitbreiding der radio in België" In: S.B.R. – Radio, 1938, 31, p. 1.

’30 en de start van haar uitzendingen op 1 februari ’31 ontstond zowel een Franstalige als Nederlandstalige nationale zender. Hierdoor werd de zendtijd voor diegenen die beide landstalen machtig waren, in één klap verdubbeld. Ook voor Nederlandstaligen, voor wie vóór ’31 geen nationale zender voorzien was, was de oprichting van het N.I.R. en haar Nederlandstalige nationale zender uiteraard een heel goede zaak. Dat de gebeurtenissen rond het N.I.R. een rechtstreekse invloed hadden op de aangroei van het aantal radiotoestellen in België, bewijst een grafiek uit het jaarverslag van het N.I.R. van ’32 (zie bijlage 6). Toen de beheerraad van het N.I.R. in september ’30 voor de eerste maal samenkwam, begon de montage van de zenders in Veltem en werd voorzien dat die eind ’30 zouden beginnen werken. Begin ’31 zag men dat ze niet volledig klaar waren en dreigden voor onbepaalde tijd geen nationale uitzendingen meer plaats te vinden. De verwarring rond het N.I.R. is effectief terug te vinden in een tragere groei van de verkoop van toestellen tussen 1 september en 1 december ’30 en zelfs een scherpe terugval tijdens december ’30. Ook de toename van het aantal en de zenduren van de “privaatzenders”, de lokale zendstations, deed de verkoop stijgen.[307] In september ’32 maakte “*La Radio-Industrie*” de terechte opmerking dat “*chaque jour, les émissions s’améliorent, deviennent plus attrayantes et bientôt, comme en Hollande […], les stations belges travailleront tout la journée”.*[308]

Door de lagere lonen in het noordelijk landsgedeelte en de Franstalige signatuur van Radio Belgiue tijdens de jaren ’20, liep Vlaanderen tijdens de eerste helft van de dertiger jaren een stuk achter op Wallonië voor wat betreft de verspreiding van radio. Ook de tragere elektrificatie van het landsdeel zorgde voor achterstand.[309] Vlaanderen en Wallonië kenden vanaf ’30 twaalf lokale radiostations, waarvan er slechts vier in Vlaanderen actief waren.[310] Luikenaars genoten tijdens de jaren ’30 van het grootste aanbod, met vier privaatzenders in een straal van slechts 25 kilometer.[311] Naarmate het decennium vorderde maakte Vlaanderen haar achterstand wel snel goed. Omstreeks ’36 bezaten ongeveer evenveel Vlamingen als Walen een toestel en was het Brussel dat een disproportioneel groot aandeel in het totaal aantal luisteraars had (zie bijlage

[307] Philos, “De Kleine Zenders” In: Radio, 9 (1932), 12, pp. 288-289.
[308] La Radio-Industrie. Revue profesionelle de la T.S.F. et des industries connexes., M-J. Fitz-Patrick, Bruxelles, september 1932
[309] VERAGHTERT K., De industriële ontwikkeling. De periode 1914-1947. in: De industrie in België. Twee eeuwen ontwikkeling 1780-1980., Gemeentekrediet, Brussel, 1981, pp. 182-184.
[310] Wallonië : Radio Liège (Luik), Radio Cointe (Micheroux), Radio Seraing (Plainevaux), Liège Experimental (Beaufays), Radio Verviers (Verviers), Radio Ottomont (Andrimont), Radio Ardennes (Libramont), Radio Châtelineau (Châtelineau), Radio Wallonie (Vellereille). Brussel : Radio-Conférences (Meise), Radio Schaerbeek (Kraainem). Vlaanderen : Radio Antwerpen (Hove), West-Vlaamsche Radio-omroep (Vichte), Vlaamsche Omroep Limburg (Loksbergen).
[311] S.n. “Les amateurs-émetteurs et la radiodiffusion privée.” In: Revue Belge de T.S.F. et Union Radio-Revue, 4 (1934), 45, p. 23.

11).[312] Een census uit '39 toonde aan dat 458.124 of 41% van de radiotoestellen waarvoor een taks betaald werd, zich in Wallonië bevond, 444.969 of 40% in Vlaanderen en 209.869 of 19% in Brussel.[313]

Zoals het citaat uit "*La Radio-Industrie*" laat uitschijnen, nam ook de kwaliteit van de uitzendingen tijdens de jaren '30 sterk toe.[314] In tegenstelling tot de S.B.R. en Radio Belgique, beschikte het N.I.R. voor de werking van haar zenders over tachtig percent van de opbrengst van de radiotaks. Door meer te kunnen investeren in infrastructuur en meer te kunnen uitgeven per uitzending, nam de technische en artistieke kwaliteit van de programma's sterk toe. Ook de vooruitgang van radiowetenschap en –techniek verbeterde de uitzendingen. Vanaf '31 beschikte het N.I.R. over de twee moderne, geavanceerde zenders die aanvankelijk voor Radio Belgique en de K.V.R.O. waren gebouwd. Met een vermogen van 20 kilowatt zorgden de Veltemse zendinstallaties voor een aanzienlijk betere ontvangst van de N.I.R.-zenders.[315] Tijdens de tweede helft van de jaren '30 betekende vooral de bouw van de zogenaamde "pakketboot" op het Brussels Flageyplein een sterke stimulans. Het Flageygebouw moest het ruimtetekort waar het N.I.R. sinds haar oprichting mee kampte opvangen en één van de meest vooruitstrevende radiogebouwen van Europa worden. Bij voltooiing in '38 was het gebouw haar tijd inderdaad ver vooruit en bevatte toentertijd met een ruimte van 15.000 kubieke meter bijvoorbeeld de grootste radiostudio ter wereld.

Naast een toename van kwantiteit en kwaliteit kon men door de toegenomen ervaring het enorme potentieel van radio-uitzendingen beter benutten en nam ook de variatie aan programma's toe. Tijdens de jaren '20 beperkten uitzendingen zich doorgaans tot nieuws, redevoeringen, klassieke muziek en uitzonderlijk eens een vrouwen- of kinderuurtje. Door de popularisering van radio eiste het heterogenere publiek meer gevarieerde uitzendingen. De sterke stijging van de populariteit van lokale zenders aan het begin van het decennium toonde aan dat het N.I.R. te weinig rekening hield met bijvoorbeeld arbeiders en handwerkers, die na een lange dag werk nood hadden aan opwekkende muziek in plaats van bombastische, geleerde meesterwerken. Bovendien maakte het N.I.R. volgens velen de fout om gelijktijdig op beide nationale zenders gelijkaardige programma's te zenden.[316] Na aanvankelijke weigerachtigheid had

[312] S.n. "Hoe ver staat de radio in België?" In:S.B.R.-Radio 1937, 22, p. 2.
[313] MERS Antique Book Shop Antwerp, Het geld van de omroep. 1930 – 1935. In: <www.mers.be>, geconsulteerd op 10/12/2015. (zie bijlage 7)
[314]VANDEPITTE (K.) "Radio en Lichtbeelden ter Verfraaiing van het Landelijk Leven." In: Radio, 8 (1930), 1, pp. 1-4. "Wij mogen het merkwaardig noemen hoe tegelijk met de buitengewone vlucht die de radio-omroep heden ten dage neemt, de hoedanigheid der programma's er ook op vooruitgaat, en hoe de publieke opinie daaraan meehelpt."
[315] S.n. "Velthem" In: Le Radio Revue, 1 (1932), 1, pp. 20 – 21.
[316] La Radio-Industrie. Revue professionnelle independante de la T.S.F., de la télévision et des industries connexes, Le degré de la diffusion des récepteurs radiophoniques en Belgique, november 1937

de nationale zender zeker in de tweede helft van de jaren ’30 meer aandacht voor luchtigere muziek, dansmuziek en jazz. Ook de populariteit van interviews en luisterspelen nam een hoge vlucht.[317]

Tijdens de jaren ’30 ging de omroep dieper in op de opvoedende, instruerende werking van de radio. De radio moest de bevordering van de landbouw dienen door inlichtingen over het weer, de toepassingen van vetstoffen en de nieuwste werkmethodes en –technieken te verstrekken.[318] De boerenbond voorzag via het N.I.R. wekelijkse inlichtingen in de “land- en tuinbouwpraatjes”.[319] Vanaf ’34 werden regelmatige beurs- en handelsberichten voorzien. Praatjes over wetenschap en kunst namen ook meer zendtijd voor hun rekening. Vertegenwoordigers van vrije beroepen deelden via de radio hun expertise met de luisteraars. Heel wat liefhebbers en hun tijdschriften dachten eind de jaren ’20 en begin de jaren ’30 na over radio als pedagogisch hulpmiddel.

In september ’30 organiseerde radioclub “Scienta” te Brussel een “*erg originele manifestatie*” met “*een beslissende ervaring van gesynchroniseerde radiofonische pedagogie.”* Toch bleven heel wat betrokkenen opvallend sceptisch.[320] In de loop van ’31 werd een Nationale Officie voor Schoolradio opgericht, dat eind dat jaar met het N.I.R. met uitzendingen toegespitst op het normaal-, nijverheids- en beroepsonderwijs experimenteerde.[321] Radio werd niet enkel ingeschakeld in de talen, maar kon ook ten dienste staan van de lessen muziek(geschiedenis) en muziek.[322] Het onderwijs profiteerde ook van de ontwikkeling van apparaten die het mogelijk maakten uitzendingen op fonoplaten op te nemen, waardoor men niet meer noodzakelijk live hoefde te luisteren. Dé uiting van de massacultuur van de jaren ’30 waren echter de populaire sportmanifestaties. Elke zondag werden op het N.I.R. de uitslagen van de Belgische en Nederlandse voetbalcompetities bekendgemaakt. Hoewel rechtstreekse verslaggeving in de eerste helft van de jaren ’30 door de hoge kostprijs nog zeldzaam was, werden wieler-, voetbal- en bokswedstrijden steeds meer live door een verslaggever van het N.I.R., vergezeld door een deskundige, verzorgd.

De technische vooruitgang verbeterde de kwaliteit van uitzendingen, maar speelde een nog grotere rol in de democratisering van de ontvangsttoestellen. De aankoop van een degelijk apparaat bleef aanvankelijk een dure aangelegenheid. Eenvoudige kristalontvangers konden heel goedkoop gebouwd of gekocht

---

[317] VANDEPITTE (K.) “Radio en Lichtbeelden ter Verfraaiing van het Landelijk Leven.” In: Radio, 8 (1930), 1, pp. 1-4.
[318] VANDEPITTE (K.) “Radio en Lichtbeelden ter Verfraaiing van het Landelijk Leven.” In Radio, 8 (1930), 1, pp. 1 - 4.
[319] VAN DYCK (Red.), « Wat de omroep zijn luisteraars biedt ? », Radio Jaarboek, 1934, pp. 1 – 10
[320] VANDEPITTE (K.) “Radio en Lichtbeelden ter Verfraaiing van het Landelijk Leven.” In Radio, 8 (1930), 1, pp. 31 - 34.; KEULEN (H.B), “De School-Omroep in WestDuitschland”, In: Radio, 8 (1930), 2, p. 49; S. n. “Radio Op School” In: Radio, 8 (1931), 8, p. 217.
[321] VAN DYCK., “Radio-uitzendingen voor de scholen”, Radio Jaarboek 1934, p. 226
[322] Het Laatste Nieuws, 4 maart 1929

worden, maar waren kwalitatief heel gebrekkig. Een hoornluidspreker zorgde voor een sterke verbetering van de kwaliteit, maar kostte al gauw vijfhonderd frank. Een zelfbouwpakket voor een lampentoestel was een stuk duurder. Een afgewerkt fabriekstoestel was voor de meeste mensen onbetaalbaar. Toch evolueerde de prijs van een degelijk, eenvoudig lampentoestel gaandeweg naar een lager niveau.[323] Ook de prijs van randapparatuur en accessoires daalde.[324] In '30 moest men voor een Ondolina Réseau (S.B.R.) met luidspreker en lampen maar liefst 8.820 frank neertellen.[325] Het meest betaalbare model was de batterijontvanger 311, die exclusief accu's 2.660 frank kostte. De eerste drie jaar van het decennium zorgden de effecten van de crisis en de overspoeling van de Belgische markt door goedkope, degelijke Amerikaanse ontvangers voor een prijsdaling.[326] Een Ondolina 332 in een meubeltje exclusief lampen kostte in '32 nog 2.300 frank. Dezelfde ontvanger in een meubel met elektrodynamische luidspreker was verkrijgbaar voor 2.700 frank. Vanaf '33 werden bijna alle toestellen op deze manier gebouwd. Voor de goedkoopste Ondolina betaalde men in '33 2.250 frank.

Belgische producenten hadden het aanvankelijk moeilijk om op lage prijsniveaus de kwaliteit van de buitenlandse producten te evenaren. De effecten van de instelling van een tolmuur in '32, de devaluatie van de Belgische frank in '35 en het tot maturiteit komen van de Belgische radio-industrie brachten hier verandering in.[327] Vanaf '35 waren producten van binnenlandse fabrikanten goedkoper dan die uit het buitenland. Geïnspireerd door de *Volksempfanger* van het nationaalsocialistische Duitsland, kwam de S.B.R. in '35 met de Ondolinette 355, een universele ontvanger die slechts 1.550 frank kostte. Naar aanleiding van het radiosalon van '36, dat op de Heizel werd gehouden, klonk het dan ook "*Les prix demandés sont extrémement bas en considération de la qualité fourni*."[328] Hoewel prijzen naar het eind van het decennium door de gestegen grondstofprijzen en slabakkende economie opnieuw stegen, vervaardigde de S.B.R. voor het seizoen '38 de Série Magique, waarvan de goedkoopste ontvanger 1.390 en de duurste 1.450 frank kostte.

---

[323] S.N. "Bij den inzet van het Nieuwe Radio-Seizoen." In: Radio, 11 (1933), 4, p. 1. […] werkelijk de prijs die de radio-industrie voor haar producten thans vraagt, in vergelijking met vroeger, ook voor de goede kwaliteit zeer laag te noemen is. Ten slotte zijn wij in een stadium gekomen waar, voor 't aanschaffen van een toestel, de prijs geen beletsel meer hoeft te zijn.

[324] Een luidspreker kon begin jaren '30 bijvoorbeeld al voor 250fr aangekocht worden.(4e jaargang Belga-Radio, nr 1, januari '30, p. III)

[325] RADIO-S.B.R., nummer 3, reclame " L'ondolina réseau", 1 februari 1930

[326] VANDEPITTE (K.), "De huidige Kansen van het Radio-Bedrijf" In: Radio, 9 (1931), 5, pp. 126 – 127.

[327] Radio Home, Bruxelles, 10 september 1935, pp. 447-448] "Les conditions à importation ont stimulé la fabrication Belge, et celle-ci n'a plus rien à envier à l'étranger.

[328] La Radio-Industrie. Revue Professionnelle Independante De La T.S.F, de la télévision et Des Industries Connexes, Le Salon de Radio, septembre 1936, p. 379

Bovengenoemde prijsevolutie vond plaats in het lagere segment van de markt: degelijke, maar eenvoudige toestellen. Wilde men de krachtigste, mooiste uitvoeringen met de nieuwste snufjes, betaalde men vele malen meer. Er mag ook niet vergeten worden dat lampenradio's regelmatig onderhoud nodig hadden en lampen af en toe vervangen moesten worden. Voor een lamp van Philips, de standaard bij de gewone man, betaalde men afhankelijk van het type tussen de 50 en 90 frank. Radio-eigenaars werden na de aankoop dus nog met heel wat bijkomende kosten geconfronteerd. Duizend frank bleef doorheen het decennium een aanzienlijke som. Contant betalen was voor de meesten dan ook niet mogelijk. In de crisisjaren werd echter royaal met krediet gestrooid, waardoor de meesten hun toestel op afbetaling kochten. De termijn van dergelijke aankopen bedroeg soms meer dan twee jaar. Een radiotoestel bleef voor de meeste Belgen dus ook tijdens de jaren '30 een echte investering. Toch was eind de dertiger jaren duidelijk dat het een echt massaproduct was geworden. De verkoop van goedkope modellen lag vele malen hoger dan die van luxe-uitvoeringen. De meeste mensen vonden hun toestel in het goedkope segment of in oudere reeksen waarvan de verkoop aan een verlaagde prijs was toegestaan.

Technologische vervolmaking leidde tot betere kwaliteit van uitzendingen en een betaalbaardere prijs, maar verbeterde ook de betrouwbaarheid en toegankelijkheid van radiotoestellen. De overstap naar netvoeding maakte het regelmatig herladen van accumulatoren overbodig en maakte het toestel een stuk betrouwbaarder.[329] Deze overschakeling was pas mogelijk door de sterk toegenomen elektrificatie van het land. In '30 was 96% van de Belgen op het elektriciteitsnet aangesloten, waar dit pas negen jaar eerder slechts voor 43% van de bevolking het geval was. De bediening en het onderhoud van toestellen vereisten geen technische kennis meer. Dit was te danken aan de overschakeling naar het lichtnet, de vereenvoudiging van de afregeling en de overgang naar ontvangers die uit één blok bestonden, waar alle noodzakelijke elementen ingebouwd zaten, wat ook een stuk compacter was.[330] Ook de overstap naar de korte golven verbeterde de betrouwbaarheid en vereenvoudigde de bediening. [331] Zelfbouwkits als de "Tulpbouwdoos" van de N.V. Hopmi uit Utrecht maakten het steeds eenvoudiger zelf een basisontvanger in elkaar te steken.[332] Radio's waren niet langer vormeloze bakken, maar groeiden uit tot volwaardige meubelstukken met een doordachte vormgeving. De introductie van de kunststof bakeliet maakte een mooier design mogelijk. Bijkomend voordeel was dat toestellen beter

[329] Bijvoorbeeld de Philips 2514 uit '29 en de Ondolina Réseau. Radiotoestellen op accu's bleven echter bestaan omdat heel wat gezinnen in afgelegen gebieden nog niet op het stroomnetwerk aangesloten waren.
[330] SCHMOLL K. in : La Radio-Industrie. Organe officiel de l'union professionnelle de la radio-électricité et du cercle belge d'études radiotelegraphiques., La fabrication en série des appareils récepteurs, janvier 1931, p. 162. De auteur was ingenieur in de Philips Laboratoria van Philips.
[331] S.n. "La T.S.F. aujord'hui et demain", In: Revue Belge de T.S.F. et Union-Radio-Revue, 3 (1933), 26, p. 7.
[332] Radio Amateurs Berichten mei '31 bladzijde 18

bestand werden tegen warmte, vocht en zuur en dus brandveiliger werden. Kleine, robuuste toestellen konden voortaan ook naar buiten meegenomen werden. In de tweede helft van de jaren ’30 deden de eerste primitieve autoradio’s hun intrede.

Andere factoren die bijdroegen tot de popularisering van radio waren de radiotentoonstellingen- en salons, die tijdens de jaren ’30 enkel in omvang en belang toenamen. Ze werden steeds meer gezien als het begin van het nieuwe “seizoen”. Consumentisme vierde steeds meer hoogtij, want elk seizoen kwamen firma’s als de S.B.R. met nieuwe, licht verbeterde toestellen met een design dat aansloot bij de nieuwste modetrends. Aangespoord door de handelaars en reclame haalden consumenten steeds meer het nieuwste van het nieuwste in huis. In ’29 werd een “Comité des Expositions de Radio-Electricité” opgericht, dat tot en met ’35 in het Grand Palais du Cinquantenaire te Brussel radiosalons organiseerde. De beurs van ’35 moest met een oppervlakte van 12.000 vierkante meter niet onderdoen voor tentoonstellingen te Londen en Parijs.[333] Het salon van ’36 op de Heizel verwelkomde meer dan 200.000 bezoekers. In ’37 schreef “*De Radio Revue*”: “*Een radiosalon bezit altijd een zeer grote aantrekkingskracht. De radio is immers een deel van ons dagelijks leven geworden en iedereen interesseert zich voor de nieuwe prestaties op dit gebied.*”[334] Ook bijkomende diensten moesten het de radiogebruiker makkelijker maken. De S.B.R. voorzag de Brusselse agglomeratie bijvoorbeeld reeds in ’30 van een regelmatig opererende onderhoudsdienst voor haar toestellen. Ook Philips bouwde een servicedienst uit.[335]

De groei van de populariteit van radio in België had geleid tot een groei van de Belgische radio-industrie, maar die stimuleerde op haar beurt de verdere democratisering van radio.[336] Opnieuw kan niet zomaar een eenzijdige oorzaak-gevolgrelatie vastgelegd worden. De industrie ontstond maar door de gestegen vraag, maar tegelijk zorgde de industrie er via verkoop en dus de stijging van de inkomsten van het N.I.R. uit radiotaksen voor dat de kwaliteit en frequentie van de uitzendingen en daardoor de vraag naar radiotoestellen toenam. Meer concurrentie leidde tot een hoger aanbod, een lagere prijs en een betere kwaliteit van de toestellen, wat de vraag verder deed stijgen. Eind jaren ’20 stond de industrie nog in haar kinderschoenen en werden radiotoestellen voornamelijk ingevoerd of door kleine bedrijfjes geproduceerd. De vraag naar fabriekstoestellen was nog beperkt door hun hoge prijzen en 75% van de

[333] Radio Home, Bruxelles, 10 september 1935, pp. 447-448
[334] De Radio Revue augustus 1937 pagina 1
[335] Reclame hiervoor is terug te vinden in in Radio-S.B.R., nummer 3, 1 februari 1930, p. 39
[336] Een uitgebreide studie over de Belgische Radio-Industrie tijdens in het interbellum vindt men in Brecht Bostyn.

Belgische ontvangstposten waren door amateurs gebouwd.[337] Tijdens de dertiger jaren werd de productie geüniformeerd, gestandaardiseerd en vooral gemassificeerd. Radiotoestellen werden op steeds grotere schaal vervaardigd volgens de modernste productietechnieken zoals serieproductie, de lopende band en arbeidsdeling.

Ondanks de neerwaartse spiraal van de algemene economische activiteit groeide de Belgische radiosector in de eerste jaren na de beurscrash van '29 sterk. Raymond Braillard, technisch adviseur bij het N.I.R., meende in '32 zelfs: "*ik voeg er bij dat de crisisperiode die wij beleven geen invloed heeft op het verschijnsel der verhoging van het aantal luisteraars, behalve wellicht een gunstige.*"[338] Dat gezinnen tijdens de Depressie toch in een toestel investeerden, verklaarde "*La Radio-Industrie*" door het feit dat zij bespaarden op activiteiten buiten het huis en zochten naar bezigheden voor binnen het gezin. Een radiotoestel was op langere termijn de goedkoopste en meest afwisselende oplossing voor ontspanning bij mensen thuis. "*Radio*" meende dat de radio niet zo hard door de crisis werd getroffen omdat zij niet langer een luxeartikel was, maar een dagelijkse noodwendigheid was geworden. Een huis zonder radio was zo onvolledig geworden als één zonder elektrische stroom.[339]

In de eerste helft van het decennium werd de Belgische radiosector gedomineerd door de reuzenproducenten S.B.R. en Philips België, gezien zij de enigen waren die echt met de kwaliteit en prijs van buitenlandse producten konden concurreren. De concurrentie was moordend en producenten deden alles om klanten voor zich te winnen. In '31 kon men bij Philips bijvoorbeeld afgeschreven of verouderde toestellen van om het even welk merk inruilen voor een korting van 500 frank. Bij wijze van publiciteitsstunt werden ingeleverde toestellen op de fabrieksterreinen in Leuven verbrand onder het motto "*feu de joie allumé*". Kleine firma's werden steeds meer uitgezuiverd gezien ze te weinig ervaring en te zwakke onderzoeksafdelingen hadden, die bemand waren door jongeren van betwijfelbare competentie.[340] "*Radio*" vond een positief gevolg van de crisis dat zij de vele prutsers en charlatans die ook hun graantje probeerden mee te pikken, uitzuiverde. Wie kennis met zaken had en hard wilde werken zou wel overleven.[341] Eind jaren '20 waren radiotoestellen van Belgische makelij omwille van hun degelijkheid gewild in het buitenland, maar door de crisis was de export in de eerste helft van de jaren '30 aanzienlijk gedaald.[342]

---

[337] Eclairage et Force Motrice., Revue Mensuelle des Applications de l'Electricité, janvier 1929
[338] Jaarverslag van het N.I.R., 1932.
[339] VANDEPITTE (K.), "De Radio-Handel", In: Radio, 12 (1935), 11, pp. 330-331.
[340] "DAVREUX (P.) "Double Problème". In: Le Sans-Fil, 1, 2, p. 1.
[341] VANDEPITTE (K.), "De Radio-Handel", In: Radio, 12 (1935), 11, pp. 330-331.
[342] VANDEPITTE (J. De Radio in 1927.. en de Toekomst!" In: Radio, 5 (1928), 7, pp. 116 – 118.

Vanaf begin ’34 konden ook de kleinere Belgische fabrikanten tegen de vloedgolf van Duitse, Engelse en Amerikaanse producten optornen en begon een bloeiperiode die tot ’37 zou duren. Dit was voornamelijk het gevolg van de protectionistische politiek van de overheid, die in ’32 bijvoorbeeld douanerechten op buitenlandse radiotoestellen instelde en die in juli ’34 met 70% verhoogde. Geïmporteerde radio-onderdelen werden in een poging de werkloosheid tegen te gaan maar half zo zwaar belast als kant-en-klare toestellen.[343] Bedrijven hadden steeds meer ervaring en de binnenlandse markt was nog verre van verzadigd. Ook de vaak zelfgebouwde toestellen van de vroegste luisteraars waren stilaan aan vervanging toe. Door de snelle technologische vooruitgang en het toegenomen consumentisme werden ook fabriekstoestellen van begin de jaren ’30 tegen halfweg het decennium vervangen. Deze regelmatige vervanging betekende voor de industrie een aanzienlijke extra stimulans. In ’34 waren heel wat gezinnen ook simpelweg nog aan hun eerste toestel toe. [344] In ’36 rolden op sommige dagen bij de S.B.R. 500 toestellen van de band, wat indrukwekkend is gezien die vrijwel enkel voor de Belgische markt bestemd waren. Het werknemersaantal van de firma vertoonde een opvallende groei. In ’33 werkten er slechts 740 personen, in ’34 1280, in ’35 1520 en in ’36 telde het bedrijf maar liefst 1638 werknemers.[345] Door de devaluatie van de Belgische frank in ’35 nam de invoer van afgewerkte toestellen af en groeide de uitvoer sterk. Waar België in ’36 slechts 121 ton afgewerkte radio’s ter waarde van 7.619.000 frank verscheepte, werden in ’37 281 ton afgewerkte toestellen ter waarde van 17.833.000 frank uitgevoerd. Ook de uitvoer van Belgische radio-onderdelen groeide sterk.[346]

De populariteit van volksevenementen halfweg de jaren ’30 bracht een stijging van de verkoop met zich mee. De S.B.R. getuigde bijvoorbeeld over een radiohandelaar die tijdens de Ronde van Frankrijk van ’35 elke dag de lijst met de uitslagen die hij via de radio had vernomen, aan zijn raam hing. Na de ronde, die werd gewonnen door de Belg Romain Maes (de derde plek ging eveneens naar een Belg), kreeg de S.B.R. verschillende aanzienlijke bestellingen van deze handelaar binnen.[347] Ook de uitstekende radioverslaggeving na het overlijden van Koning Albert I op 17 februari ’31 maakte een diepe indruk op de bevolking en leidde tot een stijging van de verkopen.[348] De uitbreiding van de toepassing van radio zorgde er eveneens voor dat de verkoop toenam en het grote publiek steeds meer met het medium bekend werd. Eind ’29 had men het in “*Radio-*

[343] S.n. “Nieuwe tolrechten”. In: De Radio Revue, 4 (1934), 7, p. 4. Radiotoestellen met minder dan 5 lampen: 25 frank per kilo. Radiotoestellen met meer dan 5 lampen: 30 frank per kilo.
[344] VAN DYCK (Red.), « Wat de omroep zijn luisteraars biedt ? », Radio Jaarboek, 1934, pp. 1 – 10
[345] S.B.R.-Radio, mei 1937, editie 22; grafische voorstelling van het aantal werknemers in de firma
[346] S.B.R.-Radio, maart 1938, tabel “invoer en uitvoer”pp. 2 – 3.
[347] S.n. “Kleine oorzaken, grote gevolgen”. In: S.B.R.-Radio, augustus 1935, p. 12
[348] BURLET (T.) “Bravo I.N.R.” In: La revue Belge de T.S.F. et Union-Radio-Revue, 39, pp. 5-6.

.S.B.R." bijvoorbeeld over hoe cafés, restaurants en detailhandelszaken hun aantal klanten en winsten zagen toenemen nadat ze in hun zaken via luidsprekers de radio begonnen uit te zenden. De Galérie Anspach in Brussel, een soort shoppingcenter avant-la-lettre, beschikte bijvoorbeeld over een uitgekiend luidsprekerssysteem.[349] Ondernemers grepen grote manifestaties ook aan om hun naambekendheid te vergroten. In grote sportplaatsen waren de piste en balustrade vaak beschilderd met namen van radiomerken en -handelshuizen, die vaak ook coureurs of wielerploegen sponsorden. De S.B.R. voerde publiciteit door haar versterkers en luidsprekers beschikbaar te stellen voor de omroep van boodschappen en commentaar tijdens voetbal- en wielerwedstrijden. In de koers werden zelfs de auto's voorzien van versterkingsinstallaties. Het bedrijf organiseerde vanaf '34 meermaals een officiële wedstrijd voor onafhankelijke rijders.

Toch was het ook tijdens deze periode voor de Belgische handel en nijverheid niet allemaal rozengeur en maneschijn. De algemene economische crisis bleef het optimisme drukken, maar er waren ook problemen van andere oorsprong. Vooreerst was er doorheen het decennium heel wat overproductie. Fabrikanten hadden het moeilijk het aanbod op de vraag af te stemmen, waardoor ze vaak met grote stocks bleven zitten, die snel verouderden en dus aan een lage prijs verkocht moesten worden. Bij het onderschatten van de vraag kon men sommige seizoenen pas met veel vertraging leveren. Ten tweede wisten buitenlandse fabrikanten de douanerechten te omzeilen door fabrieken in België neer te poten. Deze zorgden wel voor werkgelegenheid, maar de winst stroomde naar het buitenland.[350] Steeds meer werd gereageerd met economisch nationalisme: radiotentoonstellingen werden nationalistische manifestaties gericht op het aanzwengelen van de binnenlandse markt en ook in tijdschriften werd opgeroepen tot de aankoop van exclusief Belgische producten.[351] Dergelijk economisch protectionisme werd ook door het buitenland gevoerd en leidde ertoe dat de Belgische radio-industrie nooit tot een exportgerichte sector uitgroeide.

Een derde probleem was dat de heel sterke concurrentie nog intenser werd door onfrisse praktijken. Zo werden toestellen onder de marktprijs verkocht, bood men merken aan waarvan men niet de officiële Belgische verdeler was of hanteerde men oneerlijke garantievoorwaarden. Ook de *bradage* of prijzenoorlog deed de handel geen goed. Bij deze praktijk verleende een handelaar een korting, waarop een andere reageerde met een fermere reductie, waarna een derde een nog lagere prijs aanbood. Hierdoor werden winstmarges te klein en

[349] Radio-S.B.R., nummer 2, 1 december 1929
[350] BURLET (T.) "Cours de T.S.F." In: La Revue Belge de T.S.F. et Union Radio-Revue, 46, p. 1.
[351] DAVREUX (P.) "Double Problème". In: Le Sans-Fil, 1, 2, p. 1.

werd bij de klant de verwachting gewekt dat elke handelaar er toch altijd een percentje af moest kunnen doen.[352] Heel wat handelaars ontbrak het ook aan vakmanschap en expertise op zowel handels- als technisch vlak. Hierdoor kwamen en verdwenen kleine winkeltjes van de ene dag op de andere waardoor de dienst na verkoop gebrekkig tot onbestaande was.

Na heel wat mislukte pogingen om wanpraktijken te bestrijden voerde de *Commission de Controle* een pakket corporatistische maatregelen in om de markt te uniformiseren. Fabrikanten mochten enkel leveren aan verkopers die een vaste winkel hadden en lid waren van een professionele organisatie of syndicale kamer. Handelaars werden verplicht een formulier met de verkoopsvoorwaarden en eventuele sancties te ondertekenen. Ze mochten geen toestellen verkopen die afkomstig waren van firma's die niet ingeschreven waren in het handelsregister of niet door de Commissie erkend waren. Om opsporing en controle mogelijk te maken, werden toestellen voorzien van merk en inschrijvingsnummer. Ondanks deze inspanningen bleef de invloed van de Commissie beperkt.[353]

Ten vierde bleef de radio-industrie ook tijdens de jaren '30 in hoge mate afhankelijk van het meteorologisch seizoen. Tijdens de zomermaanden viel de interesse voor radio en de verkoop compleet stil en schakelden heel wat firma's noodgedwongen over op de productie van koelkasten en andere huishoudelijke apparaten.[354] Een vijfde probleem kwam voort uit de opmerkelijke vooruitgang van de technologie en industrie zelf. Door de toegenomen complexiteit van de toestellen moesten producenten langzamer en nauwkeuriger te werk gaan. Controleproeven werden talrijker en ingewikkelder. De zeer intense concurrentie zorgde ervoor dat klanten op vlak van kwaliteit, design en prijs steeds hogere eisen stelden, waaraan veel fabrikanten en nijveraars maar met veel moeite konden voldoen.

In '38 en '39 ging de Belgische radiohandel en –nijverheid na enkele jaren van voorspoed achteruit. De markt was verre van verzadigd, maar problemen in de handel, het dreigend oorlogsgevaar en het gegroeide internationale economisch protectionisme zorgden voor inkrimping. De overproductie van het seizoen '36 – '37 kon hierdoor door binnen- noch buitenlandse markt geabsorbeerd worden. Onverkochte stocks en schulden stapelden zich op.[355] Vooral in '39 had de industrie het zwaar. De aangroei dook met 22.405 toestellen onder die van '30.

---

[352] S.n. "Le commerce radiophonique et le bradage des prix " In: La Radio-Industrie. Organe professionel de l'industrie de T.S.F., april 1930, p. 198.
[353] La Radio-Industrie, Revue Professionnelle Independante De La T.S.F, de la télévision et Des Industries Connexes, Vers une Corporation de la radio, juillet 1936, p. 267
[354] S.n. "De Radio-Industrie". In: S.B.R.-Radio, februari '38, p. 4.
[355] La Radio-industrie, Revue Professionelle Independante de La T.S.F., la Télévision et Des industries Connexes, Le Salon de la Radio de Bruxelles 1938, septembre 1938.

Het aantal op radiodistributie geabonneerde huishoudens daalde met bijna vierduizend.[356] De export stortte compleet in. [357] Door de Duitse inval op 10 mei '40 kwam de uitbreiding van de Belgische radio-industrie tot een complete stilstand.

De verschuiving van radio naar de hoofdstroom bracht heel wat veranderingen met zich mee. Naast de toename van de overheidscontrole, die in het volgende deelhoofdstuk aan bod komt, werden ook andere maatschappelijke actoren zich bewust van het potentieel van radio en oefenden bijgevolg een steeds grotere invloed uit. Radio bood de unieke mogelijkheid om miljoenen mensen tegelijk op een persoonlijke manier toe te spreken. Bij oprichting van het N.I.R. ging twee vijfde van de zendtijd naar de ideologisch gekleurde omroepverenigingen R.C.B. en K.V.R.O. (katholiek), S.O.L.I.D.R.A. en L.I.B.R.A.D.O. (liberaal), R.E.S.E.F. en S.A.R.O.V (socialistisch) en R.W. en V.L.A.N.A.R.A. (wallingantisme en flamingantisme). Hoewel de overheid bepaalde dat andersdenkenden niet door de uitzendingen van het N.I.R. "gekwetst" mochten worden, lieten de omroepverenigingen het tijdens hun uitzendingen uiteraard niet na hun gedachtengoed te verspreiden. De uitzendingen van het N.I.R. zelf werden als neutraal gepresenteerd, maar hadden in feite een eerder liberale inslag. Ook private zenders waren steeds meer verzuild. Radio-Antwerpen, beter bekend als Radio 't Kerkske had een vrijzinnige achtergrond, terwijl Radio-Vlaanderen socialistisch was en Radio Kortrijk en de Vlaamse Omroep Limburg een katholiek-flamingantische signatuur hadden.[358]

Niet enkel radiozenders, maar ook -tijdschriften en –verenigingen werden verzuild. De verzuiling vond plaats door meer invloed op bestaande radioverenigingen en –tijdschriften uit te oefenen, maar ook door nieuwe te lanceren. Het blad "*Radio*" was bijvoorbeeld altijd katholiek-flamingantisch, maar wijdde tijdens de dertiger jaren steeds meer pagina's aan de Katholieke Vlaamse Radio-Actie, die op 22 januari '31 werd opgericht als "*reactie op de aanval van de overheid, die wilde beletten dat katholieke en Vlaamse gedachten verspreid worden door radio-uitzendingen".*[359] De uitzendingen van de K.V.R.O. werden voor een aanzienlijk deel gefinancierd door de verkoop van de wekelijkse programmabrochure "*De Vlaamsche Radiogids*", terwijl de "*Radiobode*" de uitzendingen van de S.A.R.O.V. promootte.[360] Alleen de namen van veel tijdens de jaren '30 gestichte radioclubs gaven reeds hun gezindheid aan. De Katholieke

[356] MERS Antique Book Shop Antwerp, Het geld van de omroep. 1930 – 1935. In: <www.mers.be>, geconsulteerd op 10/12/2015. (zie bijlage 7)
[357] La Radio-industrie, Revue Professionelle Independante de La T.S.F., la Télévision et Des Industries Connexes, Tribune Libre-Liquidation, mars 1939, p. 129
[358] BURGELMAN J.-C., Omroep en politiek, B.R.T., Brussel, 1990, p. 94-95.
[359] Philos "Het Nationaal Radio-Instituut" In: Radio, 8 (1931), 8, p. 216 - 217
[360] Bertels, pp. 32 - 33; p. 51.

Vlaamse Radioclub Mortsel werd bijvoorbeeld door een groep katholieken onder leiding van de heer Boon of "Nonkel Jan", die kinderuurtjes voor de K.V.R.O. presenteerde, gesticht. Voor de Katholieke Radioclub Borgerhout gold hetzelfde.[361] De Radiokring Sint-Willibrords van Antwerpen, die in juni '30 gesticht werd, gaf expliciet als doel het steunen van de Katholieke Vlaamse Radio Omroep aan en wijzigde haar naam in '31 naar de "Katholieke Vlaamse Radioclub afdeling Willibrords." De V.R.B. of Vlaamse Radiobond werd opgericht met als doel de *Vlaamse* zendamateurs te vertegenwoordigen. De sterkere opdeling van radiozenders, -liefhebbers en –tijdschriften zorgde voor een toename van wederzijds onbegrip en verwijten. "*Radio*" was van mening dat in Vlaanderen "*de culturele strekking […] toonaangevend (is), wijl […] langs Fransprekende zijde overwegend de banaliteit schering en inslag is*."[362] Het blad klaagde met het stuk "Radiosabotage van de IJzerbedevaart" aan dat het "liberale" N.I.R. volgens hen de uitzending van dit evenement moedwillig verprutst had.[363]

Door de popularisering van de radio veranderde de perceptie van de vroege radioamateurs door de maatschappij. "*Radiopost*" herinnerde zich in '35 de periode "*1922 – 1925 nog, die als 't ware de inburgering van de draadloze betekende buiten de laboratoria. De radioamateur "tovenaar" was een heel personage en werd in de familie- en vriendenkring met een zeker ontzag aanzien*."[364] Het voordeel van deze ontwikkeling was uiteraard dat de activiteiten van zendamateurs niet langer als vreemd of verdacht aanzien werden. Ook de relatie tussen radioamateurs en de industrie veranderde. Naast de vertegenwoordigers van de S.B.R. en Philips kwamen in de eerste helft van de jaren '30 nu ook werknemers van firma's als Tungsram, A.I.G., Tudor, Siemens-Halske, S.I.C.E.R. en nog minder bekende firma's en handelaars steeds meer op bezoek. In de tweede helft van het decennium stuurden bedrijven steeds minder vertegenwoordigers naar de clubs, gezien de grote massa luisteraars voor de bedrijven belangrijker was geworden dan het kleine groepje experts dat zich in clubs groepeerde.

Clubs bleven tijdens de jaren '30 als paddenstoelen uit de grond schieten en sterk groeien, maar het was het zo dat het aantal leden van clubs evenredig toenam met de explosieve stijging van het aantal radioluisteraars. [365] De meeste nieuwe radio-eigenaars kochten hun toestel immers niet om proefnemingen te

[361] S.n. "Katholieke Radio-Actie te Borgerhout". In: Radio, 7 (1930), 11, p. 279
[362] VAN GESTEL (C.) "De Noodklok Geluid!" In: Radio, 8 (1931), 12, p. 326 - 327
[363] Philos, "Radio-Sabotage van de ijzerbedevaart." In: Radio, 9 (1931), 3, pp. 69 – 71.
[364] S.n. "Het tweede radiosalon te Antwerpen" In: Radipost, oktober 1935
[365] Radioclub "Het Volk" Gent (Radio, 24 Januari '31); Centrale Radio-Technische Club (C.R.T.C., vrijdag 14 maart 1930 tweede vergadering, deel van de Katholieke Radio-Actie. Radioclub Antwerpen Sint-Michiels. Verslag van vergadering 17 maart 1930 in "Radio". Pleitte voor de oprichting van de KVROSM (Katholieke Vlaamse Radio omroep Sint-Michiels". E. P. Leopold was spreker op de oprichtingsvergadering. April '31 40 leden. U.R.C. de Wavre opgericht in '34 (revue Belge de TSF 19 juli '34); Radioclub "Het Volk" Gent telde in 1935 reeds 100 leden (radio, februari '35)

doen of verafgelegen stations op te sporen, maar zagen het als louter aan gebruiksvoorwerp en wensten zich niet in theorie en techniek te verdiepen.[366] Toch stelden de verenigingen zich meer open voor diegenen met een minder technische achtergrond.

2. Nieuwe wetten, sterkere overheidscontrole

Door het sterk toegenomen belang van radio besefte de overheid dat ze haar weifelende, lakse houding ten opzichte van de technologie van de jaren '20 niet kon aanhouden. Nieuwe, duidelijke en up-to-date wetgeving en een strengere controle zou haar tijdens de jaren '30 toelaten taksen te innen en problemen betreffende radio te voorkomen en te corrigeren. Het jaar '30 betekende een echt kantelpunt. Aan het eind van de relatief wetteloze jaren '20 werkte de overheid aan een allesomvattend wetsvoorstel rond radiotelecommunicatie, dat op 14 mei '30 goedgekeurd werd.

De wet over "radiotelegrafie, radiotelefonie en andere radioverbindingen" bestond in tegenstelling tot de wetten van de jaren '20 uit elf duidelijk uitgewerkte artikels. De overheid kreeg het alleenrecht de radiotelegrafie, -telefonie en alle andere radioverbindingen in te richten en te exploiteren. Niemand mocht zonder toestemming een zend- of ontvangsttoestel voor radiogolven plaatsen of gebruiken. Die toelating moest bij de Minister van Telegrafen en Telefonen bekomen worden. Hij bepaalde de voorwaarden voor het bekomen van een toelating en kon die op elk moment herroepen. Niemand mocht, zelfs met toelating waarvoor toestemming was bekomen, zonder toelating van de Minister particuliere mededelingen verzenden of ontvangen. De Koning kreeg het recht het gebruik van zendposten te verbieden indien de openbare veiligheid van het land in gevaar was. In dat geval konden toestellen ook geconfisqueerd worden. Iedereen die zonder overheidsautorisatie een radiotoestel bezat of gebruikte, kon een celstraf van acht dagen tot één jaar én een boete van 200 tot 2.000 frank verwachten. In dat geval werd ook het toestel verbeurd verklaard.

De wetten van 20 juni 1930 trokken de jaarlijkse bijdrage voor lampenontvangers op tot 60 frank per jaar en voor kristalontvangers werd een taks van 20 frank per jaar ingevoerd. Het niet betalen van de taks kon leiden tot een gevangenisstraf van acht dagen tot drie maand én een boete van 100 tot 1.000 frank. De Koning kon ambtenaren de hoedanigheid van agent van de gerechtelijke politie verlenen, zodat zij overtredingen van de wet konden vaststellen. Wanneer er voldoende tekens waren dat er zich op een bepaalde

[366] S.n. "A l'Union Radio-Club de Belgique". In: La Revue Belge de T.S.F. et Union-Radio-Revue, 39, p. 33.

plek een radiotoestel bevond dat de wetgeving overtrad, kreeg de onderzoeksrechter het recht om private eigendommen te doorzoeken op zoek naar dat toestel. De wet stelde ook dat de staat geenszins verantwoordelijk was voor de diensten die de radiotelegrafie en –telefonie aan de bevolking verleenden.[367] In 1939 werd de radiotaks verhoogd naar 78 frank per jaar.[368] Met het Koninklijk Besluit van 25 oktober 1930 werden de oprichting en uitbouw van de radiodistributienetten geregeld. Belangrijkste bepaling van dit Besluit was dat zowel de abonnees als de doorgevers van de radiodistributie onderworpen waren aan de radiotaks ingevoerd door de wet van 20 juni '30. Eigenaars van elke woning die bij een distributienet aangesloten was, dienden jaarlijks 60 frank te betalen. In hotels, appartementen, kosthuizen en dergelijke was elke met radiodistributie verbonden kamer onderworpen aan een taks van 30 frank per jaar.[369]

Met de wet van 18 juni 1930 richtte men het N.I.R./I.N.R. op. Dit unitair orgaan met publieksrechtelijk statuut nam Radio Belgique over, dat nu onder de titel N.I.R./I.N.R. ook officieel als het Belgisch Nationaal Radiostation erkend werd.[370] Het werd geleid door een raad van tien door de Koning aangestelde bestuursleden. Het N.I.R. beschikte van bij haar oprichting over een Nederlandstalige en Franstalige zender op verschillende golflengtes. In de Oostkantons werd een kleine Duitstalige zender geïnstalleerd. Voor de oprichtingskosten ging het N.I.R. een lening aan bij de spaarkas, maar voor haar werkingskosten zou de organisatie kunnen beschikken over een deel van de taksen die radio-eigenaars aan de staat betaalden. Tachtig percent van een nieuwe op radiolampen geheven taks ging ook naar dit instituut. Dankzij deze werkingsmiddelen bleef de zender vrij van reclame. Het N.I.R. kreeg geen monopolie over radio-uitzendingen, maar was wel de enige zender die via de belastingen gesubsidieerd werd. Andere zenders konden onder strikte voorwaarden een licentie krijgen. Van bij het begin was voorzien dat het N.I.R. niet geheel zelf in haar programmatie zou voorzien, maar dat de in het eerste hoofdstuk vermelde omroepverenigingen twee vijfde van de zendtijd van elk van de twee nationale zenders vrij mochten invullen. Deze verdeling kende tijdens de jaren '30 heel wat aanpassingen en verschuivingen.

Begin '33 voerde een ministerieel besluit een soort losse vergunning voor het bezit van een radiotoestel in. Dit werd aan radiohandelaars afgeleverd, die ze met klanten die een radiotoestel op proef gebruikten, meegaven.[371] In '34

[367] Staatsblad 1 juli 1930
[368] S.n. "Radio en Politiek", In: Radio, 15 (1938), 5-6, pp. 47 – 49.
[369] Le Moniteur Belge, 29 maart 1931, Ministerie van Posterijen, Telegrafen en Telefonen, Distributie aan huis van radio-omroep
[370] Belgisch Staatsblad (B.S.), 23-24 juni 1930
[371] Staatsblad, 25 november '32

verplichtte de overheid de radiodistributiebedrijven om alle programma's van het N.I.R. door te geven, maar mochten deze wel aangevuld worden met uitzendingen ban buitenlandse zenders.[372]

Door de economische crisis van de jaren '30 ging de overheid ook bij de radioliefhebbers op zoek naar aanvullende inkomsten. Op 12 juni '33 werd een nieuwe taks van 9% ingevoerd op de productie of invoer van "spraakmachines, grammofonen en radiogrammofonen".[373] Door de protectionistische economische politiek die tijdens de Grote Depressie gevolgd werd, voerde de overheid in '32 ook douanerechten op buitenlandse radiotoestellen in, die in juli '34 in één klap nog eens met 70% verhoogd werden.[374] Onderdelen van radiotoestellen werden maar voor de helft zoveel belast als kant-en-klare, afgewerkte toestellen, wat moest helpen in de bestrijding van de werkloosheid.[375]

Met het Koninklijk Besluit van 5 november '32 probeerde de overheid ten slotte tegen de radiostoringen op te treden. Eigenaars en gebruikers van elektrische machines, inrichtingen of toestellen die radiostoringen konden veroorzaken moesten de nodige maatregelen treffen om die te voorkomen of te verminderen. Deze maatregel gold echter enkel wanneer de machine in kwestie radio-ontvangers die "*overeenkomstig de beste regelen van de techniek*" opgebouwd waren stoorde en wanneer het Ministerie een klacht van een radioluisteraar had ontvangen. Het verhelpen van de storingen moest voor de eigenaars van de storingsbronnen ook betaalbaar zijn. Eigenaars van ontvangsttoestellen moesten bovendien alle mogelijke maatregelen treffen om de ontvangst van storingen door hun toestel te minimaliseren. Indien een klacht gegrond bleek, bepaalde de Minister van Posterijen, Telegrafen en Telefonen welke maatregelen op welke termijn genomen moesten worden. Aanhoudende overtredingen werden bestraft met een gevangenisstraf van acht dagen tot drie maand en/of een geldboete van 100 tot 1.000 frank. Met het Koninklijk Besluit van 11 november '32 werd een "Comité tegen de radiostoringen" ingericht, dat klachten over radiostoringen moest onderzoeken en proberen op te lossen.

Ook op gemeentelijk vlak werd tijdens de jaren '30 meer wetgeving ingevoerd. Eind januari '30 voerde Brussel een politiereglement in dat het gebruik van luidsprekers en radio-ontvangers aan banden legde. Zonder toestemming van de burgemeester was het voortaan verboden om luidsprekers en radio-ontvangers op het openbaar domein te gebruiken. Binnen gebouwen was het verboden radio of luidsprekers te gebruiken om reclame te verspreiden. Luidsprekers en radio-

[372] Le Moniteur Belge, 12 december 1934, Koninklijk Besluit. Distributie aan huis van radio-omroep
[373] S.n. "Weeldetaks op radiotoestellen". In: Radio, 11 (1933), 1, p. 30.
[374] Radiotoestellen met minder dan 5 lampen: 25 frank per kilo. Radiotoestellen met meer dan 5 lampen: 30 frank per kilo.
[375] S.n. "Nieuwe tolrechten". In: De Radio Revue, 4 (1934), 7, p. 4.

ontvangers mochten enkel ingezet worden indien ze geen aanleiding konden geven tot verkeersopstroppingen. Op voertuigen mochten voortaan geen geluidstuigen meer geïnstalleerd of gebruikt worden die een ander doel dan het bewaken of verbeteren van de veiligheid hadden.[376] Ook in Anderlecht werd in mei '30 een soortgelijk reglement ingevoerd.[377] In mei '30 amendeerde de gemeente Sint-Gillis haar reglement voor de installatie van elektromotoren. Voortaan was het verplicht "*op de elektromotor condensatoren [te] plaatsen van voldoende capaciteit om het voortbrengen van storende golven […] te beletten.*"[378] Begin '34 hadden in ieder geval ook Ciney, Namen, Dinant, Etterbeek en Berchem politiereglementen tegen de radiostoringen ingevoerd.[379]

Naast het invoeren van steeds meer waterdichte wetgeving versterkte tijdens de jaren '30 duidelijk de overheidscontrole op de naleving van de nieuwe wetten. Radiobladen meldden steeds meer vervolgingen. In "*Radio*" werd in december '32 bijvoorbeeld gemeld dat in de streek van Luik, Verviers en Bergen steeds meer personen "*lastig werden gevallen*" omdat ze in het bezit waren van een toestel zonder licentie en geen bewijs hadden voor de betaling van de jaartaks voor hun toestel.[380] Ook het aantal vermeldingen van radioprocessen van liefhebbers die hun vervolging door de overheid betwistten, nam tijdens de jaren '30 sterk toe.[381] Over "het geval 4FE" werd bijvoorbeeld uitgebreid gerapporteerd. De Antwerpse zendamateur Van Hool (4FE) (zie bijlage 13) werd door de Belgische overheid vervolgd na het samen met heel wat andere Belgische zendamateurs deelnemen aan een wedstrijd van de A.R.R.L.[382] Tijdens dergelijke wedstrijd moesten binnen een bepaald tijdsbestek zo veel mogelijk punten verzameld worden, waardoor Belgische zendamateurs hadden aangenomen dat de wettelijke zenduren bij dit soort competities niet van toepassing waren. Uiteindelijk werd Van Hool over de hele lijn vrijgesproken.[383] Ook een zekere Gheude, voorzitter van de Henegouwse sectie van de U.B.A.R. en uitbater van radiopost "4GM", een privaatzender in Marcinelle, werd na een lange procedure, die op 14 maart '36 van start ging, vrijgesproken.[384]

Ook private radiozenders werden nauwlettender in de gaten gehouden. Een ministerieel besluit van 28 augustus '31 verbood de privaatzenders om nog reclame te verspreiden. Omdat reclame voor hen de voornaamste inkomensbron was, dreigde deze bepaling het einde van de meeste privaatzenders in te luiden.

---

[376] S.n. "Contre les bruits de la rue". In: Belga-Radio, 4 (1930), 4, p. p. 81
[377] PAULSEN (F.), Commune D'anderlecht: Bulletin Communal". In: Belga-Radio, 4 (1930), 8, p. 169
[378] S.n. "Parasites! Storingen" In: Belga-Radio, 4 (1930), 5, pp.107-108.
[379] VAN DYCK (J.G.R.) "Bestrijdt de Radiostoringen. Waarom? Hoe?" In: Radio, 11 (1934) 7, p. 198 – 201.
[380] S.n. "Omloopende Radio-Vergunningen voor toestellen op proef." In: Radio, 10 (1932), 6, pp. 173 – 174.
[381] S.n. "Twee Belangrijke Vonnissen." In: Radio, 12 (1935), 8,p. 210.
[382] American Radio Relay League
[383] S.n. "Het Geval 4FE", In: Radio, 11 (1933), 1, pp. 21-24.
[384] Radio-Journal de Belgique, tweede jaargang, nummer 13, 29 maart 1936, p. 1.

Als reactie werd Radio Schaarbeek openlijk revolutionair. De radiozender bleef haar programma's van reclameboodschappen voorzien, waardoor haar vergunning op 30 december '31 door toenmalig Minister van P.T.T. Bovesse werd ingetrokken. De zender zond de dag nadien toch uit, maakte van de gelegenheid gebruik om de luisteraars openlijk aan te zetten hun radiotaksen niet meer te betalen en brak de minister tijdens de uitzendingen ook tot op de grond af. Dezelfde dag viel het parket binnen om de zender te verzegelen. Op 27 januari '32 werd meneer Mestdagh, de eigenaar van de zender, veroordeeld. In hoger beroep kreeg hij op 15 maart '32 een voorwaardelijke boete van 7.000 frank en werd zijn zender in beslag genomen. Door de heel sterke reactie van de luisteraars van de zender, die onder meer een petitielijst in omloop hadden gebracht, besloot de minister in mei '32 de spons over het hele voorval te vegen, de zender te heropenen en, ondanks het Koninklijk Besluit, in bepaalde gevallen toch reclame toe te laten.[385] In een poging de privaatzenders verder aan banden te leggen, voerde het ministerieel besluit van 31 maart '32 strengere oprichtings- en uitbatingsvoorwaarden in. Die leidden er in de praktijk echter enkel toe dat de oudste zendstations, die het meeste invloed hadden weten te vergaren, hun licentie mochten houden en dat de 115 nieuwe aanvragen in de onderste schuif bleven liggen.[386] Dat privaatzenders ook later nog in aanvaring met de overheid kwamen, blijkt uit het uitzendverbod waar Charleroi-Vilette in '36 mee te maken kreeg.[387]

De popularisering van radio leidde er ook toe dat de overheid een duidelijkere patentwetgeving ging uitwerken. Met de wet van 10 augustus '32 werd een taks ingevoerd op het nemen van een patent op radiotechnologie. De vernieuwing van een patent kostte elk jaar na het vierde jaar 25 frank per jaar. Voor elke verlenging van een jaar na het tiende jaar moest men de overheid 50 frank per jaar betalen. Een internationaal patent nemen kostte 200 frank en was geldig in 25 landen.[388]

Hoewel de overheidsregulatie en –controle tijdens de jaren '30 sterk toenam, was die nooit absoluut. Radioamateurs en andere actoren bleven achterpoortjes vinden om bepaalde wetten te omzeilen. De wetgever zag ook na de invoering van heel wat wetgeving bepaalde strikt genomen onwettige praktijken door de vingers. Na het conflict met Radio Schaarbeek zag de overheid bijvoorbeeld in dat private zenders zonder reclame-inkomsten eenmaal niet konden functioneren

[385] Ministerieel besluit werd uitgevaardigd in het staatsblad van 22 oktober '31. Over het proces: Radio februari '32 p. 175; Radio januari '32, p. 152. Radio, juni '32, p. 288, 289; Radio april '32, p. 235
[386] Philos, "Het Radio-Probleem in de Kamers" In: Radio, 10 (1933), 10, pp. 287 - 289.
[387] S.n. "À propos de l'interdiction d'émettre don test victime le poste privé de Charleroi-Villette." In: Le Sans-Fil, 36
[388] Staatsblad 10 augustus '32

en werd hen toegelaten nog publiciteit uit te zenden, ook al was dit sinds '31 expliciet verboden.

3. Aanhoudende problemen, aanhoudende zelfredzaamheid.

Ondanks de duidelijkere, uitgebreidere en meer gedetailleerde wetgeving en het strengere toezicht op de naleving ervan, kampten radioliefhebbers tijdens de jaren '30 nog steeds met heel wat problemen. Net als tijdens de jaren '20 moesten ze vaak zelf de kastanjes uit het vuur halen. Heel wat problemen uit het vorige decennium bleven aanslepen. De voortdurende mechanisering van de industrie en elektrificatie van stedelijke gebieden zorgde ervoor dat het probleem van de radiostoringen tijdens de jaren '30 enkel in omvang toenam. De Koninklijke Besluiten en de inrichtingen van een comité tegen de radiostoringen in november '32 konden deze verdere verspreiding geen halt toeroepen. De bepalingen van het besluit bleken moeilijk uitvoerbaar en controleerbaar en het comité werd overspoeld door een eindeloze stroom klachtenbrieven, waardoor het nooit de tijd had om problemen écht aan te pakken.[389] Toenmalig minister van P.T.T. Bovesse gaf op 5 februari '32 toe dat de wetgeving soms nog tekortschoot.[390] "*Radio*" stelde in december '33 dat van de 430.000 "officiële" Belgische radioluisteraars amper de helft ongestoord van radio konden genieten.[391] Ook in andere tijdschriften bleven verhalen over sterk verstoorde of soms zelfs compleet onbruikbare ontvangers schering en inslag.

Voor radioclubs werden storingen soms een zodanig groot probleem dat er niets anders opzat dan naar een ander lokaal verhuizen.[392] Ook radiohandelaars werden geaffecteerd. Een verkoper van radiotoestellen klaagde er in mei '36 nog over dat hij in zijn zaak nog amper radio kon ontvangen. Hierdoor kon hij zijn toestellen niet langer demonstreren of door klanten laten proberen. Klanten kwamen ook niet terug, want wanneer zij in andere winkels toestellen beluisterden, klonken die allemaal beter dan de toestellen die hij had proberen te verkopen. De man kreeg al drie keer vertegenwoordigers van de commissie tegen de radiostoringen over de vloer, die telkens na hun vertrek niets meer van zich hadden laten horen.[393] Door de beperkte doeltreffendheid van het K.B. tegen de radiostoringen, werden volgens "*Radio*" ook massaal buitenlandse, sterk storende radiotoestellen in België ingevoerd. In het buitenland had de uitgekiende antistoringswetgeving ervoor gezorgd dat producenten halfweg de

[389] LEJEUNE (E.) "A Monsieur Octave Diercx." In: La Revue Belge de T.S.F. et Union Radio-Revue, 4 (1934), 45, pp. 21 – 22.
[390] "Il est evident que la loi du 14 mai '30 qui régit les postes privés ne répond pas aux besoins de la matière. (Parlementaire handelingen 5-2-'32, bladzijde 679.)
[391] S.n. "Bestrijdt de Radio-Storingen! Waarom? Hoe?" In: Radio, 11 (1933), 6, pp. 176 – 178.
[392] De A.R.A.B. rapporteerde in Le Sans-Fil n°22 bijvoorbeeld dat ze uit het centrum van Brussel hebben moeten wegtrekken omdat het er door de storingen niet langer mogelijk was ook maar iets te ontvangen.
[393] S.n. "Radio-Taksen?" In: Radio, 13 (1936), 11-12, p. 206.

jaren ’30 met een grote voorraad niet ontstoorde apparaten waren blijven zitten. Door de gebrekkige Belgische wetgeving kon deze stock aan spotprijzen naar België geëxporteerd worden, waar deze goedkope buitenlandse waren als zoete broodjes over de toonbank gingen.[394]

Radioliefhebbers bleven ook tijdens de jaren ’30 hinder ondervinden van het wangedrag van bepaalde collega’s. Net als tijdens het voorafgaande decennium bleven sommige liefhebbers (tijdens de jaren ’30 uiteraard nog sterker) verouderde toestellen gebruiken, die de ontvangst voor de omgeving kon hinderen. Ook ander wangedrag bleef voor problemen zorgen. Soms “stalen” onscrupuleuze zendamateurs de alias van een ander, waardoor in feite een soort identiteitsdiefstal plaatsvond.[395] Andere onbeleefde zendliefhebbers verzaakten het een QSL-kaart terug te sturen naar mensen met wie zij via de ether contact hadden en van wie ze zelf reeds een kaart ontvingen.[396] Vooral tijdens de zomers bleef de overlast door het overdreven volume waarop sommige collega’s hun luidsprekers door open ramen deden weerschallen, een terugkerend fenomeen.[397] Gezien de meeste gezinnen niet de middelen hadden om een radiosysteem met meerdere luidsprekers in hun huis te installeren, zetten vele mensen hun apparaat ook gewoon veel te luid om alle kamers te kunnen bedienen.[398] De bewoordingen van een reglement dat het gemeentebestuur van Anderlecht op 6 mei ’30 tegen het misbruik van luidsprekers invoerde, tonen aan dat deze problematiek tijdens de jaren ’30 door het populairder worden van radio nog in omvang was toegenomen.[399] Ook het feit dat sommigen hun toestel de hele dag door lieten aanstaan, wekte heel wat ergernis op. Het aanhoudend opdringen van radiolawaai kon volgens het blad “*Radio*” “*van de vurigste bewonderaars van de radio de heftigste tegenstanders maken*.”[400]

Zoals we in het tweede deel van het eerste hoofdstuk zagen, was de gemeenschap nogal veeleisend voor diegenen die de titel “radioamateur” ambieerden. Overlast veroorzaakt door collega-radioliefhebbers was voor velen dan ook nog ergerlijker dan die van andere origine. Toch werd in tijdschriften opgeroepen tot verdraagzaamheid. Meestal was overlast komende van radioliefhebbers het gevolg van onwetendheid en onkunde, niet van kwaad opzet. “*Radio*” stelde dan ook: “*Zij [de beginnende radioamateurs] zullen ons dikwijls ergeren met hun gestuntel en zij zullen ons storen in onze mooiste*

[394] S.n. “Bestrijdt de Radio-Storingen! Waarom? Hoe?” In: Radio, 11 (1933), 6, pp. 176 – 178.
[395] S.n. “Varia”, In: Radio, 13 (1936), 7, p. 181.
[396] S.n. “Vlaamsche Radio-Bond.” In: Radio, 11 (1933), 1, pp. 20 – 21.
[397] S.n. “Radio met open ramen.” In: Radio, 10 (1933), 12, pp. 355 – 356.
[398] VAN DYCK., “Luidsprekers”, Radiojaarboek 1934., p. 517
[399] La T.S.F. a rapidement conquis une place prépondérante dans notre vie moderne. Que ce soit en ville ou à la campagne, partout fusent les bruits des stations émettrices diffusés par les haut-parleurs. Des phonographes munis de puissants diffuseurs font entendre au loin les réclames des négociants de toutes catégories.
[400]VANDEPITTE (K.) “Radio en Lichtbeelden ter Verfraaiing van het Landelijk Leven.” In Radio, 8 (1930), 1, p. 4.

QSO's, maar we mogen niet zóó boos worden, dat we hun eerste proeven van onbekwaamheid tot aan den grond toe afbreken en hen dan met de puinhopen laten zitten, want dan zijn we pas juist ver van huis! Dan stuntelen ze door in hun eentje of samen met een nog stunteliger vriendje en blijven storen, dat onze [hoofd]telefoontjes barsten." [401]

Door de sterke popularisering van radio ontstonden tijdens de jaren '30 ook compleet nieuwe problemen. Omdat de verschillende Europese overheden de volledige dekking van het sterk toegenomen radiopubliek in hun land wilden garanderen, werd het vermogen van de nationale zenders van heel wat Europese landen drastisch opgeschroefd. Het vermogen van de Duitse en Sovjetzenders werd echter om propagandistische redenen in een soort *course aux kilowatts* zodanig hoog opgevoerd dat Belgische amateurs met heel veel interferentie van deze reuzenzenders kregen af te rekenen.[402] Omdat heel wat leken hun radiokennis en –vaardigheden wilden bijschaven ontstonden mispraktijken bij het verstrekken van radiolessen. Sommige charlatans beschreven hun cursus bijvoorbeeld met heel grote woorden, maar verstrekten slechte lessen, gegeven door leerkrachten zonder enige kwalificaties.[403] Andere radiohandelaars zorgden voor overlast door hun toestel tijdens demonstraties erg te doen schreeuwen.[404]

Enkele "*gangsters de la radio*" beloofden zelfs een brevet van radiotechnicus op het einde van de opleiding, wat helemaal niet mogelijk was, gezien slechts enkele instituten gemachtigd waren deze af te leveren.[405] De groeiende populariteit van radio deed de vraag naar reparateurs ook sterk groeien, een evolutie waaruit allerlei louche figuren voordeel probeerden te trekken. Vaak werden mistoestanden gerapporteerd, zoals reparateurs die goede onderdelen in de toestellen vervingen door minderwaardige stukken, het probleem helemaal niet verhielpen of na de reparatie een veel hogere rekening presenteerden dan vooraf was afgesproken.[406] Sommige hersteldiensten verwezen ook ten onrechte naar radioclubs zoals de A.R.A.B. om het vertrouwen van potentiële klanten te winnen.[407] Naast veel nieuwe radiozaken, ontstonden ook de zogenaamde "vliegende winkels" waarover in de tijdschriften heel wat kwaad werd gesproken.[408] Ook in betrouwbare radiozaken werden echter vaak slechte toestellen aan de man gebracht. Mensen die voor het eerst een toestel in huis

[401] S.n. "Vlaamsche Radio-Bond." In: Radio, 10 (1932), 4, p. 188.
[402] H.F. "Krachtzenders!"In: Radio, 8 (1931), 11, p. 297
[403] BURLET (T.), "Cours de T.S.F." In: La revue Belge de T.S.F., 46, p. 3.
[404] VAN DYCK., "Luidsprekers", Radiojaarboek 1934., p. 517
[405] S.n. "Attention aux gangsters de la Radio" In: La Revue Belge de T.S.F. et Union-Radio Revue, 43, p. 20.
[406] S.n. "Dépannage" In: Le Sans-Fil", 42
[407] TEKNA "Des garanties! Des garanties" In: Le Sans-Fil, 45.
[408] In: Radio, 8 (1930), 2, p. 49. Bij dit verkoopsysteem worden mensen uit een wijk of stad met een folder in een zaaltje uitgenodigd. In de folder wordt een gratis presentatie aangeboden. Op de bijeenkomst kunnen de mensen kennismaken met een collectie nieuwe producten. Zo'n winkel trekt van plaats naar plaats.

haalden lieten zich soms door de hele lage prijs verleiden tot de aankoop van een héél goedkope, maar kwalitatief minderwaardige ontvanger.[409]

Door de sterke toename van de variatie in het aanbod van radiotoestellen, was het voor leken ook heel moeilijk te bepalen welk toestel voor hen het meest geschikt was.[410] De markt werd overspoeld door toestellen van alle prijs- en kwaliteitsniveaus. Onder die massale productie waren jammer genoeg ook een massa toestellen *"die in het bijzonder op muzikaal gebied maar droevige resultaten opleveren."*[411] Toch werd de keuze van de minder bemiddelde liefhebbers doorgaans beperkt door puur praktische factoren. Waar geen elektrische stroom voorhanden was, moest men noodgedwongen voor een toestel op batterijen opteren. Indien men wel aan het stroomnet aangesloten was, diende gecontroleerd te worden of dit wissel- of gelijkstroom was. Een tweede bepalende factor was de keuze van radiostations. Wenste men enkel een goede ontvangst van nationale en regionale stations of ook een goede ontvangst van verafgelegen zenders? Een derde factor was de antenne. In het ideale geval opteerde men voor een dakantenne, maar wanneer men daar de ruimte niet voor had, drong een kamerantenne of aan andere noodoplossing zich op. Belangrijk was ook het doel van het toestel: volstond een volume dat voldoende was om een huiskamer te vullen, of moest het toestel een grote zaal of café kunnen bedienen?

Een nieuwe factor die voor heel wat problemen zorgde was uiteraard de diepe economische crisis ingeluid door de beurscrash van *Black Thursday*. In de tijdschriften werden af en toe brieven opgenomen van lezers die schreven dat ze tot hun grote spijt door langdurige werkloosheid hun abonnement moesten opzeggen.[412] In "*Radio*" getuigde men hoe "*de crisis ook geweldig huis [scheen] te houden in de shacks van de Gentsche V.R.B.-mannen*". Verscheidene zendamateurs waren "*vergeten wat de korte golven zijn*", anderen waren "*de gehele zaak weer aan het ombouwen voor de hopelijke heropstanding*."[413] In het editoriaal van haar laatste nummer droeg "*La Revue Belge de T.S.F.*" de crisis naar voor als één van de voornaamste oorzaken die tot haar stopzetting hadden geleid. Amateurs hadden immers minder middelen tot hun beschikking. Een abonnement op een tijdschrift was iets waar men ook zonder kon leven. De toegenomen moeilijkheden en beslommeringen van het dagelijks leven hadden

[409] S.n. "Bij den inzet van het Nieuwe Radio-Seizoen", Radio, 10 (1933), 4, p. 1.
[410] Dr. Golfrat schreef in "Het Radioboek", 1935 p. 431: "*Zij schieten den eersten den besten radiowinkel binnen of laten zich, hetgeen nog veel onvoorzichtiger is, raden door een particulier tusschenpersoon, die op de verkoopspremie verlekkerd is, en hun keuze bepaalt zich dan bijzonder bij een schoone kast, een mooi uiterlijk en zoogezegde verbeteringen, welke met hooge woorden genoemd worden, en waarvan het werkelijk daarzijn, slechts door een tehcnisch onderlegd mens kan worden vastgesteld.*
[411] S.n. "Bij den inzet van het Nieuwe Radio-Seizoen", Radio, 10 (1933), 4, p. 1.
[412] BRANS (P.H.) "Werkeloosheid" In: De Radio Revue, 3 (1935), 1, p. 1.
[413] S.n. "Vereenigingsleven" In: Radio, 10 (1933), 8, pp. 248 – 249..

de tijd die normaal aan hobby's en ontspanning besteed werd, ingenomen. Ook de radiobedrijven moesten sterk op reclame-uitgaven beknibbelen, waardoor heel wat tijdschriften ten onder gingen.[414]

Misinformatie kon tijdens de jaren '30 in combinatie met de economische crisis ook tot problemen leiden. Bij de bevolking leefde het idee dat radiotechnologie niet geleidelijk aan evolueerde en verbeterde, maar dat dit een onregelmatig proces met plotse sprongen was. Daardoor werd de aankoop van nieuw materiaal soms uitgesteld.[415] Rond '35 was een groot deel van de bevolking er bijvoorbeeld van overtuigd dat de radiotechnologie op een *turning point* aanbeland was. Binnenkort zouden nieuwe toestellen, dachten velen, ook de televisie kunnen ontvangen. Hierdoor stelden velen de aankoop van een nieuw toestel uit en raakte de radio-industrie eventjes serieus in het slop.[416] Soms bleef men ook in de jaren '30 wetten verkeerd interpreteren. Heel wat radioliefhebbers hadden als besparingsmaatregel tijdens de economische crisis hun radiotoestel aan de kant geschoven, maar kwamen voor de onaangename verrassing te staan dat van hen toch nog een bijdrage geëist werd. "*Radio*" waarschuwde haar lezers eind '34 dat de taks op het bezit en niet op het gebruik van radiotoestellen sloeg.[417] De gemeenschap van radioliefhebbers bleef door de ineffectiviteit van de wetgeving en het comité ter bestrijding van de radiostoringen tijdens de jaren '30 grotendeels op zichzelf aangewezen. Individuele amateurs, hun verenigingen en hun persorganen maakten gebruik van de meest uiteenlopende middelen om hun grootste probleem aan te pakken.

Alle mogelijke kanalen werden aangegrepen om druk op de overheid te zetten om tegen de storingen op te treden. Op 14 augustus '34 stuurde de Réseau Verviétois bijvoorbeeld een brief naar toenmalig minister van P.T.T. Dierckx om te klagen over de "*belachelijke situatie*" waar de T.S.F.-gebruikers zich op dat moment in bevonden. Zij werden door de wet van 20 juni '30 verplicht een taks te betalen, maar kregen in ruil geen aanvaardbare radio-uitzendingen. Het K.B. van 11 november '32 tegen de radiostoringen had te veel onzekerheden en bood ontsnappingsroutes voor de meest beruchte stoorders. Opmerkingen die vóór de invoering van het Besluit vanuit de gemeenschap van radioliefhebbers naar de wetgever waren doorgegeven, waren gewoon genegeerd. Het comité tegen de radiostoringen verzoop in het papierwerk. Eigenlijk zou de bestrijding van de storingen toch deel van het takenpakket van het N.I.R. moeten zijn, gezien het

[414] BURLET (T.), SIX (O.), ROBERT (F.) en BERTHELOT (C.), "Au seuil de notre 5ième année d'existence… Adieu!" In: La Revue Belge de T.S.F, 48, pp. 3-4.
[415] S.n. "Devons-nous attendre de nouveaux Récepteurs?" In:Belga-Radio, 2 (1928), 1, p. 19.
[416] VANDEPITTE (K.) "Radio-Handel en – Nijverheid komen tot bewustzijn." In: Radio, 12 (1935), 12, pp. 333 – 334.
[417] S.n. "Opgepast voor de radiotaks!" In: Radio, 12 (1934), 6, p. 151.

haar uitzendingen waren die luisteraars met een goede kwaliteit te horen zouden moeten krijgen?[418]

Sommige amateurs vonden dat het feit dat de overheid zich met het tiende artikel van de wet van 14 mei '30 vrijstelde van de verantwoordelijkheid voor de radiodiensten, duidelijk maakte dat de radio voor haar nog steeds geen prioriteit was. In afwachting van een goede wet tegen de radiostoringen of de betere werking van het comité tegen de storingen riepen bladen hun lezers op om massaal alle gekende en vermoede storingsbronnen bij de antistoringscommissie aan te geven, om die zodanig met klachten te overspoelen dat de overheid niet anders zou kunnen dan ingrijpen.[419] Op nationaal niveau lijken deze protesten weinig resultaten opgeleverd te hebben. Op gemeentelijk vlak lijken liefhebbers meer succes gehad te hebben. De Réseau Verviétois kreeg als reactie op haar open brief naar de minister bijvoorbeeld een boodschap van de gemeenteraad van Verviers, die haar steun voor de eisen van de radioluisteraars uitdrukte en beloofde mee druk op de minister van P.T.T. te zullen zetten.[420] Na druk van de Belgische Federatie der Radio-Elektrische Studiekringen leverde de gemeente Sint-Gillis vanaf mei '30 enkel nog vergunningsakten voor de installatie van elektromotoren meer af indien er condensatoren geplaats werden die de storingen tegengingen.[421]

Op overkoepelende congressen werden een soort actieplannen tegen de radiostoringen opgesteld. Op de negende Journée des amateurs et Usagers de le T.S.F. in '34 werd besloten om op vijf manieren te handelen. Ten eerste zou men de geïnteresseerden in radiostoringen opleiden: constructeurs, verkopers, installateurs, importeurs, gebruikers enzoverder. Ten tweede zou men aan elke club een anti-storingsafdeling toevoegen. Ten derde zou de efficiëntie van anti-storingsapparatuur gecontroleerd en hun goede werking gecertificeerd worden. Ten vierde zou verder gegaan worden met het ontstoren van gevallen die nog niet opgelost werden en ingegrepen worden bij mislukte ontstoringen. Ten vijfde zou men een laboratorium op poten zetten om te experimenteren met nieuwe manieren om storingen te verhelpen bij apparaten waarvoor nog geen oplossing bestond.[422]

Storingen waren echter vooral lokale fenomenen, waardoor de plaatselijke radioclubs de belangrijkste rol bleven spelen. Heel wat clubs volgden het advies van de associaties en benoemden een zogenaamde "*décèleur*", een lid van de

[418] LEJEUNE (E.) "A Monsieur Octave Diercx" In: La Revue Belge de T.S.F. et Union Radio Revue, 45, pp. 21 – 22.
[419] S.n. "Terugblik en Vooruitzichten." In: Radio, 11 (1934) 7, pp. 198- 199.
[420] S.n. "Réseau Verviétois" In: Revue Belge de T.S.F. et Union Radio-Revue, 41, pp. 26 – 27.
[421] S.n. "Parasites! Storingen!" In: Belga-Radio, 4 (1930), 5, pp. 107-108
[422] S.n. "9ième Journée des Amateurs et Usagers de T.S.F." In: La revue belge de T.S.F. et Union Radio-Revue, 47, pp. 13-14.

club die als specifieke taak had in de streek van de vereniging op zoek te gaan naar bronnen van radiostoringen.[423] Andere verenigingen hadden een soort bureau waar leden die last van radiostoringen hadden, terecht konden.[424] Binnen de vergaderingen werden succesvolle ingrepen van de leden bij specifieke gevallen van radiostoring toegelicht.[425] Technische comités van verenigingen als de A.R.A.B. kwamen op uitnodiging van industriëlen op bezoek in fabrieken om te onderzoeken wat de goedkoopste wijze was om de door de machines voortgebrachte storingen weg te werken. Ook leden van de verenigingen konden hun comités verzoeken bij hen thuis langs te komen om bron(nen) van radiostoringen te achterhalen. Ook de proefzenders van verscheidene clubs droegen hun steentje bij. Soms werden bijvoorbeeld de verschillende geluiden die de verschillende soorten radiostoringen op een ontvangsttoestel konden veroorzaken, eens uitgezonden en benoemd. Door eens te horen welk geluid elke bron van radiostoringen kon opwekken, konden slachtoffers van storingen achterhalen welk toestel aan de basis van hun problemen lag en er dus iets tegen ondernemen. De leden van de Gentse radioclub konden dan weer bij het bestuur een grammofoonplaat uitlenen waarmee voorbeelden van de storingen ten gevolge van een waaier aan storingsbronnen te horen waren.[426]

Uiteraard speelden ook de bladen tijdens de dertiger jaren een actieve rol in de strijd tegen de storingen. *"De Radio Revue"* publiceerde in oktober '32 bijvoorbeeld een tabel met de twintig voornaamste oorzaken van radiostoringen en de manieren om die op te lossen of te verminderen. De redactie kondigde ook aan dat nummer op aanvraag gratis naar elke industrieel in het bezit van machines die potentieel stoorden, te zullen sturen.[427] Reclameboodschappen voor ontstoringsapparatuur in de vakbladen moedigden de lezers van de tijdschriften aan zich een dergelijk toestel aan te schaffen.[428] Radioliefhebbers kregen via de tijdschriften ook aanwijzingen over hoe ze de storingen veroorzaakt door hun eigen huis moesten verhelpen. Vaak was een radiostoring immers gewoonweg het gevolg van slechte elektrische bedrading of verkeerde verlichtingslampen.[429]

Clubs waren ook niet bang om hun *soft power* in de strijd tegen de storingen in te zetten. De U.R.C. Namen deelde bijvoorbeeld een soort platen uit aan handelszaken die moeite hadden gedaan om hun installaties te ontstoren. Op deze platen, die in de etalage uitgestald mochten worden, stond "*De elektrische*

---

[423] S.n. "Union Radio-Club de Dampremy et environs." In: Revue Belge de T.S.F. et Union-Radio-Revue , 47, p. 16.
[424] S.n. "Uit het leven der liefhebberskringen." In: Radio, 8 (1931), 7, p. p. 208.
[425] S.n. "Réseau Verviétois". In: La revue Belge de T.S.F. et Union Radio-Revue, 48, p. 14.
[426] S.n. "Le Disque des parasites". In: Revue Belge de T.S.F. et Union-Radio-Revue, 38, p. 44.
[427] S.n. "Les parasites industriels – des moyens radixaux pour leur suppression." In: Le Radio Revue, 1 (1932), 2, p. 15.
[428] S. n. "Appel aux sans-filistes!" In: La Radio Revue, 1 (1932), 3, p. 18.
[429] S.n. "Hoe men een stoorder kan opsporen" "Het opsporen van storingen." In: Belga-Radio, 4 (1930), 8, pp 155 en 161.

installaties van deze winkel zijn ontstoord. Liefhebbers van T.S.F., koop bij voorkeur in dit etablissement.[430] Omdat het persoonlijk aanschrijven van overheidsmaatschappijen die storingen veroorzaakten niet altijd vruchten afwierp, gingen radioclubs soms eens met al hun leden op bezoek bij de desbetreffende maatschappij om hun eisen kracht bij te zetten.[431] Ook individuen konden echter een verschil maken. In '36 getuigde een architect en eigenaar van meerdere eigendommen dat hij in zijn oude gebouwen en nieuwbouwprojecten steevast de verplichting instelde om hoogspanningslijnen en motoren te isoleren zodat ze geen radiostoringen veroorzaakten.[432] Net zoals clubs tijdens de jaren '20 publieke demonstraties gebruikten om het wantrouwen voor radio bij de bevolking weg te nemen, werden in de jaren '30 openbare vertoningen gebruikt om *public awareness* rond de problematiek van de storingen te creëren.[433] Door bijvoorbeeld in het openbaar de effectiviteit van de ontstoringsapparaten aan te tonen, probeerden clubs eigenaars van machines en motoren aan te zetten tot het installeren van dergelijke toestellen.[434]

Het bedrijfsleven leverde ook in de jaren '30 een bijdrage aan de strijd tegen de storingen. Philips bleef helpen door brochures over de problematiek te verspreiden en haar technische dienst ter beschikking te stellen om storingen op te sporen en in de mate van het mogelijke te verhelpen. [435] De General Electric Company vervaardigde een toestel dat radiostoringen elektrisch kon meten. Het volstond om ergens te staan en het toestel in te schakelen om de kracht en oorsprong van radiostoringen te weten te komen.[436] Het feit dat de problematiek ook tijdens de jaren '30 maar bleef aanslepen, deed discussie ontstaan over de basisprincipes van de aanpak van de storingen. Sommige liefhebbers geloofden niet langer dat het aanpakken van storingen aan de bronnen ooit haar vruchten af zou werpen en begonnen zich luidop af te vragen of het op één of andere manier aanpassen van de ontvangers geen oplossing zou kunnen bieden.[437] Anderen bleven ervan overtuigd dat een storing bij een ontvanger altijd wel gereduceerd, maar nooit helemaal verholpen kon worden. Wanneer je de storingen uit de wereld wilde helpen, moest je toch echt de bron ervan aanpakken.[438]

---

[430] S.n. "A L'Union Radio-Club de Belgique". In: La Revue Belge de T.S.F., 26, p. 39.
[431] S.n. "Uit het leven onzer liefhebberskringen." In: Radio, 7 (1930), 9, pp. 225 – 226.
[432] S.n. "Une excellente suggestion d'un de nos membres." In: Radio-Journal de Belgique, 5, p. 1.
[433] S.n. "9ième journée des Amateurs et Usagers de la T.S.F." In: La revue Belge de T.S.F. et Union Radio-Revue, 47, pp. 13 - 14.
[434] S.n. "Radio-Club Brugeois, Brugsche Radio-Club" In: Radio-Science, 10 (1931), 5, p. 372.
[435] S.n. "Radio-Storingen". In: Radio Amateurs Berichten, 2 (1931), 2, p. 25.
[436] S.n. "Radiostoringen elektrisch gemeten." In: Radio, 8 (1931), 11, p. 299.
[437] MOMMENS (J.) "Het Ontstoringsprobleem" In: Radio, 14 (1936), 1, pp. 11-12.
[438] Radio december '33 p. 176 – 178. DESCAMPS (E.) "Union Radio-Club du bassin de Charleroi", In: Revue Belge de T.S.F. et Union Radio-Revue, 4 (1934), 47, p. 16.

Voor technische problemen die niet met storingen te maken hadden, konden leden van de A.R.A.B in '35 elke zaterdag tussen 15 en 17u met hun toestel in een lokaal langsgaan om geholpen te worden om de oorzaak van problemen van hun toestel vast te stellen en die te verhelpen.[439] Een statistiek in de "*Revue Belge de T.S.F.*" uit maart '34 toonde aan dat op dergelijke diensten vaak een beroep werd gedaan. In '33 voerde de dienst van de Leuvense club "Antenne" per week minstens vijf depannages uit, waaruit kan worden afgeleid dat ruim de helft van de leden van de club dat jaar beroep op de dienst had gedaan.[440]

Problemen voortvloeiende uit wangedrag van radioliefhebbers werden op gelijkaardige wijze als tijdens de jaren '20 aangepakt. Opnieuw zien we in de verslagen van bijeenkomsten van radioclubs hoe overtreders op de vingers getikt werden. In de tijdschriften werd het gedrag van de amateurs nog steeds op zowel expliciete als impliciete wijze bijgestuurd.[441] In "*Radio*" werd bijvoorbeeld gesteld dat amateurzender 4FLM zich onder de dekmantel van andere roepletters zekere dingen permitteerde die niet door de beugel konden en verzocht de "echte" ON4BD de "dief" ON4BD zich met de P.T.T. in orde te stellen en zelf een ander roepnummer aan te vragen. De QSL-kaarten die de échte ON4BD hebben bereikt, hebben hem in staat gesteld te achterhalen waar de "aliasdief" zich bevindt. Indien de valse ON4BD niet gauw stopte met het stelen van de alias zou de P.T.T. ingeschakeld worden.[442] Men bleef ook strijden tegen het veel te hoge volume waarop sommigen hun 's zomers hun radiotoestel afstelden. "*Radio*" probeerde dit misbruik in juli '30 bijvoorbeeld tegen te gaan door een open brief van de hoofdcommissaris van de politie van Amsterdam over te nemen.[443] Bladen bleven ook waarschuwen over de potentiële negatieve gevolgen van wangedrag van de radioliefhebbers.[444] Zo bleef men benadrukken dat de wettelijke zenduren in acht genomen moesten worden omdat de B.C.L.'s (Broadcast Listeners, de gewone luisteraars) niet echt gesteld waren op de "boeventaal" die tijdens de loop van een QSO ten beste werd gegeven.[445]

Groeiende wanpraktijken door de popularisering van radio werden voornamelijk bestreden door informatieverspreiding. Tijdschriften waarschuwden voor slechte cursussen door de lezers eraan te herinneren dat zij niet mochten geloven in iemand die hen beloofde in tien lesjes tot een super-technieker om te scholen.[446]

---

[439] S.n. "Association des Radio-Amateurs Belges" In: Le Sans-Fil, 19.
[440] S.n. "Cercle de Radio-Amateurs "Antenne" In: La Revue Belge de T.S.F. et Union-Radio-Revue, 39, p. 38.
[441] S.n. "V.R.B. – Rubriek" In: Radio, 11 (1933, 1, pp. 21 – 22. "Hello, OM, win den achterstand in en wees beleefd!"; S.n. "Radio met open ramen." In: Radio, 10 (1933), 12, pp. 355 – 356.
[442] S.n. "Vlaamsche Radio-Bond", In: Radio, 10 (1933), 10, pp. 306 – 307.
[443] S.n. "Kwellende Luidsprekers" In: Radio, 8 (1930), 1, pp. 5-6.
[444] S.n. "Vlmaasche Radio-Bond" In: Radio, 10 (1933), 11, p. 342: "Neem de legale zenduren in acht! Zolang het bij een vriendelijk schrijven van de P.T.T. blijft, is alles OK, maar laat ons vermijden dat de betrokken diensten STRENGER maatregelen gaan treffen!".
[445] S.n. "Vereenigingsleven" In: Radio, 10 (1933), 9, p. 279.
[446] BURLET (T.), "Cours de T.S.F." In: La revue Belge de T.S.F. et Union-Radio Revue, 46, p. 3.

Lezers werden eraan herinnerd dat er in Brussel maar twee erkende radioscholen waren, zodat al wie een officieel brevet beloofde, niet vertrouwd mocht worden.[447] "*Le Sans-Fil*" zette in een artikel de goede eigenschappen van een goede hersteller uiteen en waarschuwde haar lezers hun toestel niet zomaar aan om het even wie toe te vertrouwen. Wie zeker wou zijn vroeg best inlichtingen bij de A.R.A.B. over welke handelshuizen en herstellers betrouwbaar waren.[448] De hersteldienst van de vereniging ging het misbruik van haar goede naam door oplichters te lijf door de door haar herstelde toestellen te voorzien van een metalen plaatje en een certificaat ondertekend door de chef van de technische dienst.[449]

Vakbladen waarschuwden ook voor zogenaamde radio-experts die aanboden gratis aan huis te komen om problemen met radiotoestellen vast te stellen en dan tegen betaling te repareren. Dergelijke manschappen rekenden veel meer kosten aan dan ze effectief gemaakt hadden om het apparaat te herstellen en streken zodoende een mooie winst op. Een serieuze hersteldienst kon door haar eerlijkheid nooit gratis controles aanbieden.[450] Radioclubs beschermden hun leden dan weer tegen wanpraktijken door dienstverlening. De A.R.A.B. garandeerde haar leden kwaliteitsmateriaal tegen lage prijzen door groepsaankopen te organiseren. Ook voor zelfbouwers werd deze dienst voorzien. Na aankoop mocht het via de A.R.A.B. gekochte materiaal bovendien meteen in haar laboratorium getest worden, zodat men zeker was van de kwaliteit.[451] Bedrijven als Philips en S.B.R. bouwden ook netwerken van officiële verdelers uit om erover te waken dat de reputatie van hun producten niet werd geschaad.

Tijdschriften probeerden ook om problemen voortvloeiende uit de economische crisis zo goed en zo kwaad mogelijk aan te pakken. "*De Radio Revue*" voerde in augustus '35 bijvoorbeeld een gevoelige korting op het abonnement in voor al diegenen die konden bewijzen minstens drie maand zonder werk te zitten. Aan lezers die minder of niet door de crisis getroffen werden, vroeg men om via donaties minder gefortuneerde collega's te hulp te schieten.[452]

[447] S.n. "Attention aux gangsters da la Radio", In: La Revue Belge de T.S.F. et Union-Radio Revue, 43, p. 20.
[448] S.n. "Dépannage" In: Le Sans-Fil", 42
[449] TEKNA "Des garanties! Des garanties" In: Le Sans-Fil, 45.
[450] S.n. "Radio Service". In: De Radio Revue, 3 (1936), 10, pp. 2-3.
[451] S.n. "Nos services commercieux", In: Le Sans-Fil, 21.
[452] BRANS (P.H.) "Werkeloosheid" In: De Radio Revue, 3 (1935), 1, p. 1.

Hoofdstuk 4. De reactie van de radioamateurs.

Tijdens de jaren ’30 evolueerde de radio in België dus van een nogal ongereguleerd tijdverdrijf van een kleine groep technisch onderlegde voortrekkers naar een streng gereglementeerd massamedium. Deze evolutie had een aanzienlijke invloed op de radioliefhebbers van het eerste uur en was voor hen om velerlei redenen dan ook moeilijk te aanvaarden. In dit hoofdstuk maak ik duidelijk hoe de reactie van de gemeenschap van radioliefhebbers varieerde van protest en tegenstribbeling naar aanvaarding en aanpassing. Wanneer doorgewinterde radioamateurs in het begin van het decennium de ingrijpende veranderingen van hun passie opmerkten, probeerden ze die aanvankelijk tegen te gaan en terug te keren naar de goede oude tijd. Steeds meer werd echter duidelijk dat de evoluties onomkeerbaar waren en pasten de amateurs zich dan ook noodgedwongen aan de nieuwe gang van zaken aan. Op het einde van het hoofdstuk vergelijk ik de verschuiving van radio van niche naar mainstream met de uitbreiding van de droneliefhebberij die vandaag aan de gang is. Ook tussen de reactie van de radio- en droneamateurs van het eerste uur op deze verschuiving zijn paralellen op te merken.

1. De vruchteloze strijd tegen wet en massa

De gemeenschap van Belgische radioamateurs probeerde zeker tijdens de eerste helft van de jaren ’30 met verbaal protest de ongewenste evoluties tegen te houden of om te keren, maar ging af en toe ook over tot concrete acties. De vrijheid van handelen en de macht van de (verenigingen van) radioamateurs was immers beperkt, waardoor weinig noemenswaardige concrete handelingen gesteld konden worden. De door de grondwet gegarandeerde vrijheid van meningsuiting en van pers gaf radioamateurs wél alle mogelijkheid om verbaal hun ongenoegen te uiten, waardoor woorden het protestmiddel bij uitstek waren. Via de tijdschriften probeerden individuen en verenigingen met grote, gedurfde uitspraken de mening van hun ledenlezers te beïnvloeden en op die manier de gang van zaken in hun voordeel om te buigen. Hun protest richtte zich enerzijds op de toegenomen overheidsinterventie en anderzijds op de gevolgen van de sterke democratisering van radio in de Belgische maatschappij.

De wetten van mei en juni ’30, die de radiotaks tot zestig frank per jaar optrokken, de overheid het alleenrecht over het beheer van de Belgische radiogolven toekenden en het N.I.R. in het leven riepen, vingen uiteraard de meeste wind. Afgezien van een groep radicalen zagen de meeste radioamateurs vrij snel in dat de radiotaks niet meer zou verdwijnen en legden zich bij het bestaan ervan neer. Kritiek sloeg nu veel meer op de aard van de taks en hoe die besteed werd. De A.R.A.B. streefde bijvoorbeeld naar een vermindering van

de taks en wilde naar een stelsel waar de hoogte van de bijdrage afhankelijk was van de waarde van het apparaat waarop taks werd geheven.[453] In '36 werd geklaagd over het feit dat de N.I.R. vrijwillig een deel van de opbrengst van de taks naar de staatskas doorstortte. Zou men dit geld niet beter investeren in de vrije omroepverenigingen of de private omroepzenders, die dankzij de subsidie hun reclame zouden kunnen weglaten? "*Radio"* maakte de bedenking dat, indien het N.I.R. toch geld over had, men toch beter de taks wat kon verlagen. [454]

Hetzelfde argument werd aangehaald toen eind '38 bekend werd dat de regering de radiotaks van zestig naar tachtig frank per jaar wou verhogen. De taks was volgens de amateurs bij haar invoering altijd bedoeld geweest als bijdrage van de radio-eigenaars aan de werkingskosten van de nationale omroep. Door een verhoging van de taks zou het N.I.R., dat al een financieel overschot had, nog meer geld naar de staatskas doorsluizen. Hierdoor veranderde de aard van de taks van een bijdrage aan de kosten van het N.I.R. in naar een zoveelste onrechtstreeks spekken van de staatskas door de burger.[455] De vele andere extra belastingen die de overheid in de dertiger jaren ingevoerd had, hadden de arbeiders en middenstand al hard geraakt. Een verhoging van de taks zou het voor hen onmogelijk maken verder te genieten van radio, die niet langer als luxe, maar als middel voor gezonde ontspanning gezien moest worden. De daling van de verkoop van toestellen die zou volgen op een hogere taks, zou de radiohandel en –industrie sterk treffen, wat tot een stijging van de al zeer hoge werkloosheid zou leiden. De afname van het aantal toestellen zou ook de inkomsten van het N.I.R. doen dalen.[456]

Net als tijdens de jaren '20 gaven amateurs aan hun taksen wel te willen betalen, mochten zij daar iets voor in ruil krijgen. Omdat de bevolking betaalde, had de overheid de plicht frequente en technisch en inhoudelijk kwalitatieve uitzendingen te garanderen, waar weinig van in huis kwam. Vooral op het vlak vak radiostoringen nam de overheid veel te weinig maatregelen. De wet van mei '30 beschermde de radioluisteraars niet tegen de storingen. Het Koninklijk Besluit tegen deze storingen van november '32 kon onmogelijk in de praktijk gebracht worden en bevatte te veel achterpoortjes. De wet verplichtte bijvoorbeeld enkel de ontstoring wanneer plaatselijke of nationale zenders gestoord werden. Artikel 1 verplichtte radio-eigenaars, de slachtoffers, om alle maatregelen te treffen om storingen af te weren, wat gelijk stond met een grote investering. Schrijver Van Dyck vergeleek radiostoring met diefstal en stelde dat de overheid met de wet dus stelde dat diegene die bestolen wordt, pas in zijn

[453] S.n. "Nos buts – Notre Programme". In: Le Sans-fil, 3
[454] Philos, "De Radio-Taks in het Gedrang" In: Radio, 13 (1936), 10, pp.231 – 232.
[455] S.n. "Radio-Taksen" In: Radio, 16 (1938), 3-4, p.25.
[456] S.n. "Verhooging der Radiotaks of Bijkomende Radiobelasting…" In: Radio, 11 (1933), 1, p. 1 – 4.

recht zou zijn wanneer zijn huis van alle moderne technologie voorzien is om dieven buiten te houden, wat uiteraard absurd was.[457] Hoewel halfweg de dertiger jaren heel wat goede ontstoringsapparaten op de markt waren, vertikte de overheid het om die te verplichten.[458] In '34 zette het N.I.R. 250.000 frank aan de kant voor de strijd tegen de radiostoringen, terwijl men in Denemarken niet minder dan 700.000 frank reserveerde.[459] In Oostenrijk streed de politie in '35 met een staf van 450 man en heel wat auto's voorzien van opsporingsapparaten tegen de stoorders.[460] In Duitsland werden steeds meer stoorders voor de rechtbank gedaagd en vond een antistoringsweek plaats, tijdens dewelke de media zich massaal op de storingen concentreerden, uitlegden wat ze waren en hoe ze bestreden konden worden.[461] In Nederland loste de overheid samen met Philips de tramstoringen op Harlem-Zuid in een handomdraai op.[462]

De uitzendingen van het N.I.R. waren volgens Lejeune, voorzitter van de Réseau Verviétois, vanuit artistiek opzicht van lage kwaliteit. De uitbreiding van het medium radio naar alle lagen van de bevolking bracht volgens de radioamateurs met zich mee dat de programmatie voor de grote massa toegankelijk moest zijn. Radio mocht niet helemaal rond amusement draaien, maar lezingen die te geleerd of te hoogdravend waren en grote, zwaarlijvige werken waren niet geschikt voor het grote publiek.[463] Na een lastige dag op het werk kon de gewone man wel eens wat opgewekte kamermuziek of jazz appreciëren, in plaats van de zoveelste bombast.[464] Tijdschriften als "*Le Sans-Fil*" bekritiseerden het N.I.R. voor de "*choix déplorable des programmes, diction pitoyable de certains speakers, monotonie des émissions, persistence - malgré les réclamations générales et unanimes - à ne donner […] que la musique ultra-classique ou des oeuvres d'avant-garde en dehors de la compréhension de quatre vingt dix neuf pour cent de la population sans-filiste.*[465] Ook uit de resultaten van de enquête over de N.I.R. die de A.R.A.B. halfweg de jaren '30 in dit tijdschrift publiceerde, toonden aan dat de meeste zendamateurs niet van de uitzendingen hielden. Men sprak dan ook over "*le snobisme de l'I.N.R.*"

Ook de verspilling van het N.I.R. werd sterk bekritiseerd. "*Le Sans-Fil*" vergeleek de kosten per luisteraar van het N.I.R. en de "Société Suisse de Radio-Difussion"

---

[457] VAN DYCK (J.G.R.), "Bestrijdt de Radiostoringen. Waarom? Hoe?" In: Radio, 11 (1934), 7, , pp. 198 – 201.
[458] S.n. "Radiostoringen". In: De Radio Revue, 3 (1934), 12, p. 1.
[459] S.n. "A L'Union Radio-Club de Belgique". In: Revue Belge de T.S.F. et Union-Radio-Revue, 4 (1934), 37, pp. 35 - 36.
[460] S.n. "Vlaamsche Radio-Bond", In: Radio, 13 (1935), 5, pp. 129 – 131.
[461] S.n. "De Strijd tegen de Omroepstoringen" In: Radio, 7 (1930), 10, pp. 241 – 242
[462] S.n. "In gezamenlijken strijd tegen de radiostoringen." In: Belga-Radio, 4 (1930), 6, pp.114 – 115.
[463] S.n. "Réseau Verviétois" In: La Revue Belge de T.S.F. & Union Radio-Revue, 42, p. 23.
[464] S.n. "Vlaamsche Radio-Bond", In: Radio, 13 (1935), 5, pp. 129 – 131.
[465] DAVREUX (P.), "Appel aux radio-amateurs!" In: Le Sans-Fil, 18.

en constateerde dat het N.I.R. 39,25fr per capita uitgaf, terwijl de artistiek en technisch superieure uitzendingen de Zwitserse openbare omroep slechts 15fr per luisteraar kostten.[466] Amateurs trokken ook hard van leer tegen de te hoge salarissen van het personeel van het N.I.R. In 1934 publiceerde "*Le Sans-Fil*" zelfs de complete loonlijst van het personeel van het instituut. De kosten die met de bouw van het Flageygebouw gepaard gingen, waren volgens sommigen veel te hoog. "*Le Sans-Fil*" rekende uit dat de instelling eigenlijk nog een extra taks zou moeten heffen om de bouw te kunnen betalen, wat in de context van de Grote Depressie onbegrijpelijk was.[467] Tot lang na de invoering van de taksen werd geklaagd over het schrappen van een artikel van het wetsontwerp dat gemeenten verbood een extra radiotaks op te leggen.[468] Ook de beslissing om galeniet-ontvangers minder te belasten viel niet in goede aarde. Dit zou volgens liefhebbers enkel tot fraude en onduidelijkheid leiden. Tegelijk verdachten de amateurs de overheid ervan hen aan de inferieure galeniet-technologie te proberen vastbinden. Wie gebruik maakte van een toestel met galeniet was immers gebonden aan de lokale stations als een geit aan haar paaltje.

Ook de wet van oktober '26, die tijdens de jaren '30 nog steeds het uitzenden van radiogolven reglementeerde, bleef kritiek vangen. Nog in '36 beschreef Fleurbay, de voorzitter van de V.R.B., de wet als "*een misbaksel opgesteld door mensen die niet weten wat een echte radioamateur is en kan*." Het argument van de overheid, dat de wet bestond om overlast door zendamateurs te voorkomen, hield geen steek. Al wie met korte golven zond, kon bij relatief recente toestellen immers geen storing meer veroorzaken. Dat amateurs verboden werden te zenden en de vooruitgang van de wetenschap dus gedwarsboomd werd omdat enkele idiote luisteraars een stuk antiek gebruikten, was ongehoord. "Zendamateurs" die gebruik maakten van heel hoge energie waren een grote uitzondering en waren geen amateurs, maar maniakken.[469] De wet zag bovendien de kwestie van de privaatzenders over het hoofd.[470] De weigering van de overheid om in '34 de licentie van Radio-Leuven en Radio-Châtelineau te verlengen toonde volgens amateurs aan dat elk privaat initiatief gewurgd werd. Als een nooit verzadigde egoïst wilde de overheid pronken met het werk van diegenen die de draadloze hadden gemaakt tot wat hij in de jaren '30 was.[471] Liefhebbers stelden dat het perfect mogelijk was om private zenders de volledige vrijheid te geven én tegelijk ook waakzaam te blijven voor immorele of subversieve uitzendingen.

---

[466] S.n. "L'I.N.R. et le pays. Triste comparaison". In: Le Sans-Fil, 6.
[467] S.n. "Beschouwingen over het N.I.R.-Gebouw", Radio, 14 (1939), 7-8, pp. 75 – 77.
[468] S.n. "Les nouveaux projets de loi concernant l'organisation d'une radiodiffusion en Belgique" In: Radio-Science, 7 (1929), 7, pp. 66 - 73
[469] FLEURBAY (J.) "Officieele Mistoestanden" In: Radio, 13 (1936), 7, pp. 171-173.
[470] Philos "De Kleind Zenders" In: Radio, 9 (1932), 12, pp. 288 – 289.
[471] S.n. "Cercle de Radio-Amateurs "Antenne". In: La Revue Belge de T.S.F. et Union-Radio-Revue, 39, pp 38 - 39.

Het Koninklijk Besluit van 28 augustus '31, dat de wetgeving rond privaatzenders vastlegde, werd eveneens aangevochten. Vooral het feit dat de Minister van P.T.T. vrij over de zenders mocht oordelen, werd slecht onthaald. De machtiging tot uitzending kon immers ten allen tijde zonder vergoeding en zonder reden voor onbepaalde tijd ingetrokken of geschorst worden. Het feit dat handelspubliciteit op de zenders verboden werd, zou het einde betekenen van zenders als Radio Schaarbeek en Radio-Conférence, gezien die hun bestaansmiddelen uit reclame haalden. Dit leidde tot een openlijke opstand van de eerstgenoemde zender (cfr. supra). Daarentegen reageerden liefhebbers wel gematigd positief op de hoge technische eisen die aan de zendstations gesteld werden, gezien dit tot een zuivering van de ether zou leiden.[472]

Eén van de grootste kritiekpunten was het gebrek aan vertegenwoordiging en inspraak in de legislatieve organen, wat ook verantwoordelijk werd geacht voor de mislukking van de wetgeving. Artikel 7 van het Koninklijk Besluit tegen de radiostoringen van november '32 voorzag een "*comité dat als missie heeft de klachten over storingen die bij de minister aankomen, te onderzoeken*". Als de amateurs hun zin kregen zou deze commissie bestaan uit advocaten, ingenieurs en radioliefhebbers, maar in werkelijkheid waren haar leden politiek benoemd. Ook de bazen van de elektriciteitsmaatschappij en van enkele fabrieken, die er uiteraard alle voordeel bij hadden dat hun bedrijven niet verplicht zouden worden tot het nemen van maatregelen, zetelden in het comité. Hierdoor verwerd het tot een armzalige, bureaucratische inrichting die maanden tijd nodig had om op een klacht te reageren met een kort, onvolledig onderzoek dat nooit tot resultaten leidde.[473] Wie klaagde, kreeg te horen het zelf op te lossen of naar lokale radioclubs te stappen. Die waren door het Koninklijk Besluit echter compleet buitenspel gezet.[474] In de raadgevende commissie van het comité zetelden wél enkele amateurs, maar de voorzitter van de commissie had het orgaan opgeheven zonder de leden daar zelfs maar van op de hoogte te brengen.[475]

Ook bij het tot stand komen van wetten werden radioliefhebbers genegeerd. Wanneer eind '29 het ontwerp van de uiteindelijke wet van mei '30 bekend werd, schreef Jean Haccour, algemeen voorzitter van de U.R.C.B., een open brief naar toenmalig minister van P.T.T., Maurice Lippens. In de brief herinnerde Haccour Lippens eraan dat diens voorganger, Eduard Anseele, op aanraden van Eerste Minister Jaspar een delegatie van de U.R.C.B. over de vloer had gekregen. Die delegatie had Anseele een aantal raadgevingen en voorstellen gedaan, waarmee

[472] Staatsblad, 22 oktober '31
[473] S.n. "Terugblik en Vooruitzichten." In: Radio, 11 (1934), 7, pp. 197 – 198.
[474] LEJEUNE (E.) "A monsieur Octave Diercx". In: Revue Belge de T.S.F. et Union Radio-Revue. 4 (1934), 45, p. 21 - 22
[475] S.n. "A L'Union Radio-Club de Belgique". In: La Revue Belge de T.S.F., 26, p. 39.

de minister toen zei rekening te zullen houden. Sindsdien had de U.R.C.B. niks meer van de overheid gehoord en alles moeten vernemen via de media, waardoor Haccour de minister beschuldigde van een gebrek aan respect.[476] In '34 schreef de Réseau Verviétois een open brief naar de nieuwe minister van P.T.T., Octave Dierckx, om te klagen over het feit dat het Koninklijk Besluit tegen de Radiostoringen de Belgische radioamateurs niet beschermde tegen de storingen. In september '32, ruim vóór de ondertekening, had Blanchart, vicevoorzitter van de U.R.C.B. en lid van de raadgevende commissie aangesteld voor het wetsontwerp en van het permanent comité tegen de radiostoringen, nochtans enkele duidelijke, zeer effectieve amendementen ingediend. Bij de uiteindelijke versie werden met deze amendementen helemaal geen rekening gehouden, waardoor het K.B. sinds '32 helemaal geen effect heeft gehad.[477]

In de raad van bestuur van het N.I.R. zetelden tot grote spijt van de amateurs ook amper mensen die op vlak van radio hun sporen hadden verdiend. [478] Dit contrasteerde sterk met bijvoorbeeld het Deense systeem, waarin de overheids-zender bestuurd werd door een raad van 14 door de minister aangeduide leden, waarvan zes vertegenwoordigers van de liefhebbersverengingen, twee van de persorganen, twee van de minister en vier van het parlement.[479] Door het flagrant gebrek aan inspraak, bedankten heel wat radioamateurs het N.I.R. met de weinig flatterende naam "Rue du Bastion".

De toenemende verzuiling van het Belgisch radiolandschap tijdens de dertiger jaren zorgde voor uiteenlopende reacties op de toenemende invloed van politiek en ideologie op de radio. Voor dit onderzoek volstaat het te vermelden dat sommige tijdschriften en liefhebbers duidelijk weinig problemen hadden met het toelaten van de gekleurde omroepverenigingen op het N.I.R., terwijl anderen daar net een grote afkeur van hadden. Amateurs van het eerste uur bleven zich tegen politiek op de radio verzetten, maar onmiskenbaar werd de druk en dus invloed van de zuilen op de radioamateurs steeds groter, waardoor de groep van voorstanders van gekleurde uitzendingen het laken naar zich toe konden trekken. Overigens waren artikels over politiek en ideologie op de radio steeds dubbelzinnig. Een tijdschrift als "*Radio*" verdedigde in de jaren '30 steeds heviger de "vrije" radio, of de aanwezigheid van katholiek getinte uitzendingen op het N.I.R. Verenigingen en bladen die streefden naar een "neutraal" N.I.R. waren eigenlijk van liberale strekking, gezien de laïcisering van het openbaar leven een liberale ambitie was. Het N.I.R. zelf was bovendien ook geen neutrale

[476] HACCOUR (J.), "L'activité de l'Union Radio-Club de Belgique en faveur de l'Organisation officielle de la Radio-Diffusion" In: Radio-Science 7, (1929), 6, p. 56.
[477] LEJEUNE (E.) "A Monsieur Octave Diercx." In: La Revue Belge de T.S.F. et Union Radio-Revue, 4 (1934), 45, pp. 21 – 22.
[478] S.n. "Het radio-Instituut." In: Radio, 8 (1930), 3, p. 63.
[479] S.n. "La Réforme de la radio-diffusion" In: Le Sans-Fil, 16

organisatie, maar werd door een overwegend liberale regering opgericht en was uitgesproken royalistisch en Belgicistisch van aard.

Door de inherent internationale aard van het radioamateurisme werd het in de jaren '30 groeiend nationalisme op de radiogolven sterk veroordeeld. Men dacht nostalgisch terug aan de periode waarin met veel plezier met het radiotoestel reisjes rond Europa gedaan konden worden. Deze reisjes werden hoe langs om minder mogelijk door de niet-aflatende strijd voor de sterkste zender. Het excuus van vele landen, dat de zenders sterker gemaakt werden om ook de kleine man met een goedkoop setje te bedienen, was een drogreden gebleken. In de Europese ether was naast de militaire *course aux armements* een *course aux kilowatts* ontstaan, een streven naar overheersing van de ether. Frankrijk en Duitsland vochten via de radio een politieke strijd over Elzas-Lotharingen uit door beurtelings het vermogen van hun zenders aan de grens op te drijven. Duitsland bouwde een ring van krachtzenders langs haar grenzen om haar burgers te "beschermen" tegen radio uit het buitenland. Door het volproppen van een klein frequentiebereik met stations met een heel hoog vermogen zouden luisteraars binnenkort beperkt zijn tot enkele regionale en enkele gigantische internationale zendstations.[480] Belgische radioamateurs bekritiseerden ook de introductie van de uniforme *Volksempfanger* in Duitsland, gezien dit toestel opzettelijk van een zodanig lage kwaliteit was dat enkel de door de nazi's beheerde stations nog ontvangen konden worden.[481] Nederlandstalige uitzendingen van de gigantische zendpost van de Sovjets werden al snel ontmaskerd als pure communistische propaganda.[482]

De gemeenschap van radioliefhebbers reageerde nogal dubbelzinnig op de grote vlucht die "hun" hobby tijdens de jaren '30 had genomen. Enerzijds promootte de amateurs-gemeenschap de vulgarisatie van de radio en bejubelde ze haar vooruitgang, anderzijds reageerde ze overwegend negatief op de gevolgen van de democratisering van radio tijdens de jaren '30.[483] De massaproductie van goedkope ontvangers van betwijfelbare kwaliteit als antwoord op de sterk gestegen vraag werd bijvoorbeeld gezien als een gevaar voor het blijvend succes van de radio. "*Radio*" herdrukte de Amerikaan O.H. Coldwell, die waarschuwde dat men halverwege '32 door een *race to the bottom* van de prijs terug op het kwaliteitspijl van '26 was aanbeland. Dit betekende een ernstige bedreiging voor

[480] H.F. "Krachtzenders!"In: Radio, 8 (1931), 11, pp. 297 – 299.
[481] S.n. "Van de eene kwaal naar de andere." In: Radio, 11 (1933), 2, pp. 35-36.
[482] RIJK (H.), "Radio en Sowjet-Propaganda!" In: Radio, 8 (1931), 10, pp. 271 – 272.
[483] VANDEPITTE (K.) "Radio en Lichtbeelden ter Verfraaiing van het Landelijk Leven." In Radio, 8 (1930), 1, p. 4. "De belangstelling van het publiek op radiogebied is steeds groeiende. Dit mag een verheugend verschijnsel worden genoemd, omdat hierdoor o.m. het bewijs geleverd is dat in alle lagen der bevolking het nut van de radiowetenschap steeds meer wordt gevoeld en dat overal medegeleefd wordt met de grote vorderingen van dit nieuwe omgangmiddel. Heel wat clubs hadden enkele "propagandisten" wiens enige taak het was om nieuwe leden te werven en de radio bij het grote publiek bekend te maken. (Radio januari '31 p. 209)

de populariteit van radio op de langere termijn. Na een tijdelijk succes in kringen waar de radio-industrie het op den duur toch niet van hebben moest, zouden alle lagen van de bevolking zich op termijn door de lage kwaliteit van de toestellen immers opnieuw van de radio afkeren. Ook bepaalde gewoontes van de nieuwe massa luisteraars werd negatief ingeschat. De zogenaamde "*behoefte aan luidruchtigheid*", het verschijnsel dat luisteraars continu lawaai wilden horen, was volgens sommige amateurs één van de meest typische verschijnselen van de toenmalige maatschappij. Veel mensen lieten hun radiotoestel de ganse dag aanstaan en luisterden amper nog naar wat gezegd of gespeeld werd. Ook omroepverenigingen deden aan deze lawaaicultus mee. Als een nummer per ongeluk iets te vroeg afgewerkt was, zwierde men gezwind een nieuwe plaat op de pick-up, die niet eens geheel afgedraaid kon worden, om toch maar de dreigende stilte af te wenden. Dergelijk gebruik van radio zou er op termijn toe leiden dat mensen zich, moe van al dat lawaai, van de radio afkeren.[484]

Sommige schrijvers stelden tot hun grote spijt door de popularisering ook een achteruitgang van de *ham-spirit* vast. De jacht op QSL-kaarten was compleet uit de hand gelopen. Doordat zendamateurs zo snel mogelijk zo veel mogelijk kaartjes wilden verzamelen, werkte men amper nog met collega's uit het eigen land. De kaarten werden niet meer gebruikt waarvoor ze bedoeld waren, het aan elkaar laten weten van de resultaten van een experiment of radiocontact, maar waren nu eerder onnozele briefkaartjes waarmee men graag wat opschepte. Naar het midden van de jaren '30 was het niet meer moeilijk om alle continenten "gewerkt" te hebben, waardoor radioamateurs hoopten dat de jacht op QSL-kaarten als trofeeën zou afnemen en de ether weer gebruikt zou worden voor zakelijke proeven en waarnemingen, in plaats van voor korte, zinloze praatjes.[485]

Het internationaal, grensoverschrijdend karakter van radio had een bepalende invloed voor de reactie van de Belgische amateurs op de verschuiving van hun hobby naar de mainstream. Voor het eerst in de geschiedenis konden gewone burgers goedkoop, snel en vrij communiceren met gelijkgezinden in andere geïndustrialiseerde landen. Ook in deze landen werd de overheid geconfronteerd met de verschuiving van radio van niche naar hoofdstroom. Gebeurtenissen en wetgeving in het buitenland vormden dan ook belangrijke precedenten waar de liefhebbers in hun kritiek op de gang van zaken in België uitgebreid naar verwezen.[486] Vooral de aanpak van overheid en burgers in de VS was voor de meeste radioamateurs een toonbeeld van hoe het wel moest.

[484] S.n. "Behoefte aan Luidruchtigheid" In: Radio, 16 (1938), 1-2, pp. 14 – 15.
[485] S.n. "De Vlaamsche Radiobond" In: "Radio, 8 (1931), 8, p. 234.
[486] DE DORLODOT (A.), "La radiodiffusion en Belgique", In: Radio-Science, 5 (1926), pp. 298 – 300.

Naast puur verbaal protest gingen (verenigingen van) radioliefhebbers in bepaalde gevallen ook over tot concrete acties om hun ongenoegen over ongewenste gebeurtenissen te uiten en/of deze terug te proberen te draaien. Ondanks de duidelijkere, meer gedetailleerde en strenger gecontroleerde en vervolgde wetgeving betreffende de radiotaksen, vertikte een klein deel van de radio-eigenaars het ook in de jaren '30 om hun bijdrage te betalen. In '31 meldde het N.I.R. bijvoorbeeld dat het minder inkomsten uit de radiotaksen had weten te halen dan verwacht.[487] In tijdschriften werd steeds verwezen naar de "officiële" radioluisteraars, wat erop wijst dat ook tijdens de dertiger jaren een groep niet-geregistreerde bezitters bestond.[488] *"Le Sans-Fil"* riep haar lezers in '34 op om bij de betaling van de radiotaksen op het overschrijvingsformulier te schrijven: "*1. Je n'aime pas les émissions de l'I.N.R. 2. Je préfère certaines émissions étrangères. 3. Je paie à contre-coeur."*.[489] De U.R.C.B. riep in '33 alle liefhebbers, gebruikers, handelaars en producenten van radio en hun verenigingen op om de Eerste Minister te overspoelen met telegrammen met de slagzinnen: "*Expulsez la politique de l'I.N.R.! Refusez taxation fiscale des auditeurs!"*[490] Ook de "rebellie" van Radio Schaarbeek eind december '31 (cfr. supra) kan als een vorm van burgerlijke ongehoorzaamheid gezien worden.

Wanneer in juni '33 de plannen van de overheid om de radiotaks te verhogen bekend raakten, reageerde de Gentse radioclub met een publieke protestmeeting, waarop een motie werd gestemd die rechtstreeks naar de regering gestuurd werd en in alle radiotijdschriften verscheen. De U.R.C.B. geloofde dat door deze acties het idee van een verhoging van de radiotaks van de tafel werd geveegd, maar of dit echt het resultaat van deze actie was, valt moeilijk te controleren.[491] In afwachting van een goede wet tegen de radiostoringen of de betere werking van het comité tegen die storingen riepen bladen hun lezers op om massaal alle gekende en vermoede storingsbronnen bij de antistoringscommissie aan te geven, zodat die zodanig met klachten overspoeld zou worden dat de overheid niet anders zou kunnen dan ingrijpen. Kenmerkend voor de radioamateurs was dat wel meteen opgeroepen werd om niet zomaar mensen "aan te geven", maar die er eerst vriendschappelijk van proberen te overtuigen dat alle storingen met meestal een kleine investering verholpen konden worden. Pas wanneer dergelijk vriendelijk verzoek afgewezen werd, diende men het probleem bij het comité aanhangig te maken.[492]

---

[487] Philos, "Het Nationaal Radio-Instituut" In: Radio, 8 (1931), 8, pp. 216 – 217.
[488] S.n. "Bestrijdt de Radio-Storingen! Waarom? Hoe?" In: Radio, 11 (1933), 6, pp. 176 – 178.
[489] S.n. "Le referendum de "Sans-Fil" au sujet de l'I.N.R." In: Le Sans-Fil, 20.
[490] S.n. "Verhooging der Radiotaks of Bijkomende Radiobelasting." In: Radio, 11 (1933), 1, pp. 1-4.
[491] S.n. "Radio-Club Gantois", In: La Revue Belge de T.S.F. et Union-Radio-Revue, 39, p. 36.
[492] S.n. "Terugblik en Vooruitzichten." In: Radio, 11 (1934), 7, pp. 197-198.

Als reactie op de opheffing van de raadgevende commissie van het comité tegen de radiostoringen in '33, besloot het ontstoringscomité van de U.R.C.B. om voortaan niet meer op verzoeken van niet-leden in te gaan. Op die manier konden die mensen het verschil tussen de waardeloze betaalde functionarissen van het overheidscomité tegen de radiostoringen en de vrijwillige leden van het antistoringscomité van de U.R.C.B. aan den lijve ondervinden en werd extra druk op de overheid gelegd.[493] Naast deze en de in het vorige hoofdstuk omschreven maatregelen werden ook concrete stappen ondernomen om de ontevredenheid over de uitzendingen van het N.I.R. duidelijk te maken. In tijdschriften werd tijdens de jaren '30 heel wat reclame gemaakt voor de kleine, regionale zenders, als "*tegengif*" voor de grote, nationale zender van het N.I.R..[494] Sommige radiobladen gingen zo ver om de publicatie van de programmatie van het N.I.R. te staken en het weekprogramma van "*Radio-Luxembourg. Poste Nationale Belge"* te publiceren. Op 12 februari '31 werd zelfs een kleine bomaanslag gepleegd op de lokalen van het N.I.R. na de uitvoering van *De Internationale* tijdens de socialistische uitzending. De vraag is of ze gemotiveerd was door afkeer voor het N.I.R. dan wel voor het socialisme, gezien ze door het fascistische Légion Nationale werd uitgevoerd.[495]

Soms werd ook door samenwerking op internationaal niveau geprobeerd om de gelijkaardige problemen waarmee Europese radioamateurs door de popularisering en reglementering van hun hobby in hun landen geconfronteerd werden, aan te pakken. Hiervoor werden internationale congressen georganiseerd, zoals in '30 te Antwerpen. Op de conferentie spraken Belgische, Duitse, Engelse, Franse, Deense, Italiaanse, Poolse en Nederlandse radioamateurs af om hun onderlinge banden steviger aan te halen. Samen zouden ze een betere controle op illegaal geachte activiteiten op de radiogolven voeren. Elke QSL-kaart met een uitgesproken politieke of religieuze inhoud zou geweigerd worden, terwijl men afsprak wel de QSL-dienst met de Sovjetunie en piraatzenders in stand wou houden. Men besloot ook om er alles aan te doen om specifieke bandbreedtes voor de amateurs terug te winnen en om pogingen van overheden of commerciële zendstations om de voor amateurs voorbehouden frequenties in te pikken, te blokkeren. Daarnaast wilde men ook druk zetten op de Europese overheden om vertegenwoordigers van radioamateurs deel te laten uitmaken van het officieel comité bij de volgende internationale radioconferentie.

[493] S.n. "A L'Union Radio-Club de Belgique". In: La Revue Belge de T.S.F., 26, p. 39.
[494] S.n. "Ecoutez Radio-Conférence." In: Belga-Radio, 4 (1930), 7, 141.
[495]Philos, "Waar Brengt ons het N.I.R.?" In: Radio, 8 (1931), 9, p. 245-246.

2. De heroriëntering van het radioamateurisme.

Zeker tegen het midden van de jaren '30 beseften de meeste radioamateurs dat ze niet bij machte waren de klok terug te draaien. "*Radio*" stelde eind '32 dat "*de tijd dat men met gerechtvaardigde trots aan ingewijden en leken verhalen vertelde over speciale dx-verbindingen en buitengewoon geslaagde fonoproeven helaas tot het verleden [behoorde]. Helaas, omdat het zo'n buitengewoon gezellige en opwindende tijd was en niemand nu eenmaal graag erkent dat zijn liefhebberij, […] ten slotte gaat doodlopen. […] Het gaat er […] op lijken, dat de techniek, nu de eerste moeilijkheden voldoende overwonnen zijn, ons, de amateurs, helemaal niet meer nodig heeft. Zij is daarentegen met een ongelofelijke snelheid ver boven ons uitgegroeid."*

Toch bleef het blad optimistisch: *"De reden waarom wij van de ouderen hopen, dat zij zullen steunen en helpen met opbouwen, is dat juist zij het zijn, die door hun meerdere ervaring de nieuwe wegen voor de grootste groep opsporen. Die door experimenten en publicaties in min of meer populaire vorm de richting aangeven, waarin het amateurisme zich weer verder kan gaan ontwikkelen." […] Is er nog nieuws voor amateurs in de laatste tijd? Ja, OM's, zeer veel. […] Neen, waarde OM's, er is gelukkig nog heel veel voor ons overgebleven. Laten we de handen in elkaar slaan en zorgen dat de Grote Techniek, net als een paar jaar geleden, weer even openlijk moet erkennen dat wij, amateurs, door wat voor ons slechts "liefhebberij" is, ons steentje hebben bijgedragen tot de wetenschap ten nutte van het mensdom."*[496]

Radioamateurs zagen dus steeds meer in dat zij zich dan maar aan de nieuwe situatie zouden moeten aanpassen. Sommigen berustten in hun lot. In "*Radio*" van juni '34 was sprake van een amateurzender die omwille van de verschrikkelijke radiostoringen door de motoren op de foor drie weken verplicht "QRM" was geweest.[497] Ongetwijfeld bleef het grootste deel van de amateurs van de eerste generatie echter actief en paste het radioamateurisme zich aan de nieuwe situatie aan.

In het tweede deel van het eerste hoofdstuk toonde ik aan dat de gemeenschap een scherp afgelijnd beeld had van wie zich van de titel "radioamateur" mocht bedienen. Door de bedreiging van de liefhebberij door de instroom van een hele grote groep nieuwe radioluisteraars werd de term tijdens de jaren '30 nog een stuk scherper afgebakend en werd bewust een afstand gecreëerd met de groep nieuwelingen. Het onderscheid tussen de actieve, gepassioneerde en

[496] S.n. "Vlaamsche Radio-Bond", In: Radio, 10 (1932), 6, pp. 186 – 188. "Amateurs, kent gij de plaats waarop gij staat?"
[497] S.n. "Vlaamsche Radio-Bond". In: Radio, 11 (1934), 12, p. 366

wetenschappelijk onderzoekende "liefhebber" of "amateur" en de passieve "gebruikers" of "luisteraars", voor wie radio puur een gebruiksvoorwerp was, werd steeds scherper gesteld. Het verschil in intenties werd in de verf gezet door te benadrukken hoe nobel de intenties van de échte radioamateurs wel niet waren. "*La Revue Belge de T.S.F.*" schreef in september bijvoorbeeld dat "*L'usager de T.S.F., qui prend tant de plaisir à écouter les stations régionales, ne devrait jamais oublier qu'il les doit à ces ionniers de la radio […]. Tous les amateurs-émetteurs ont été par l'émission privée à une école qui servit presqu'uniquement au rapprochement des peuples."* De grote massa gebruikers vergat volgens de liefhebbers van het eerste uur met andere woorden dat het de radio te danken had aan een kleine groep radioamateurs die het pad voor hen hadden geëffend.[498] Ook op andere manieren probeerde de bedreigde gemeenschap haar blijvende relevantie soms vrij krampachtig te bewijzen. In tegenstelling tot tijdens de jaren '20 namen tijdschriften in de dertiger jaren bijvoorbeeld vaak gebeurtenissen uit het buitenland op waarbij zendamateurs een heldenrol hadden gespeeld. Op die manier insinueerde men dat de Belgische gemeenschap van radioamateurs ook tijdens de dertiger jaren klaarstond om haar verantwoordelijkheid te nemen en bijvoorbeeld de communicatie te verzorgen bij natuurrampen.

Als een soort zelfbenoemde groep *Primus inter pares* zag de gemeenschap van radioamateurs zichzelf in de jaren '30 als de opleiders en opvoeders van de "gewone" radioluisteraars. "*Benevens de programmaverzorging moeten we bij het volk de kunst van het radio beluisteren bevorderen en beoefenen*" klonk het dan ook in "*Radio*" van juli 1930.[499] Om dit nieuwe doel te bereiken, verschoof de bestaansreden van de radioclubs van "*de verspreiding van radiotechnologie*" steeds meer naar "*de verdediging van de radioliefhebbers, de bestrijding van de radiostoringen, het protesteren tegen de armoedige Belgische radio-uitzendingen en het organiseren van cursussen voor de leden."* [500] Radioclubs werden steeds meer een "*organisme de propagande radio-électrique et de culture scientifique*." [501] Ook de doelen van radiotijdschriften verschoven. Zij waren niet meer zozeer de persorganen van de radioclubs, maar richtten zich ook op het bredere publiek. "*Le Radio Revue*" gaf in '32 bijvoorbeeld als doel op ervoor te willen zorgen dat de lezer-luisteraar honderden tot duizenden franken bespaarde door de keuze van een efficiënte, maar relatief goedkope radio-ontvanger.[502]

---

[498] LEJEUNE (E.) "Les amateurs-émetteurs et la radiodiffusion privée." In: Revue Belge de T.S.F. et Union Radio-Revue, 4 (1934), 45, pp. 23 – 24.
[499] VANDEPITTE (K.) "Radio en Lichtbeelden ter Verfraaiing van het Landelijk Leven." In Radio, 8 (1930), 1, p. 4.
[500] S.n. "Editorial", In: La Radio Revue, 1 (1932), 3, p. 1.
[501] In: Belga-Radio, 4 (1930), 2, p. VII.
[502] S.n. "Editorial", In: La Radio Revue, 1 (1932), 3, p. 1.

Door de grote toename van het aantal onervaren radiogebruikers, kwamen clubs en de radiotijdschriften vaak in een moeilijke spreidstand terecht. Hoewel zij nog steeds voornamelijk bevolkt werden door echte radioamateurs, werden ook gewone luisteraars lid. De toegenomen variatie in bekwaamheid en interesses maakte het een club een stuk moeilijker om al haar leden tevreden te stellen.[503] Sommigen probeerden een te breed publiek aan te spreken of schatten de interesses van dat publiek verkeerd in en zagen hun ledental drastisch slinken. [504] Andere wisten een neergang te vermijden door zich toe te spitsen op een meer specifieke groep geïnteresseerden of door via de tijdschriften te peilen naar de wensen van hun leden.[505]

Ook de notie van wat nu precies de invulling van radioliefhebberij moest zijn veranderde. Het blad "*Radio*" schreef dat de échte amateur geen genoegen meer kon vinden in het bouwen van toestellen, maar zich eerder richtte op het zenden met korte golven, het enige gebied waar nog iets te beleven viel en nog gelegenheid zat was om te experimenteren. Tijdschriften en clubs gingen dan ook andere voorwaarden stellen voor wie een échte amateur was. "*Le Sans-Fil*" stelde in '34 bijvoorbeeld: "*Le radio-amateur véritable construit son poste lui-même, ou, s'il n'en a ni le temps ni la compétence, il s'adresse à son radio-club, qui lui fait construire son récepteur au meilleur prix.*"[506] Waar échte amateurs tijdens de jaren '20 hun toestel zelf in elkaar staken, was het in de jaren '30 dus ook gepermitteerd je toestel door je club te laten bouwen. Vooral rond deze zelfbouw was er doorheen de jaren '30 heel wat te doen.[507] De sterke groei van de radio-industrie had de ontvangsttoestellen veel goedkoper, betrouwbaarder, compacter en eenvoudiger te bedienen gemaakt. De selectiviteit en klank van de toestellen was er ook scherp op vooruit gegaan. Sommigen waren hierdoor van de overtuiging dat zelfs de meest getalenteerde en ervaren radioamateurs niet meer in staat waren een ontvanger te bouwen die qua prijs en kwaliteit met de fabrieksmodellen kon wedijveren. De sterk toegenomen complexiteit en de afgenomen toegankelijkheid van de mechaniek in de toestellen zou ook het herstellen van deze apparaten door amateurs schier onmogelijk gemaakt hebben. In sommige tijdschriften werd dan ook herhaaldelijk de dood van de zelfbouwer aangekondigd.[508]

Het leeuwendeel van de radioamateurs geloofde echter niet in het definitief einde van de zelfbouw. Dit wordt onder meer duidelijk doordat het blad "*Radio-*

[503] LAGOUTTE (G.) "1929", In: Radio-Science, 7 (1929), 1, p. 1.
[504] S.n. "L'Union fait la Force". In: Le Sans-Fil, 9.
[505] S.n. "Une question à nos lecteurs", In: Le Sans-Fil, 28.
[506] S.n. "Le Messager du Radio-Amateur", In: Le Sans-Fil, 36.
[507] S.n. "Wat zal morgen het lot zijn van den zelfbouwer?" In: Radio, 10 (1932), 2, pp. 37-38.
[508] De zelfbouwer is dood" onderstaand berichtje uit "de elektrieker" van augustus, Mega's maandschrift, der patroon-elektriekers. 1933

Science" zich in februari '32 na een vloedgolf van negatieve reacties genoodzaakt zag haar standpunt over de haalbaarheid van zelfbouw te verduidelijken. De maand voordien had het tijdschrift een aanzienlijk deel van haar lezers tegen zich in het harnas gejaagd door een artikel uit "*Radio-Lumen*" te reproduceren dat stelde dat het zelf bouwen van radiotoestellen niet langer loonde. [509] In haar verdediging stelde de redactie dat ze wel nog geloofde in de zelfbouw, maar niet meer in het van de grond af opbouwen van apparatuur. Omdat er in de jaren '20 amper industrie bestond, was het zelf in elkaar flansen van transformatoren, bobijntjes en accessoires toen inderdaad onvermijdelijk. Anno '32 werd dat tijdrovend, precair werk echter beter aan machines uitbesteed, die ook een betere kwaliteit dan de mens konden afleveren. De amateur kon nog steeds zijn radiopost en die van zijn vrienden maken, maar moest zijn tijd niet verliezen met het prutsen met kleine onderdeeltjes die door duizenden ingenieurs, wetenschappers, technici en fabrikanten reeds geperfectioneerd waren.[510]

Bovendien bleven een aantal voordelen aan de zelfbouw verbonden. Het in elkaar zetten en afregelen van toestellen bij constructie was moeilijker geworden, maar het depanneren van een zelfgebouwd toestel bleef gemakkelijker. Een zelfgebouwd toestel kende men immers beter en was eenvoudiger uit elkaar te halen. Daarenboven kon een zelfgebouwd toestel naar gelang de vooruitgang van de techniek ook verbeterd worden, waar de eigenaars van fabrieksmodellen niet op moesten hopen.[511] De vooruitgang van de industrie moest niet altijd gezien worden als een bedreiging, want zij vergemakkelijkte ook de taak van de zelfbouwer door een aantal hulpmiddelen te produceren waardoor de constructie van ontvangers van heel goede kwaliteit merkelijk was vereenvoudigd.[512] Ook het feit dat Philips en de Belgian Radio Corporation in '36 opnieuw met de productie en verkoop van afzonderlijke onderdelen begonnen, zorgde ervoor dat de zelfbouw kon doorgaan.[513] "*Radio*" vond in '37 dat zelfgebouwde toestellen niet met fabriekstoestellen vergeleken mochten worden. Gezien de zelfbouwer zijn toestel voor zichzelf bouwde, was een eenvoudige bediening of een compacte, stijlvolle behuizing niet zo belangrijk, waardoor het apparaat een stuk minder gecompliceerd in elkaar kon zitten. Gezien een amateur zijn toestel uit passie maakte, moest hij zich niet schamen voor het eindresultaat, dat niet van dezelfde orde was als de zielloze serieproducten van de industrie.[514] Sommigen wezen er ook op dat, hoewel de zelfbouw dood werd verklaard, statistieken bewezen dat in '33 nog steeds 42% van de verkochte toestellen door

[509] S.n. "L'amateur peut-il encore construire un poste?" In: Radio-Science, 10 (1932), 2, p. 93.
[510] S.n. "L'amateur peut-il encore construire un poste?" In: Radio-Science, 10 (1932), 2, p. 93.
[511] VAN HOECKE (A.H.) "Terug naar de Zelfbouw." In: Radio, 10 (1933), 11, pp. 227 – 228.
[512] LANDMAN, "Van Amateur tot Fabriek." In: Radi, 11 (1933), 6, pp. 171 – 172.
[513] DAVREUX (P.) "Double Problème". In: Le Sans-Fil, 1, 2, p. 1.
[514] S.n. "Radioamateurs bouwen nog zelf!" In: Radio, 15 (1937), 5, pp. 65-66.

zelfbouwers vervaardigd werden. Ook het aanhoudend succes van firma's die uitsluitend onderdelen van toestellen verkochten, wees erop dat de zelfbouw niet onmiddellijk zou verdwijnen.[515] Tijdschriften probeerden het zelf bouwen van toestellen ook nieuw leven in te blazen door artikelreeksen als "Terug naar de Zelfbouw" te publiceren, waarin men probeerde de "*zelfbouwer, die misschien de moed in de schoenen heeft laten zakken, terug op dreef te brengen.*"[516]

Toch heerste in de meeste tijdschriften een realistischer beeld. Eind '33 geloofde "*Radio*" dat men, omdat het niet meer nodig was, toen minder amateurs-zelfbouwers vond, maar dat deze wel dubbel enthousiast waren.[517] "*De Radio Revue*" beantwoordde in januari '34 de vraag "*Hoe staat het met de radioliefhebbers?*" door toe te geven dat de liefhebbers-zelfbouwers, zij die toestellen voor eigen gebruik maakten, minder talrijk werden. Daartegenover werd het aantal liefhebbers-constructeurs, de kleine nijveraars die voor particulieren bouwden, helemaal niet kleiner. De technische evolutie van de fabrieksmodellen maakte het hen er echter niet eenvoudiger op. Toestellen met slechts één knop vereisten bijvoorbeeld een nauwkeurige ijking van alle spoelen, wat niet in het bereik van kleine nijveraars lag. Moderne toestellen hadden een metalen chassis, waarvan de vervaardiging veel meer hulpmiddelen vereiste dan de gemiddelde liefhebber tot zijn beschikking had. Bovendien was het manueel maken van dergelijk chassis heel tijdrovend en duur en kon de amateur die nooit zo'n mooie presentatie geven als de fabriek dat kon.[518] Door de overschakeling van de voeding van batterijen naar het lichtnet moesten in de toestellen ook heel wat nieuwe vaste condensatoren en weerstanden geïnstalleerd worden. Ook het steeds complexer worden van de radiolampen tijdens de evolutie van de triode naar tetrode, penthode en uiteindelijk hexode bemoeilijkten de situatie. Zelfbouw bood ook niet meer de geldelijke voordelen van voorheen, omdat de industrie steevast goedkoper kon produceren.[519]

Steeds meer liefhebbers legden zich nu veeleer toe op het snijden van platen en op de bouw van meetinstrumenten zoals universeel-meters, toongeneratoren, lampvoltmeters en meetoscillatoren. Toch was ook voor die constructeurs de situatie allesbehalve ideaal, gezien goede onderdelen door de crisis zeer schaars waren geworden. Heel at moest geïmporteerd worden, waardoor de devaluatie van de Belgische frank in '35 heel schadelijk was. Superieure Duitse goederen konden door de internationale spanningen amper nog ingevoerd worden. Grote bedrijven bezaten ook steeds meer octrooien, waardoor bepaalde onderdelen

[515] S.n. "Luisterhoek" In: Radio, 11 (1933), 2, p. 71.
[516] S.n. "Terug naar de Zelfbouw." In: Radio, 10 (1933), 11, pp. 227 – 228.
[517] LANDMAN, "Van Amateur tot Fabriek." In: Radio, 11 (1933), 6, pp. 171 – 172.
[518] S.n. "Hoe staat het met de radioliefhebbers". In: De Radio Revue, 2 (1934), 6, pp. 185 – 186.
[519] S.n. "Terug naar de Zelfbouw." In: Radio, 10 (1933), 11, pp. 227 – 228.

niet op de markt mochten komen.[520] Een ander symptoom van de neergang van de zelfbouw was de sterk afgenomen belangstelling voor de afdelingen en wedstrijden voor zelfbouwers op radio-tentoonstellingen.[521] De "ware amateurs" spitsten zich steeds meer toe op de nieuwe ontwikkelingen: de (ultra-) korte golf en zelfs de televisie.[522]

Tijdens de jaren '20 verdienden sommige radioamateurs een centje bij door toestellen te bouwen en die aan kennissen te verkopen. Ondanks het optimisme in sommige tijdschriften was dit tijdens de jaren '30 minder mogelijk. Knutselaars die meestal in duo een bedrijfje startten, waren vaak te optimistisch en gingen na enkele jaren ten onder door een gebrek aan kunde en ervaring, zowel op technisch als zakelijk vlak. Toch bleven veel liefhebbers, aangespoord door de financiële moeilijkheden van de Grote Depressie, zoeken naar manieren om hun kennis en vaardigheden op radiovlak te gebruiken om (bij) te verdienen. De vakbladen stimuleerden de ondernemingszin door erop te wijzen dat radioliefhebbers een tegenwicht konden vormen voor de gebrekkige service en het misbruik door malafide personen. Zoals "*De Radio Revue*" het stelde: "*U zult de bekwame vakman zijn die in staat is om zonder hulp van anderen een toestel te installeren en te onderhouden zoals het hoort.*"[523] Andere tijdschriften merkten op dat bijna de helft van de techniekers in de grote Belgische radiohuizen buitenlanders waren. Waar bleven de eigen jongeren die in radio waren opgegroeid? De radio-industrie, die zich voorlopig met tweederangs monteurs en vrouwelijke arbeidskrachten tevreden had moeten stellen, smeekte om goede radiotechnici. Ook bij de omroep had men veel volk nodig. "*Radio*" raadde de vele jongeren die in de volle bloei van hun leven door de slechte economische omstandigheden in de werkloosheid verzeild geraakt waren aan om toch eens te overwegen of de radiotechniek hen geen goede toekomst zou kunnen bezorgen.[524] Met uitspraken als "*De radioamateurs van vandaag moeten de radiotechnici van de toekomst worden!*", *"De radioamateurs van gisteren zijn de radioverkopers van het heden!"* en *"Radioamateurs! De toekomst is U voorbehouden!"* werd de ondernemingszin van de liefhebbers van het eerste uur verder aangewakkerd.[525]

Tijdschriften gaven de lezers meermaals concrete aanwijzingen van hoe ze met hun ervaring geld konden verdienen. "*Radio*" gaf toe dat het sleutelen aan

[520] S.n. "Radioamateurs bouwen nog zelf!" In: Radio, 15 (1937), 5, pp. 65-66.
[521] Op de vijfde tentoonstelling van de Gentse Middenstandsradio oogstte "een vierde prijskamp voor radiotoestellen bevattend het meest zelfgemaakte onderdelen, […] niet den bijval die men verwachtte.
[522] La Radio-Industrie, Revue Professionnelle Independante De La T.S.F, la Télévision et Des Industries Connexes, janvier 1935
[523] S.n. "Voor allen: Heeft de radio werkelijk een groote toekomst? Voor wie is ze weggelegd?" In: De Radio Revue, 3 (1933), 1, pp. 12 – 13.
[524] S.n. "Middenstands Radioclub Gent" In: Radio, 13 (1936), 8, p. 206.
[525] GOLFRAT, "Radio… Een Rijke Toekomst!" In: Radio, 13 (1936), 7, p. 182.

nieuwe toestellen moeilijk en soms onmogelijk was. Gelukkig waren er in België in '32 minstens 100.000 oudere toestellen, waar dus wel aan gewerkt kon worden. Naast het uitvoeren van herstellingen konden liefhebbers ook oude toestellen moderniseren, een sneldienst bij dag en nacht (voor koffiehuizen en dancings) inrichten of op abonnementsbasis toestellen nazien en onderhouden. Ook algemene zakentips werden gedeeld. Een amateur-entrepreneur moest niet proberen meteen de hele stad te bereiken, maar met een beperkt cliënteel beginnen om via mond-aan-mond-reclame van tevreden klanten geleidelijk uit te breiden. Een nieuwe zakenman kon via een fichestelsel van de bezitters en eigenschappen van de radioapparatuur in zijn buurt op een methodische manier een prospect van zijn omgeving uitvoeren. Wanneer deze lijst compleet was, kon hij zich om de maand aanbevelen met bezoekjes, briefjes enzoverder. Meteen werd ook aangeraden om vooraf een vast tarief voor het werk vast te stellen. Op die manier kon men beter aan de verleiding weerstaan om "*een slag te slaan die mogelijks enige briefjes in de zak brengt, maar waar uw reputatie mee kan inschieten.*"[526] In "Het herstelboek" deelde "*Radio*" steeds meer beroepsgeheimen met de nieuwe ondernemers.[527] Ook "*De Radio Revue*" richtte zich steeds vaker tot liefhebbers die met hun hobby geld verdienden. In november '38 boog het zich bijvoorbeeld over de vraag of men best bij klanten thuis repareerde of het toestel toch altijd beter meenam naar de werkplaats.[528]

Clubs gingen zich door de bedreigde populariteit van radioamateurisme ook openen voor aanverwante technische hobby's, zoals de fotografie.[529] Ook sommige tijdschriften maakten meer plaats voor fotografie en gingen bijvoorbeeld ook reclame voor toestellen en rolletjes opnemen.[530] In de tijdschriften werden ook steeds meer advertenties opgenomen die de lezers beloofden op te leiden tot hulpmonteurs of technici.[531] De hoeveelheid reclame voor radio-onderdelen nam af ten voordele van deze voor afgewerkte toestellen. Ook de reclame in de tijdschriften werd nationalistischer. Meermaals stelde de S.B.R. in "*Radio*": "*Koopt U een S.B.R.-toestel, dan steunt U niet enkel de nationale nijverheid, maar maakt U tevens een goede zaak*!"[532] Sommige radiobladen verlegden hun klemtoon ook van het technische aspect naar (toelichting bij) de programmatie van de verschillende radiozenders.

Door het besef dat de radio tijdens de jaren '30 blijvend veranderd was en dat het radioamateurisme zich aan deze veranderingen zou moeten aanpassen,

[526] S.n. "Wat zal morgen het lot zijn van den Zelfbouwer " In: Radio, 10 (1932), 2, p. 37.
[527] BLANCQUAERT (G.) "Het Herstelboek" In: Radio, 11 (1934), 10, p. adio april '34, pp. 308 – 311.
[528] S.n. "Mag men bij den klant aan huis repareeren?" In: De Radio Revue 6 (1938), 4, p.142.
[529] S.n. "Union Radio-Club de L'Est", In: Le Revue Belge de T.S.F. et Union Radio-Revue, 4 (1934), 43, pp. 22 – 23.
[530] In: Radio, 8 (1931), 11, p. 317.
[531] S.n. "Achter de schermen van het N.I.R." In: Radio, 8 (1931), 12, pp. 337 - 338.
[532] Voorpagina van Radio, 11 (1933), 4.

maakte zich soms een zeker escapisme van de radioliefhebbers van de eerste generatie meester. Herinneringen aan de goede oude tijd waarin de amateurs "hun" radio nog voor zichzelf hadden, keerden regelmatig terug. In '34 keek "de groene tafel" terug naar de lange periode waarin de zendamateurs in aan aards paradijs leefden. Zij deden en lieten wat ze wilden – de auteur gaf toe dat ze eigenlijk meer deden dan lieten – en leefden in de ether als een vis in het water. Toch werd ook de donkere kant van de jaren '20 niet vergeten. In het water kon immers een hengel met weerhaken gegooid worden. Het etherleventje van de zendamateurs was maar zo mooi als de hengelaar dat wou. Er was altijd de mogelijkheid dat zendamateurs aan de hengel bleven hangen en dan was het mooie leven in het etherplasje voorbij. *Hams* konden werken, maar waren niet gelicensieerd. Elke dag, elk uur kon een zakelijk, koud briefje een OM aanmanen te stoppen met "*onwettelijke praktijken*" of "*B.C.L.-stoornissen*" en éénmaal opgeschreven kon iemand bezwaarlijk herbeginnen zonder een nog zakelijker en koeler briefje van de "Administration des P.T.T." te ontvangen. Er werd tijdens da jaren '20 dan ook gewerkt, maar niet met het animo dat erbij hoorde, niet vrank en vrij, maar wel met de vrees voor de mogelijke komst van de hengelaar. De schrijver eindigde door toe te geven dat "*de hengelaar […] zeer verdraagzaam [is] geweest voor ons, kleine visjes. Hij had snoek te vangen en gaf dus niets om baarsjes!"* Ook heel wat andere tijdschriften en artikels namen geregeld de tijd om terug te kijken naar de voorbije "gouden" periode.[533]

3. Casestudy: Radioamateurs en droneliefhebbers

Sinds de start van de oorlogsvoering in de lucht tijdens de Eerste Wereldoorlog werden experimenten met van op afstand bediende, onbemande vliegtuigjes of U.A.V.'s/R.P.A.'s uitgevoerd.[534] Gedurende lange tijd werden deze tuigen vooral ingezet als doelwitten bij oefeningen van gevechtspiloten. In de jaren '20 ontwikkelde de Amerikaanse ingenieur Sperry de "Airborne Torpedo", die een bereik had van 80 kilometer en bommen tot 135 kilogram kon dragen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog ontwikkelden Duitse wetenschappers de V1- en V2-raketten, die met radar zelfstandig hun doelwitten konden raken en experimenteerde het Amerikaanse leger met radio-gestuurde vliegtuigen. Tijdens de Koude Oorlog gingen de ontwikkeling in stilte verder en werden U.A.V.'s vooral ingezet voor spionage en luchtfotografie en in de *proxy war* in Vietnam. Door de opkomst van satellieten verdwenen drones tijdelijk naar de achtergrond om in de jaren '90 in de oorlogen in Irak en Afghanistan een prominentere rol te

[533] Philos "Tien Jaar Geleden!..." In: Radio, 7 (1930), 7, pp. 153 – 155.
[534] In de VS wordt meestal de term UAV of Unmanned Arial Vehicle gebruikt, in Europe overheerst het gebruik van de term RPA of Remotely Piloted Aircraft.

spelen. De bekende Predator-drone werd kort voor de aanvallen van 11 september 2001 voor het eerst uitgerust met raketten.[535]

Tijdens het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw werden drones beschikbaar voor wetenschappers, die ze gebruikten om migratiepatronen van zeedieren te volgen, metingen in het oog van stormen te doen, gewassen en mineraalafzettingen te observeren en om gedetailleerde topografische kaarten te vervaardigen.[536] In de eerste jaren van het huidig decennium werden drones lichter, stiller, betrouwbaarder, goedkoper en werd de maximale vluchtduur door de komst van de LiPo-batterij (Lithium-Polymeer) drastisch uitgebreid. U.A.V.'s werden ook voor het gewone volk beschikbaar en in de meeste Westerse landen ontstonden groepjes *early adopters* die zich met het bouwen of besturen van drones bezighielden. Droneliefhebbers groepeerden zich in clubs die voor hun leden gedragsregels opstelden, verzekeringen regelden en afgescheiden vliegveldjes reserveerden. [537] Op websites als "dronecode.org" werden en worden idealen gepromoot die sterk aan die van de radioamateurs doen denken.[538]

Vanaf halfweg de jaren 2010 werden drones steeds goedkoper, tot ze volgens Roger Clarcke "*in de prijsklasse van de kerstmisgeschenken van tieners*" kwamen.[539] Door de scherp gedaalde prijs nam hun populariteit ook bij de gewone man enorm toe. De steeds grotere verspreiding van drones lokte diepe vragen over privacy en veiligheid uit. Het gebruik door burgers bedreigde de vrijheid van personen om te doen en te laten wat ze willen, zonder daarbij door anderen in de gaten gehouden te worden. Dit zowel in private plekken zoals het eigen huis als in publieke plekken waar men toch een zekere privacy zou mogen verwachten, zoals openbare parken.[540] Door botsingen en crashes kunnen drones aanzienlijke schade aan eigendommen of personen toebrengen. Wetenschappers vrezen dat de scherp gedaalde prijs van drones en het feit dat de piloot zich niet in het luchtvaartuig bevindt, de kans op roekeloos, gevaarlijk vlieggedrag sterk vergroot. Vooral een botsing van een drone met een persoonstransportvliegtuig

---

[535] BAGULEY (R.), A Short History of Drones: From Spy Planes to Plant Spraying. In: <https://howwegettonext.com/a-short-history-of-drones-from-spy-planes-to-plant-spraying-8693a4080e14>, geconsulteerd op 26/11/2015.en SOULIER (D.), A Short History of Drones. In: <http://www.thedronefilmcompany.com/news-events/a-short-history-of-drones-by-didier-soulier/>, geconsulteerd op 26/11/2015

[536] BAGULEY (R.), A Short History of Drones: From Spy Planes to Plant Spraying. In: <https://howwegettonext.com/a-short-history-of-drones-from-spy-planes-to-plant-spraying-8693a4080e14>, geconsulteerd op 26/11/2015 en DARACK (E.), A Brief History of Unmanned Aircraft. From bomb-bearing balloons to the Global Hawk. In: <http://www.airspacemag.com/photos/a-brief-history-of-unmanned-aircraft-174072843>, geconsulteerd op 26/11/2015 en SIFTON (J.), A Brief History of Drones. In: <http://www.thenation.com/article/brief-history-drones/>, geconsulteerd op 26/11/2015.

[537] CLARCKE (R.). "Understanding the drone epidemic." In: Computer Law & Security Review, 30 (2014), 3, pp. 230 – 246.

[538] ANDERSON (C.), Build Your Own Multicopter. In: <http://copter.ardupilot.com/wiki/build-your-own-multicopter/>, geconsulteerd op 26/11/2015.

[539] CLARCKE (R.). "Understanding the drone epidemic." In: Computer Law & Security Review, 30 (2014), 3, pp. 230 – 246.

[540] CLARCKE (R.). "The Regulation of the Impact of Civilian Drones on Behavioural Privacy." In: Computer Law & Security Review, 30 (2014), 3, pp. 286 – 305.

zou catastrofale gevolgen kunnen hebben.[541] In sommige buurten lijkt volgens Clarcke de *"rage van de vanop afstand bestuurde autootjes die de buurt terroriseren"* vervangen te worden door de invasie van radio-gestuurde tuigjes die niet langer aan de grond gekluisterd zijn. [542]

De laatste jaren reageerden overheden van heel wat landen op de *boom* van drones en de stijging van het aantal (potentiële) problemen door de invoering van wetgeving. Negentien Europese landen ontwikkelden reeds duidelijke wetten rond het gebruik van drones. De Belgische wetgever heeft het ook vandaag moeilijk om de snelle technologische evoluties bij te houden. Vluchten met onbemande luchtvaartuigen vallen niet onder de circulaire GDF-01 en zijn vandaag bijgevolg niet toegelaten. De (verenigingen van) droneliefhebbers houden daar vandaag geen rekening mee en vliegen toch. De steeds groeiende groep drone-eigenaars laat uiteraard hun pas aangeschaft toestel uiteraard ook niet aan de grond staan tot duidelijke wetgeving is uitgewerkt. Duidelijke wetgeving wordt op dit moment uitgewerkt door Minister van Mobiliteit Jacqueline Galant, het Directoraat-Generaal van de Luchtvaart (D.G.L.V.), Defensie en de Privacycommissie. Volgens hetgeen voorlopig bekend is, zal er een onderverdeling gemaakt worden tussen professionele en hobbydrones. Professionele U.A.V.'s zullen gekeurd en ingeschreven moeten worden en zullen niet hoger dan negentig meter mogen vliegen. Piloten zullen ook theoretische, medische en praktische proeven afleggen. Voor hobbydrones vallen deze voorwaarden weg, maar wordt de maximale hoogte beperkt tot tien meter en het bereik tot het eigen privéterrein. [543]

Op de bijeenkomst van de BeUAS, de Belgische vereniging voor onbemande luchtvaart in juli 2015 uitten de 160 leden heel wat kritiek op de voorgestelde wetgeving. De wet zou te snel en zonder overleg tot stand gekomen zijn. Een maximumhoogte van tien meter was volgens de amateurs veel te weinig. De wet zou bovendien veel te onduidelijk zijn, gezien het van op de grond gewoon niet in te schatten is hoe hoog een drone vliegt. Het wetsvoorstel voor professionele toestellen zal volgens de liefhebbers zodanig veel verplichtingen, papierwerk en kosten invoeren dat het voor velen niet langer de moeite zal zijn om zich nog met drones bezig te houden. Beide wetsontwerpen zeggen ook helemaal niks over het gebruik van zelfgebouwde toestellen.[544]

---

[541] CLARCKE (R.) & BENNET MOSES (L.). "The Regulation of Civilian Drones' Impacts on Public Safety." In: *Computer Law & Security Review*, 30 (2014), 3, pp. 263 – 285.
[542] CLARCKE (R.). "Understanding the drone epidemic." In: Computer Law & Security Review, 30 (2014), 3, pp. 230 – 246.
[543] JC, Eindelijk echt op komst: regels voor drones in België. In: <http://www.demorgen.be/binnenland/eindelijk-echt-op-komst-regels-voor-drones-in-belgie-bcc326a9/>, geconsulteerd op 26/11/2015.
[544] HELLEYN (Y.) De nieuwe drone wetgeving: onze visie! DEEL 1. In: <http://www.drone-kopen.be/wetgeving/de-nieuwe-drone-wetgeving-onze-visie-deel-1>, geraadpleegd op 30/12/2015. En HELLEYN (Y.) De nieuwe drone

Amerikaanse drone-eigenaars reageerden massaal negatief op de toekomstige verplichte registratie van drones. De advocaat Jonathan Rupprecht lijstte op zijn website niet minder dan 11 essentiële problemen van de nieuwe wetgeving op. Eén ervan is bijvoorbeeld dat men eigenaars van professionele drones zou verplichten dezelfde soort nummerplaat als bemande vliegtuigen te dragen. Het internationaal systeem van vliegtuignummerplaten verleent de Verenigde Staten slechts 1.156.000 mogelijke combinaties, terwijl het bedrijf DJI in 2014 alleen bijvoorbeeld 400.000 professionele Phantom-drones heeft verkocht. Mochten alle eigenaars van professionele drones een nummerplaat aanvragen, volstaat het huidige systeem dus helemaal niet.[545]

Bovenstaand verhaal vertoont duidelijk heel wat parallellen met de evolutie van radio en het radioamateurisme in België tijdens het interbellum en de reactie van de liefhebbers op deze evolutie. Zowel het werken met drones als met radio is een technische aangelegenheid. Voor het bouwen van een radiotoestel of een drone is minstens een basiskennis van elektriciteit en techniek vereist. Ook het vlot en veilig besturen van een drone vereist net als het zenden of ontvangen van radiogolven tijdens de jaren ’20 oefening en kennis. Net als zendamateurs tijdens de jaren ’20 opereren droneliefhebbers vandaag in een wettelijk vacuüm. Door de technologische vooruitgang werden drones in de periode 2010 - 2015 steeds betrouwbaarder, goedkoper en eenvoudiger te bedienen, wat ook voor radiotoestellen het geval was. Door de daling van de prijs en de stijging van het gebruiksgemak werden en worden drones in deze periode, net als radio tijdens de jaren ’30, steeds populairder. Ook bij drones kwam de industrie en handel graag de stijgende vraag tegemoet door de massaproductie van goedkope, eenvoudige toestellen. De groei van de dronesindustrie is nog steeds volop bezig, waardoor het moeilijk is de reactie van de *early adopters* op de industrialisering van drones te onderzoeken. Interessant is echter de website *www.drone-kopen.be*, die opnieuw mogelijke parellellen tussen radio- en droneliefhebbers blootlegt. Op de “over ons” pagina legt oprichter Yuri Helleyn uit hoe hij begin jaren 2010 als hobby een blog over quadcopters en drones onderhield. Op vraag van enkele bezoekers begon hij met een collega-amateur met het via internet aanbieden van een select gamma aan drones. De meerwaarde van het aanschaffen van een drone via de site van Helleyn is dat zij voor de klant uit het massale aanbod met hun kennis en ervaring een klein aantal goede drones selecteren en zelf uittesten.[546]

---

wetgeving: onze visie! DEEL 2. In: <http://www.drone-kopen.be/wetgeving/de-nieuwe-drone-wetgeving-onze-visie-deel-2/>, geraadpleegd op 30/12/2015.

[545] RUPPRECHT (J.), The Problems with Mandatory Drone Registration. In: < http://jrupprechtlaw.com/the-problems-with-mandatory-drone-registration>, geconsulteerd op 29/12/2015

[546] http://www.drone-kopen.be

Net als bij radio lijkt de Belgische overheid begin 2016 op de popularisering van drones te reageren met de invoering van een aantal wetten die problemen zouden moeten vermijden. Net als bij de radioamateurs brengen deze wetten beperkingen met zich mee, waar de liefhebbers van U.A.V'.s overwegend negatief op reageren. Zelfs in de kritieken zijn gelijkenissen terug te vinden. Eén van de belangrijkste punten is opnieuw dat de reeds bestaande gemeenschap van liefhebbers te weinig bij het ontwerpen van wetgeving betrokken wordt. Wederom wordt geopperd dat de voorgestelde wetteksten onduidelijk en voor interpretatie vatbaar zijn, onder meer door het opleggen van een moeilijk controleerbare maximum vlieghoogte. Door het internet werden landsgrenzen minder relevant en werden tijdschriften vervangen door websites als "D.I.Y. Drones" of online magazines als "Drone Magazine".[547]

Online wordt opnieuw heftig tegen de wetgeving van leer getrokken. Op 16 december 2015 keurde de executieve raad van de Amerikaanse Academy of Model Aeronautics (A.M.A.), de grootste vereniging voor modelvliegtuigbouw ter wereld, een actieplan goed om de leden van haar 2.500 clubs te verlossen van en te beschermen tegen onnodige wetgeving.[548] Online werd ook gewaarschuwd: "*Please don't be the one to get drones banned*!".[549] Opmerkelijk is dat Amerikaanse bedrijven reeds enkele weken na de invoering van de verplichte registratie van drones in de VS (drone-eigenaars hebben tot februari '16 de tijd om hun toestel te registreren) reageren met manieren om de wet te omzeilen. Op 2 januari 2016 kondigde het bedrijf Axis immers aan op 29 januari een drone mét camera van 4,3×4,3×2,5 centimeter te lanceren die dankzij zijn lage gewicht van 249.5 gram nét niet geregistreerd zal moeten worden.[550] Landsgrenzen blijven relevant voor wat betreft welke wetten van toepassing zijn. Wanneer België met de VS vergeleken wordt, lijkt de wetgever zich in dat laatste land opnieuw toegeeflijker op te stellen, gezien amateurs aldaar tot op 120 meter hoogte mogen vliegen. Als het voorbeeld van ondernemer Yuri Helleyn in de toekomst ook door andere liefhebbers gevolgd wordt, is dit een eerste parallel tussen de reactie van droneliefhebbers en die van de radioamateurs op de toenemende reglementering van hun passie.

---

[547] ANDERSON (C.), DIY Drones. The Leading Community for Personal UAVs. In: <http://diydrones.com/>, geraadpleegd op 30/12/2015. En AROASIO (L.), Drone Magazine, le migliori news dalla rete su droni, quadricotteri, multirotori. In: <http://droni.eu/mag/>, geraadpleegd op 30/12/2015.

[548] AROASIO (L.), Drone Magazine, le migliori news dalla rete su droni, quadricotteri, multirotori. In: <http://droni.eu/mag/>, geraadpleegd op 30/12/2015.

[549] GRIFFITH (A.), Please Don't Be the One to Get Drones Banned. In: < http://petapixel.com/2014/08/27/take-get-drones-banned/>, geconsulteerd op 26/11/2015.

[550] CONDITT (J.), Meet the world's smallest camera-equipped drone. It's so tiny, users don't have to register it with the FAA. In: <http://www.engadget.com/2016/01/02/meet-the-worlds-smallest-camera-equipped-drone/>, geconsulteerd op 03/01/2016.

Zeker tijdens de jaren ’20 heerste in de gemeenschap van Belgische radioliefhebbers het D.I.Y.- of Do-It-Yourself-principe. Enkel amateurs die zelf hun toestel bouwden, werden gezien als de naam “amateur” waardig. Tijdens deze periode was de Belgische radio-industrie nog sterk onderontwikkeld, waardoor zelfbouw in vele gevallen ook gewoon noodzakelijk was. Het zelf bouwen van een toestel was in vele gevallen goedkoper en kon ook voor een betere kwaliteit zorgen dan de aankoop van een serietoestel. Bovendien betekende de occasionele verkoop van een zelfgebouwd toestel voor velen een interessante bijverdienste. Het bouwen en optimaliseren van radiotoestellen en accessoires was voor heel wat hobbyisten dan ook van even groot belang als het communiceren met andere zendamateurs, het opvangen van verre radiozenders of het genieten van de educatieve of recreatieve mogelijkheden van hun toestel.

Toen begin jaren ’30 ook de Belgische radio-industrie volop begon te bloeien, kwam de zelfbouw steeds meer onder druk te staan. In serie geproduceerde apparaten werden door de grote concurrentieslag en de toepassing van moderne productietechnieken goedkoper en kwalitatief beter dan producten van liefhebbers. Serietoestellen werden compacter en zaten moeilijker in elkaar, waardoor ze steeds minder toegankelijk werden. De evolutie van het radiotoestel van een puur functioneel object naar een meubelstuk leidde tot steeds hogere eisen op vlak van vormgeving, waaraan liefhebbers met hun beperkte set hulpmiddelen niet konden voldoen. De daling van de vraag naar afzonderlijke onderdelen door de daling van het belang van zelfbouw leidde ertoe dat het aanbod ervan afnam, waardoor de situatie voor zelfbouwers nog precairder werd. Ook de Grote Depressie en de internationale politieke spanningen zorgden voor een verdere afkalving van de rol van Do-It-Yourself in het radioamateurisme.

Ook in de droneliefhebberij speelt Do-It-Yourself een grote rol. Volgens Faine Greenwood, analiste bij de New American Foundation, begon de *drone craze* in de garages van ambitieuze hobbyisten. Terwijl het anno 2015 steeds meer mogelijk is om een voorgebouwde drone van goede kwaliteit aan te schaffen, bestaat volgens haar nog steeds een grote groep zeer actief dronebouwers, gaande van technisch aangelegde middelbare studenten over competitieve droneracers tot gepensioneerden die graag sleutelen.[551] Hoewel het nu nog te vroeg is om conclusies te trekken, zien we dat ook deze zelfbouwers vandaag geconfronteerd worden met een vloedgolf van goedkope, in bulk geproduceerde drones. De omstandigheden waarin de massificatie van drones plaatsvindt, verschillen uiteraard sterk van die van de jaren ’30. De globalisering en vrijhandel maken protectionisme grotendeels onmogelijk en de digitale revolutie

[551] GREENWOOD (F.), A Major Problem with the FAA Plan to Register All Drones. In: <http://www.slate.com/articles/technology/future_tense/2015/10/one_major_problem_with_the_faa_drone_registry_diy_drones.html >, geconsulteerd op 24/11/2015.

leidde tot het wereldwijd gratis en onmiddellijk beschikbaar zijn van informatie voor een aanzienlijk deel van de wereldbevolking. De democratisering van de 3D-printers en –scanners doet vermoeden dat (onderdelen van) in fabrieken vervaardigde drones in de nabije toekomst eenvoudig door hobbyisten thuis gekopieerd zullen kunnen worden. Tegelijk blijft bepaalde technologie, zoals de vermelde LiPo-batterijen, buiten het bereik van de kleine nijveraar en zou een einde van hun beschikbaarheid voor particulieren meteen ook het einde van de zelfbouw betekenen. Of de zelfbouw in het hobbyisme hetzelfde lot beschoren is als in het radioamateurisme, blijft voorlopig een vraag die enkel de toekomst zal beantwoorden.

Besluit.

In België bestond tijdens het interbellum een bloeiende gemeenschap van radioamateurs. Dit waren doorgaans blanke mannen van middelbare leeftijd uit de hogere klasse. Zij waren beter geschoold dan de gemiddelde bevolking en hadden een technische achtergrond en beroep. De demografische kenmerken van Belgische radioamateurs in het interbellum kwamen dus sterk overeen met die van de door Kristen Haring beschreven Amerikaanse "Hams" tussen '30 en '70. Zeker tijdens de jaren '20 waren amateurs geconcentreerd in de steden en in Wallonië en Brussel. Het leeuwendeel van de radioverenigingen en hun publicaties was doorheen het hele interbellum Franstalig.

Het radioamateurisme was een uitgesproken gemeenschapsactiviteit. Het in groep werken had immers onnoemelijk veel voordelen. In groepsverband kon men van elkaar leren en samenwerken en stond men sterker tegenover de overheid, de bredere bevolking en de producenten van radioapparatuur. Verenigingen bestonden op zowel lokaal, regionaal, nationaal als internationaal niveau. De eerste lokale Belgische radioclubs ontstonden vanaf 1922 en kenden een opmerkelijk succes. De meeste clubs stelden zich voor iedereen open, maar toch overheerste doorgaans één taal. Sommige clubs hadden echter een duidelijke politieke of ideologische signatuur. Soms leidde jaloezie en afgunst tussen clubs tot spanningen en conflicten. Hoewel ze voor samenwerking en vereniging stonden, heerste binnen clubs een duidelijke sociale hiërarchie. Deze werd weergegeven in de verdeling van de functies volgens een typische opbouw. Clubs probeerden leden aan zich te binden door hen heel wat voordelen te bieden. Het succes en bijgevolg de middelen van radioclubs verschilden sterk. Door allerlei gunsten te verlenen, probeerden producenten en verkopers van radiomateriaal de radioclubs voor zich te winnen, gezien die uiteraard het grootste deel van hun klanten vertegenwoordigden. Om radio te promoten, organiseerden radioverenigingen ook publieke conferenties, demonstraties en tentoonstellingen. Op congressen overlegden de radioamateurs over de belangrijkste actuele kwesties aangaande hun hobby.

De voornaamste bronnen die ons vandaag nog over de radioamateurs resten zijn de radiotijdschriften, die door de radioclubs werden gebruikt voor de formele communicatie met hun leden. De meeste tijdschriften kenden een kortstondig bestaan, maar sommigen wisten de tand des tijds te overleven door het aanhoudend succes van de verenigingen die ze vertegenwoordigen. Net als de clubs waren de tijdschriften overwegend ééntalig. Hoewel de frequentie van verschijnen en de grootte en vormgeving verschilde, hadden de meeste bladen een vergelijkbare inhoud. Radiobedrijven voorzagen met hun reclame de

tijdschriften van het grootste deel van hun financieringsmiddelen. Net als de verenigingen leefden de tijdschriften niet altijd vreedzaam samen, omdat zij zich vaak richtten op dezelfde in aantal beperkte groep potentiële lezers. Naast de pure informatieverstrekking hadden tijdschriften ook een belangrijke opiniërende functie. Net als de verenigingen die ze vertegenwoordigden, waren ze zelden echt neutraal.

Ook los van de verenigingen was sprake van een gemeenschapsgevoel door enkele gemeenschappelijke talen en een set gemeenschappelijke idealen, normen en waarden. In de jaren ’20 werd de gemeenschap door het van overheidswege negeren van de eis van de Nederlandstalige radioamateurs om een zender in de eigen taal enigszins langs de communautaire breuklijn verdeeld. In de jaren ’30 zorgden ideologische overtuigingen door de groeiende invloed van de verzuiling voor verdeeldheid. Taal en ideologie waren echter geen *bepalende* factoren voor het radioamateurisme. Zowel in Nederlands- als Franstalige, liberale als socialistische als katholieke bladen kwamen dezelfde ideeën over hoe radio en het radioamateurisme er zou moeten uitzien naar voor.

In het algemeen was de Belgische gemeenschap van radioamateurs tegenstander van politiek op de radio en politieke bemoeienissen met de radio (staatsinterventie). Het gebruik van de radiogolven was een recht waaraan niet getornd en niet voor betaald voor zou moeten worden. De gemeenschap van radioamateurs was perfect in staat radio in goede banen te leiden, zolang de overheid haar met rust liet. De titel “radioamateur” kon niet zomaar door iedereen opgeëist worden, maar was aan heel wat voorwaarden gebonden. Een échte amateur bouwde zijn toestel zelf, was wetenschappelijk ingesteld, gedisciplineerd, avontuurlijk, had een systematische en professionele aanpak en gaf blijk van werkkracht, vlijt, durf, geduld, zelfstandigheid en ondernemingszin. Om de leden van de gemeenschap aan te sporen de genoemde idealen na te streven, werden bepaalde grote voorbeelden als helden vereerd. De gemeenschap van radioamateurs was opvallend optimistisch naar de toekomst toe en zag het als een heilige opdracht om zoveel mogelijk leken te bekeren.

Al vóór de jaren ’20 werd wetgeving uitgevaardigd die de radiotechnologie en de activiteiten van de amateurs aanraakte. In augustus ’20 werd echter de eerste wet ingevoerd die zich specifiek op de radio-eigenaars richtte. Voortaan hadden radioamateurs de toestemming van de overheid nodig om te mogen zenden en moesten radio-eigenaars een jaarlijkse taks van 20 frank betalen. De in de jaren ’20 ingevoerde wetgeving kwam echter hopeloos achter, was onduidelijk en werd ook niet effectief opgevolgd door de uitvoerende macht. De vroege radioamateurs lieten het en masse na hun toestellen aan te geven en deze taks

te betalen, omdat ze van oordeel waren dat ze er helemaal niks voor terug kregen. Geen percent van de taks ging immers naar de officieuze staatszender Radio-Belgique, waardoor haar uitzendingen technisch van lage kwaliteit waren. Het reglementeren en taxeren ging ook compleet tegen de idealen van de radioliefhebbers in, die liever met rust gelaten werden en hun zaakjes zelf regelden. Verenigingen en hun tijdschriften speelden niet de regulerende rol die ze zouden kunnen gespeeld hebben, omdat zij weinig zin hadden om tegen de radioamateurs die zij vertegenwoordigden, in te gaan.

De kinderziektes van de radiotechnologie, de relatieve wetteloosheid en enkele andere factoren veroorzaakten tijdens de jaren ’20 heel wat problemen. De radiotechnologie en –kennis had zich nog niet helemaal ontwikkeld, waardoor de bouw van een degelijk toestel niet vanzelfsprekend was. Ook het bedrijf S.B.R., de uitbater van de zender Radio Belgique, wist niet hoe ze haar uitzendingen technisch moest optimaliseren. De onwetendheid over radio bij de bredere bevolking zorgde ook voor wantrouwen ten opzichte van en problemen voor de radioamateurs. Het voornaamste technisch probleem waren echter de vele storende radiogolven uitgezonden door allerlei machines, die het de liefhebbers moeilijk maakten om naar de radio te luisteren. Vanaf halfweg de jaren ’20 begreep men grotendeels hoe deze storingen bestreden konden worden, maar door de afwezigheid van overheidsregulatie werd er niet terdege tegen opgetreden. Zonder regelgeving konden personen of bedrijven langdurig ongestraft de buurt storen. Heel wat radioliefhebbers hadden ook problemen met de artistieke kwaliteit van de programma’s van Radio Belgique, die continu in financiële nood verkeerde. Velen vonden dat de zender ook gewoon te weinig uitzond. Ook binnen de verenigingen en tijdschriften doken vaak problemen op, die meestal het gevolg waren van nonchalance, gebrekkige organisatie, of van het ontbreken van financiële middelen.

Omdat de overheid tijdens de twintiger jaren weinig tussenkwam, moesten de radioamateurs zelf de problemen proberen aan te pakken en werd aan zelfregulatie gedaan. Die vond plaats op de radiogolven zelf of tijdens de bijeenkomsten van de radioclubs, maar vooral in de tijdschriften. Via radiobladen probeerde de gemeenschap van radioamateurs zowel op impliciete als expliciete wijze het gedrag van haar leden te sturen om excessen te voorkomen. Zo kon men een bepaald gedrag als afwijkend en ongewenst bestempelen, of probeerde men op subtielere wijze de mening van de lezers bij te sturen. Zelfregulatie kon uiteraard niet alle problemen oplossen. Radioamateurs en hun verenigingen probeerden bijvoorbeeld het wantrouwen dat bij de bevolking ten opzichte van hun hobby leefde, weg te nemen door onder meer publieke demonstraties te doen. Ook de radiostoringen waar bijna iedereen mee verveeld zat, moesten op

een andere manier aangepakt worden. Doorheen het decennium pakten radioliefhebbers en hun clubs deze problematiek op vaak verrassend innovatieve manieren aan. Toch bleven de storingen, door het ontbreken van een welomlijnd plan vanuit de overheid, de radioamateurs teisteren.

Naar het einde van de jaren ’20 toe maakten een aantal tekenen aan de wand duidelijk dat er verandering op til was. Steeds meer mensen werden geïnteresseerd in de radiotechnologie en bezochten bijvoorbeeld de door de amateurs georganiseerde tentoonstellingen. Clubs kregen te maken met een meer gevarieerde instroom aan nieuwe leden en probeerden zich dan ook beter te organiseren. Meer en meer zag men het gigantische potentieel van radio in en nam de technologie een centrale plaats in de maatschappij in. Belangrijke maatschappelijke actoren, met name de Katholieke zuil, probeerden een stukje van de taart te bemachtigen. Ook de overheid hield de ontwikkeling van de radiotechnologie steeds nauwlettender in het oog. Eind jaren ’20 groeide de radio, maar was voor iedereen duidelijk dat de echte explosie er nog zat aan te komen. De overheid begon de macht van radio serieus te nemen en schiep aan de hand van enkele rechtszaken een precedent voor strengere ingrepen. De Staat maakte ook voor het eerst serieus werk van solide en waterdichte wetgeving, die de problemen die gepaard zouden kunnen gaan met de explosieve groei van radio op te vangen.

Vanaf 1930 begon de radio aan een opmerkelijke groei. De bevolking besefte dat het toestel razendsnel een plaats in het dagelijks leven aan het veroveren was. De overheid nam via het nieuw opgerichte Nationaal Instituut voor de Radio-Omroep de zender Radio-Belgique over, zette een Nederlandstalige omroep op poten en voerde een belasting in om dit allemaal te betalen. De verkoop van radiotoestellen nam een hoge vlucht en zorgde ervoor dat de Belgische radio-industrie tot bloei kon komen. Die bracht zelf een significante bijdrage aan de groei door te zorgen voor kwalitatievere, goedkopere, robuustere, kleinere, toegankelijkere en aantrekkelijkere radiotoestellen. In het begin van het decennium hadden Belgische radiofirma’s het niet onder de markt tegen hun ervaren buitenlandse concurrenten. Dankzij hun toegenomen ervaring en de door de overheid gevoerde protectionistische economische politiek konden Belgische radiobedrijven halfweg de dertiger jaren wél tegen de buitenlandse concurrenten optornen. De Grote Depressie die sinds ’29 woedde, deed de economie en industrie desondanks heel veel pijn.

De maatschappelijke zuilen kregen van het N.I.R. een aanzienlijk deel van de zendtijd tot hun beschikking, zolang ze beloofden diegenen met een andere overtuiging niet opzettelijk te beledigen. Doordat een steeds groter aandeel van

de bevolking een radiotoestel bezat, was het publiek van de zenders uiteraard ook gewijzigd. Velen riepen op om toegankelijkere en bredere programa's te verzorgen, maar zeker in de eerste jaren na haar oprichting bleven de uitzendingen van het N.I.R. nogal elitair. Zendorganisaties probeerden het nieuwe massamedium als een instruerend, educatief middel te gebruiken. De verzuiling en democratisering raakten uiteraard ook de verenigingen en tijdschriften van de radioamateurs. Het aanhouden van ideologische en politieke neutraliteit werd door de grote druk van de zuilen steeds moeilijker. De machinale productie van radiotoestellen zorgde er ook voor dat het zelf bouwen of zelfs maar aanpassen van toestellen moeilijk werd gemaakt. Zelfgemaakte radiotoestellen, die tijdens de jaren '20 de markt hadden gedomineerd, konden niet optornen tegen die van fabrieken.

Naast de stichting van het N.I.R. en de invoering van een hogere radiotaks, nam de overheid haar verantwoordelijkheid door een hele resem andere wetten door te voeren. Zo probeerde ze door middel van wetgeving het probleem van de radiostoringen aan te pakken. Zendamateurs en de private zendstations werden aan banden gelegd. Ook op gemeentelijk vlak kwam er steeds meer regulering. Wetten waren duidelijker, concreter uitgewerkt en bevatten minder achterpoortjes. In vergelijking met de jaren '20 schroefde de overheid ook de controle en vervolging scherp op, waardoor in de tijdschriften steeds meer verhalen over rechtszaken opdoken. Ondanks de sterk toegenomen overheidsbemoeienissen, bleven sommige problemen uit de twintiger jaren gewoon voortduren. Door de voortdurende mechanisering en elektrificatie nam de problematiek van de radiostoringen enkel in omvang toe. De Koninklijke Besluiten en het zogenaamde "Comité tegen de Radiostoringen" hadden weinig zoden aan de dijk gebracht. Ondanks aanhoudende zelfregulatie veroorzaakten ook collega-radioamateurs wel eens problemen. Tijdens zomers zorgde het excessieve volume van vele luidsprekers voor heel wat lawaaioverlast.

De sterke popularisering van Radio veroorzaakte ook nieuwe problemen. Doordat met radio plots heel wat geld te verdienen was, probeerden sommige charlatans door middel van oneerlijke praktijken een graantje van de winst mee te pikken. Het besef dat een heel sterk radiozendstation een machtig grensoverschrijdend wapen was, deed een wapenwedloop in de ether ontstaan. Het gevolg van deze strijd was dat de ontvangst voor zowel radioamateurs als gewone gebruikers nog verder belemmerd werd. Zich bezig houden met radioamateurisme bleef een dure hobby, die voor sommigen door de economische problemen van de jaren '30 gewoonweg te duur werd. Door de gegroeide massacultuur kon bijgeloof van het publiek ook voor problemen zorgen. Radioamateurs bleven grotendeels op zichzelf aangewezen en dienden opnieuw creatief te zijn om de problemen het

hoofd te bieden. De strijd tegen de radiostoringen door de lokale clubs werd gevoelig opgeschroefd. Sommige bedrijven bleven hen daarbij een helpende hand bieden, al nam het belang van de radioamateurs voor die bedrijven naarmate het decennium vorderde, sterk af.

De reactie van de radioamateurs op de democratisering en regularisatie van hun hobby varieerde van rebellie en protest tot aanpassing. Amateurs en clubs hadden weinig macht om met concrete handelingen veranderingen terug te draaien, maar waren goed georganiseerd en bijgevolg erg verbaal in hun protest tegen de veranderingen. De wetgeving ving het meeste wind, gezien die zonder de inspraak van de amateurs tot stand was gekomen, hun vrijheid onrechtmatig inperkte en vaak dan nog eens niet eens bleek te werken. Zeker met het Koninklijk Besluit en het bijhorende comité tegen de radiostoringen werd vaak gespot. Het N.I.R. kon voor velen weinig goeds doen en was volgens velen spilzuchtig, elitair en bevond zich in een ivoren toren. De gemeenschap van radioamateurs vond ook dat de instelling haar programmatie onvoldoende aan het sterk gegroeide en nu heel heterogene publiek aanpaste. Ook de wet die de situatie van de zendamateurs regelde werd bekritiseerd. Door het sterk internationale karakter van het radioamateurisme werd de Belgische situatie heel vaak met die van andere landen vergeleken. Vaak kon de aanpak van de Belgische regering de vergelijking met andere landen niet doorstaan.

Op de verschuiving van radio naar de hoofdstroom in de jaren ’30 werd met gemende gevoelens gereageerd. De meeste radioclubs hadden tijdens de jaren ’20 immers actief de “vulgarisatie” van radio gestimuleerd. In clubs werden nieuwe radio-eigenaars doorgaans verwelkomd, maar vaak kwam de club door een te grote variatie van de expertise van haar leden in een moeilijke spreidstand terecht. Vooral de gevolgen van de popularisering van radio werden doorgaans als negatief gezien. De grote massa had soms gewoontes die niet strookten met de idealen van de gemeenschap van radioamateurs en de *ham-spirit* ging door de popularisering achteruit. Radiotoestellen als massaproducten strookten ook helemaal niet met de idealen van de radioamateurs. Sommige amateurs en clubs probeerden door concrete handelingen de veranderingen te beïnvloeden, maar hun *“soft power”* alleen kon de situatie amper veranderen.

Zeker in de tweede helft van de jaren ’30 werd het voor de meeste radioamateurs duidelijk dat de “goede oude tijd” niet meer zou terugkeren. Vaak keken ze nostalgisch terug naar de jaren ’20, wanneer ze “hun” radio nog helemaal voor zichzelf hadden. De gemeenschap reageerde door de titel van radioamateur exclusiever te maken en zich zodoende scherper af te tekenen tegenover de gewone radio-gebruikers. De gemeenschap beschouwde zich

steeds meer als een soort leidende groep, die de luisteraars de “kunst” van het radioluisteren moesten bijbrengen. De meningen over de toekomst van zelfbouw waren verdeeld. Het was duidelijk dat er niet langer geld mee verdiend kon worden, gezien nooit aan hetzelfde prijspeil van een fabriekstoestel dezelfde kwaliteit geleverd kon worden. Toch vonden sommigen dat een zelfgebouwd toestel gewoon niet met een fabrieksapparaat vergeleken mocht worden. Liefhebbers die graag een centje met hun hobby bijverdienden, stapten over naar de vervaardiging van randapparatuur of het leveren van diensten aan het gigantisch cliënteel van radiogebruikers. Tijdschriften speelden hierin een begeleidende rol.

Aan het eind van het vierde hoofdstuk maakte ik de vergelijking tussen de evolutie van de radio van niche in de jaren ’20 naar mainstream in de jaren ‘30 en de verschuiving van drones van curiositeit naar hebbeding die we vandaag zien gebeuren. Ik vergeleek ook de reactie van de *early adopters* van beide technologieën. Ik toonde aan dat zowel tussen de verschuiving als tussen de reacties van de hobbyisten heel veel opvallende paralellen bestaan.

Bijlagen

1 – De wet op de radiotelegrafie, de radiotelefonie en andere radioverbindingen (14 mei 1930). Koninklijk Besluit tot toepassing: Staatsblad, 1 juli 1930.

Artikel 1. In het Koninkrijk of aan boord van een schip, boot of luchtvaartuig van Belgische nationaliteit en onder voorbehoud van het bepaalde bij lid 3 van artikel 2 van de wet van 14 mei 1930, moet elk ontwerp tot inrichting van zendtoestellen of zendontvangtoestellen voor het opvangen van private radio-elektrische seinen of berichten, alsmede elk ontwerp tot wijziging van de plaats, de samenstelling of de bestemming van een dezer behoorlijk veroorloofde toestellen voorgelegd worden aan den Minister, die de telegrafen en de telefonen in zijn bevoegdheid heeft, desnoods door tusschenkomst van den betrokken Minister en vóór elken maatregel welke als een begin van uitvoering kan beschouwd worden. In de aanvraag voor machtiging moeten al de voor het grondig onderzoek van het ontwerp noodige inlichtingen opgegeven worden.

Artikel 2. Wordt bestempeld met den naam van uitzend- of ontvangtoestel voor radioverkeer, naar luid van artikel 2 der wet van 14 mei 1930, het samenstel bestaande namelijk uit de onderdeelen voor het uitzenden of ontvangen van golven alsmede al de elementen voor hooge en lage frequentie met al de voorwerpen welke bijzonder bestemd zijn voor de werking ervan, inzonderheid die waardoor het onmogelijk wordt gemaakt de verschijnsel in de ontvangtoestellen zintuigelijk waar te nemen. De door den Minister gegeven machtiging ontslaat den houder van de machtiging er niet van zich, in voorkomend geval, te voorzien van de toelating van de eigenaars of bezitnemers van den bezetten grond.

Artikel 3. De schepen, booten of luchtvaartuigen van vreemde nationaliteit, die van radiotoestellen voorzien zijn, staken, zodra zij in de Belgische territoriale wateren of in het Koninkrijk komen, alle verkeer met alle andere dan de Belgische posten. Die bepaling is niet van toepassing op het verkeer waarvoor krachtens internationale overeenkomsten, bijzondere toelating bestaat, noch op de vreemde schepen, boten of luchtvaartuigen die, vóór zij in de Belgische territoriale wateren of in het Koninkrijk komen, in het bezit van een bijzonder bewijs, afgeleverd door den Minister die de telegrafen en telefonen in zijn bevoegdheid heeft en waarbij het hun toegelaten is met vreemde posten in gemeenschap te treden, zij is evenmin van toepassing op de spoed- of veiligheidsseinen, de noodseinen of –berichten noch op de desbetreffende antwoorden. In algemeenen regel moeten de vreemde schepen, booten of luchtvaartuigen, zoodra zij in de territoriale wateren of in het Koninkrijk komen, zich onthouden van elke bediening van de toestellen waardoor storing in het radioverkeer zou kunnen veroorzaakt worden.

Artikel 4. De Minister, die de telegrafen en telefonen in zijn bevoegdheid heeft, desgevallend in overleg met den betrokken Minister, maakt de aflevering van de machtigingen betreffende alle om ’t even welke zend- of ontvangtoestellen voor

radioverkeer afhankelijk van het voorbehoud en de voorwaarden welke hij acht te moeten stellen in het belang van de openbare veiligheid en het openbaar gemak, inzonderheid van de vrijwaring van het elektrisch en radioelektrisch, openbaar verkeer en dienstverkeer; voor de radio-elektrische inrichtingen waarvan de slingeringen door de leidingen gericht zijn, zal de machtiging enkel betrekking hebben op de posten welke golven voortbrengen en ontvangen alsmede op elk onderdeel dat slingering kan uitstralen. Elke private, radio-elektrische inrichting tot uitzending of ontvangst moet worden tot stand gebracht en bediend, dewijze dat geenerlei storing wordt veroorzaakt in de diensten voor radioverkeer of in de goede werking van alle radio-electrische toestellen, tenzij de storingen niet kunnen vermeden worden tengevolge van de toepassing van officieele internationale verdragen of overeenkomsten, of van de bijzondere voorwaarden der machtiging.

Artikel 5. Worden geacht "Private mededeelingen" te zijn alle om 't even welke andere radio-elektrische seinen of berichten dan die welke zonder aanwijzing van bestemmeling of zonder adres "aan alle" gericht zijn.

Artikel 6. Onze Minister, die de telegrafen en telefonen in zijn bevoegdheid heeft, is er toe gemachtigd de controle- en toezichtstaksen voor de radio-elektrische posten te bepalen.

Artikel 7. De houder van de machtiging alleen is verantwoordelijk voor om 't even welke gevolgen voortspruitende uit het gebruik dat van de hem verleende machtiging zal worden gemaakt, zoo in opzicht van de fouten die mochten worden begaan als wat betreft het krenken van de brevetrechten of alle andere rechten van derden. De Staat is en blijft gansch ontslagen van alle verantwoordelijkheid uit hoofde van de aflevering van de machtiging.

Artikel 8. Behalve mits uitdrukkelijke toelating van den Minister die de telegrafen en telefonen in zijn bevoegdheid heeft, is het den houder van de machtiging verboden rechtstreeks of onrechtstreeks eenigerlei taks, bezoldiging of voordeel te ontvangen uit hoofde van het gebruik dat zal gemaakt worden van de machtiging om een zend- of ontvangpost voor radioverkeer op te richten, te bezigen of te doen werken.

Artikel 9. Buiten de voorwaarden en het voorbehoud die, krachtens artikel 4 van dit besluit, in de machtiging uitdrukkelijk mogen gesteld worden, zal geen machtiging worden verleend dan onder het voorbehoud dat belanghebbende instemt met de maatregelen betreffende de controle door de bedienden van de overheid, zooals die maatregelen verder bepaald zijn. Bij ontstentenis van een uitdrukkelijke verklaring, volgt die instemming uit de bij het beheer ingediende aanvraag om machtiging zelf.

De bedienden, krachtens artikel 9 van de wet van 14 mei 1930 bijzonder aangesteld om de overtredingen op te sporen en vast te stellen, hebben het recht om, mits bewijs van hun eenzelvigheid, bij dag en bij nacht vrijen toegang

te eischen tot de terreinen, gebouwen, schepen, booten en luchtvaartuigen waarop of waarin regelmatig geoorloofde toestellen zich bevinden. Vrije toegang tot de plaatsen, waar regelmatig geoorloofde en uitsluitend tot het opnemen van omroepuitzendingen bestemde toestellen zich bevinden, mag evenwel maar gevorderd worden tusschen 9 en 21 uur, behalve mits uitdrukkelijke toesteming van den houder der machtiging; weigeren de gevorderde personen recht te doen aan de vordering van de bedienden van et beheer, dan kan zulks de tijdelijke of definitieve intrekking van de verleende machtiging voor gevolg hebben. Die intrekking, door den Minister die de telegrafen en telefonen in zijn bevoegdheid heeft, uitgesproken na de onderzoeksmaatregelen welke hij nuttig acht te bevelen, wordt den belanghebbende bij aangeteekenden brief ter kennis gebracht.

Artikel 10. Voor elke overtreding van de voorschriften van dit besluit zullen de bij de wet van 14 mei 1930 op de radiotelegrafie, de radiotelefonie en andere radioverbindingen voorziene straffen opgelegd, en zal tevens de verbeurdverklaring van de toestellen en van de voorwerpen, welke bijzonder voor de werking ervan moeten dienen, uitgesproken worden.

Artikel 11. Onze Minister, die de telegrafen en telefonen in zijn bevoegdheid heeft, mag, onder de door hem te bepalen voorwaarden, de teruggave toelaten van de toestellen en voorwerpen die bij toepassing van voorgaand artikel of van voormelde wet, artikel 6, eerste lid, verbeurd verklaard werden

Artikel 12. De zegelkosten van de macthgiing alsmede de gebeurlijke registratiekosten zijn ten laste van den houder van de machtiging die, bovendien, alle om 't even welke belastingen, rechten en onkosten moet kwijten waartoe het gebruik van de machtiging aanleiding kan geven.

2 – De wet tot invoering van een taks op de radio-elektrische ontvangposten (20 juni 1930). Koninklijk Besluit tot toepassing: Staatsblad, 4 juli 1930.

Artikel 1. De betaling van de jaarlijksche taks voor het onder zich hebben van een radio-elektrischen ontvangpost geschiedt uitsluitend door tusschenkomst van het Postcheckambt.

Artikel 2. Een bijzondere postcheckrekening is geopend onder de benaming: Radio-omroep, taksen. De taks wordt betaald bij storting of overschrijving op de rekening.

Artikel 3. De storting of overschrijving vervangt de aanvraag om machtiging voorzien bij artikel 2 der wet van 14 mei 1930 op de radiotelegrafie, de radiotelefonie en andere radioverbindingen, alsook de aangifte, voorzien bij artikels 3 en 7 van de wet van 20 juni 1930 waarbij een taks op de radio-elektrische ontvangposten ingevoerd is.

Op het stortings- of overschrijvingsbulletijn, moeten worden vermeld: naam en voornamen van den houder, zijn beroep, zijn wettelijke woonplaats, de juiste

plaats waar het ontvangtoestel is opgesteld en de aard van den post (post met electronenlampen of met kristallen); de aangifte moet gedagtekend en ondertekend zijn. Het bewijs van storting op de post of, ingeval van overschrijving, de ontvangstmelding geldt als machtiging, het moet worden voorgelegd op elk aanzoek van de overheid.

Artikel 4. De betaling van de taks voor één ontvangtoestel dekt het gelijktijdig onder zich hebben, in één en dezelfde woning, van twee of meer posten welke aan denzelfden houder toebehoren, voor zover deze geenerlei rechtstreeks of onrechtstreeks voordeel uit het onder zich hebben van die posten kan trekken, in welk geval elk dezer afzonderlijk getakseerd wordt. Het onder zich hebben van een enkelen post met electronenlamp of –lampen heeft, ipso facto, de toepassing van de taks van 60 frank voor gevolg. De betaling van de taks voor één ontvangtoestel dekt alle dergelijke toestellen welke de behoorlijke gepatenteerde vervaardigers en verkopers van radio-elektrische toestellen in hun werkhuizen of magazijnen hebben.

Artikel 5. De houder van een ontvangtoestel, die de taks voor het lopende jaar behoorlijk betaald heeft, is er toe gemachtigd dat toestel tijdelijk of voorgoed in een andere woning over te brengen, mits het toestel zijn vollen eigendom blijft en op voorwaarde dat hij den Minister kennis geeft van zijn nieuw adres.

Artikel 6. De aanvragen om vrijstelling van taks krachtens artikel 4 der wet moeten gezonden worden aan den Minister die de telegrafen en telefonen onder zijn bevoegdheid heeft.

Zijn vrij van de taks, voor zoveel door middel van die posten geen rechtstreeks of onrechtstreeks winstgevend doel wordt nagestreefd, de uit dien hoofde belastbare ontvangposten van:

a) Blinden;
b) Oorlogsinvalieden met ten minste 50 ter honderd invaliditeit
c) Behoeftige personen, die aangedaan zijn door een zware en bestendige gebrekkelijkheid, welke hen belet uit te gaan.

Belanghebbenden voegen bij hun aanvraag alle nodige bewijsstukken om van hun recht op vrijstelling te doen blijken. De vrijstelling is strikt persoonlijk en geldt enkel voor den ontvangpost welken de genieter in zijn woning heeft. Zij eindigt bij het overlijden van den genieter of zodra deze buiten de hiervoren bepaalde categorieën valt.

3 – De wet tot invoering van een taks op de radio-elektrische ontvangposten – Taks, voor 1930, op de ontvangposten waarin uitsluitend kristallen gebruikt worden. Staatsblad, 4 juli 1930).

Eenig artikel. Voor 1930 is de taks op de ontvangtoestellen, waarin uitsluitend kristallen gebruikt worden, op 20 frank bepaald. Vangt het onder zich hebben na 1 januari aan, dan wordt het bedrag van de taks, berekend naar rato van het getal nog tot 31 december te lopen maanden, tot den frank opwaarts afgerond.

4 – Koninklijk besluit van 5 november 1932 betreffende de opheffing of vermindering van de door parasieten verwekte storingen in het radio-elektrisch verkeer. Staatsblad, 9 november 1932.

Artikel 1. De gebruikers van elektrische machines, inrichtingen of toestellen welke door hun werking storingen kunnen verwekken in het opnemen der uitzendingen van de radio-elektrische posten, rechtstreeks of onrechtstreeks door de regering in België geëxploiteerd of der plaatselijke radio-omroepposten, door haar regelmatig toegelaten, moeten de nodige maatregelen treffen om die storingen te voorkomen of te verminderen. Komen alleen in aanmerking, de storingen ondervonden in radio-elektrische inrichtingen welke, namelijk met het oog op het uitblijven van die storingen, opgericht zijn overeenkomstig de beste regelen van de techniek.

Artikel 2. Bij het beoordelen en het bepalen van de algemene of bijzondere maatregelen, welke de gebruikers van elektrische machines, inrichtingen of toestellen zullen kunnen opgelegd worden, zal de Minister, die de telegrafen en telefonen onder zijn bevoegdheid heeft, er voor waken dat de maatregelen op technisch gebied gerechtvaardigd zijn en economisch kunnen verwezenlijkt worden. Die gebruikers zijn evenwel verplicht de nodige maatregelen te treffen, welke er ook de kosten van zijn, om deze storingen te verhelpen, in geval deze laatste te wijten zijn aan de slechte werking of het slecht onderhoud van gebezigde machines, inrichtingen of toestellen.

Artikel 3. Buiten de gevallen welke bij ministerieel besluit zullen kunnen bepaald en geregeld worden, zullen de gebruikers van elektrische machines, inrichtingen of toestellen de bepalingen van dit besluit maar moeten in acht nemen indien de verwekte storingen aanleiding hebben gegeven tot een klacht, gericht tot den Minister die de telegrafen en telefonen onder zijn bevoegdheid heeft, indien die klacht, na advies van een bevoegd comiteit, krachtens artikel 1 en 2 van dit besluit gegrond werd erkend, en het voorwerp heeft uitgemaakt van een beslissing, genomen door den Minister, en aan belanghebbende medegedeeld.

Artikel 4. Bij het ministerie van Posterijen, Telegrafen en Telefonen zal een comiteit worden ingesteld, dat tot opdracht zal hebben de tot den Minister gerichte klachten te onderzoeken ter uitvoering van dit besluit, en de algemene of bijzondere maatregelen te bepalen welke zijns inziens den gebruikers van elektrische machines, inrichtingen of toestellen zouden moeten opgelegd worden om aan de vereisten van dit besluit te voldoen, alsmede de termijnen voor de uitvoering van die maatregelen vast te stellen. Die maatregelen zullen ter beslissing worden voorgelegd aan den Minister die telegrafen en telefonen onder

zijn bevoegdheid heeft, tot wiens taak het behoord ze verplichtend te maken, hetzij bij wege van een besluit, hetzij bij wege van een aan belanghebbenden mede te delen beslissing, al naar het onderscheid voorzien bij artikel 3.

Artikel 5. De minister die telegrafen en telefonen onder zijn bevoegdheid heeft zal, in voorkomend geval, wegens bijzondere omstandigheden, bij een met redenen omklede beslissing van de voorschriften van dit besluit mogen afwijken

Artikel 6. De overtredingen van de bepalingen van dit besluit en van de krachtens deze bepalingen genomen beslissingen worden gestraft meet de bij artikel 6, lid 3 van de wet van 14 mei 1930 voorziene straffen, zegge: gevangenisstraf van acht dagen tot drie maand en geldboete van 10 tot 1.000 frank, of alleen met één dezer straffen.

Artikel 7. De bedienden, aangesteld tot het opzoeken en vaststellen van de overtredingen van de bepalingen der wetten van 14 mei 1930, 18 juni 1930 en 5 mei 1888, zijn er mee belast, ieder binnen de perken van zijn bevoegdheid en samen met de andere officieren van de gerechtelijke politie, de overtredingen van de bepalingen van dit besluit op te zoeken en vast te stellen.

Artikel 8. Onze Minister van Posterijen, Telegrafen en Telefonen is belast met de uitvoering van dit besluit.

5 – Aantal betaalde radiovergunningen en –vrijstellingen. www.mers.be, "Het Geld van de omroep, 1930 – 1939."

Jaar	Betalend	Vrijgesteld	Totaal	Absolute toename aangiften	Relatieve toename aangiften
1930	75.872	1.000	76.872	32.811	42,68%
1931	197.781	2.753	200.534	123.662	61,67%
1932	334.135	5.500	339.635	139.101	40,96%
1933	455.569	7.447	463.016	123.381	26,65%
1934	590.284	9.553	599.837	136.821	22,81%
1935	732.454	11.502	743.956	144.119	19,37%
1936	874.972	13.196	888.168	144.221	12,86%
1937	1.002.976	15.132	1.018.108	129.940	12,76%
1938	1.109.677	16.541	1.126.218	108.810	9,66%
1939	1.130.826	17.797	1.148.659	22.405	11,95%

6 – Maandelijkse aangroei van het aantal aangegeven ontvangers in België tussen juli 1930 en juli 1932. Jaarverslag van het N.I.R., 1932.

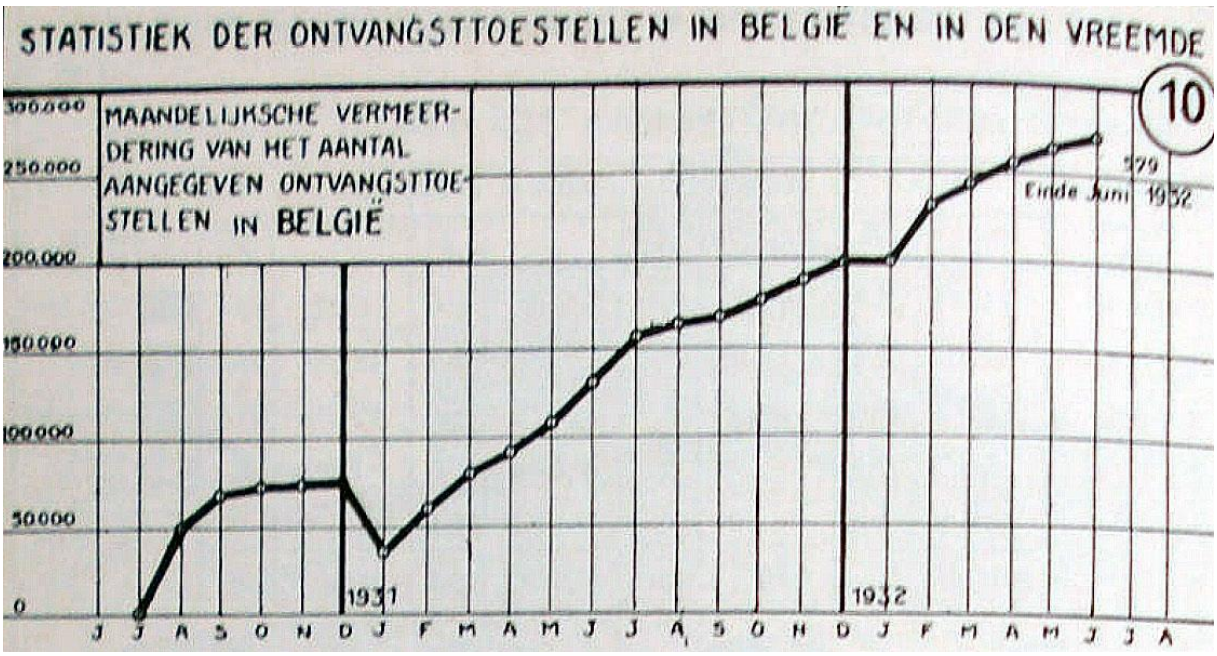

7 – Groei van de radiodistributieabonnementen. www.mers.be, *"Het geld van de Omroep, 1930 – 1939."*

Jaar	Aantal abonnees	Groei
1933	1.859	+1.859
1934	7.771	+5.912
1935	13.153	+5.382
1936	20.3966	+7.243
1937	26.751	+6.355
1938	30.251	+3.500
1939	26.312	-3.939

8 - Evolutie van het absoluut aantal officiële radioluisteraars tussen 1930 en 1937. S.B.R.-Radio, februari 1938, nummer 31, p. 2.

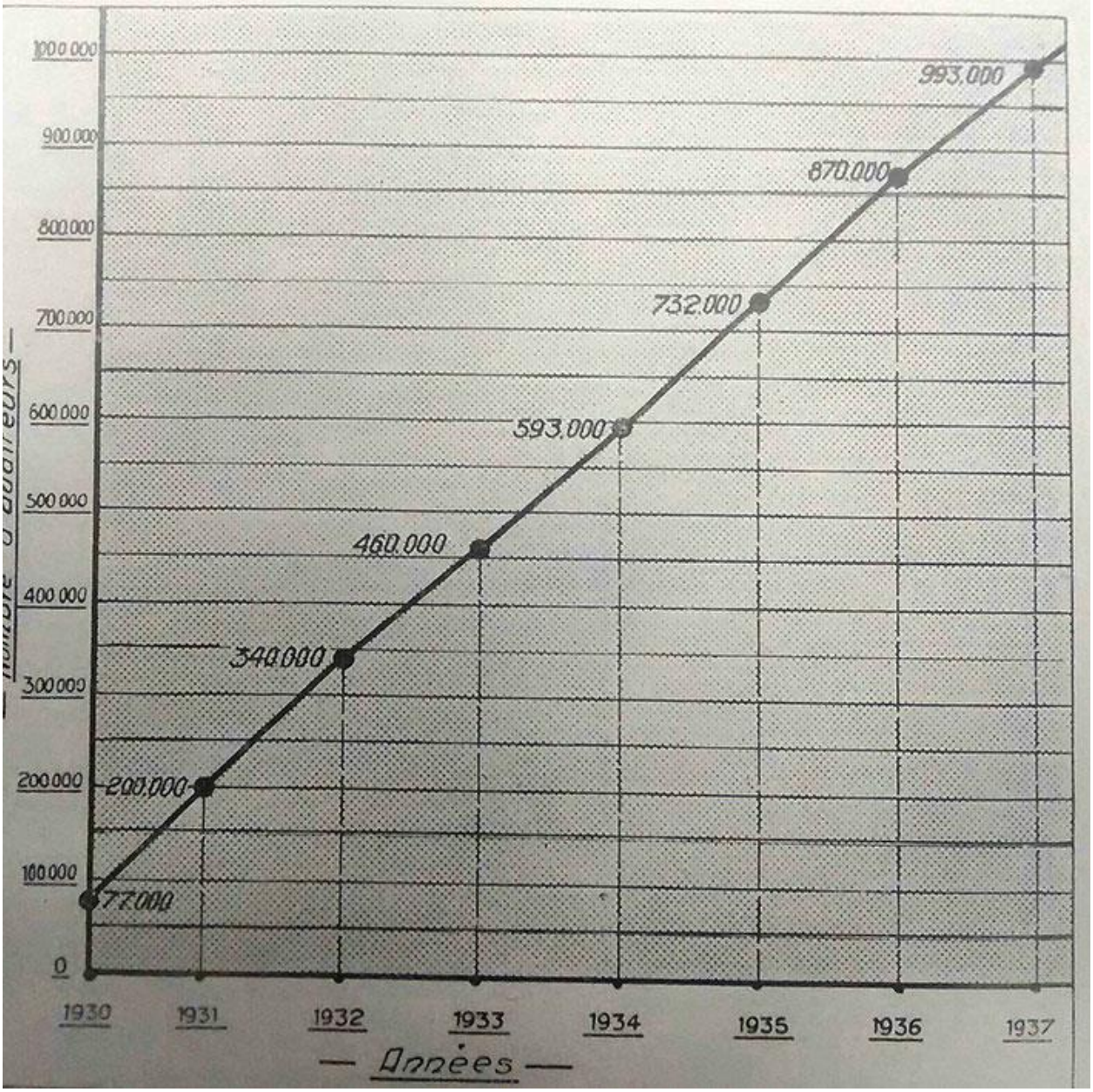

9 – Evolutie van de relatieve groei van het aantal officiële radioluisteraars.
S.B.R.-Radio, februari ’38 nummer 31, p. 4.

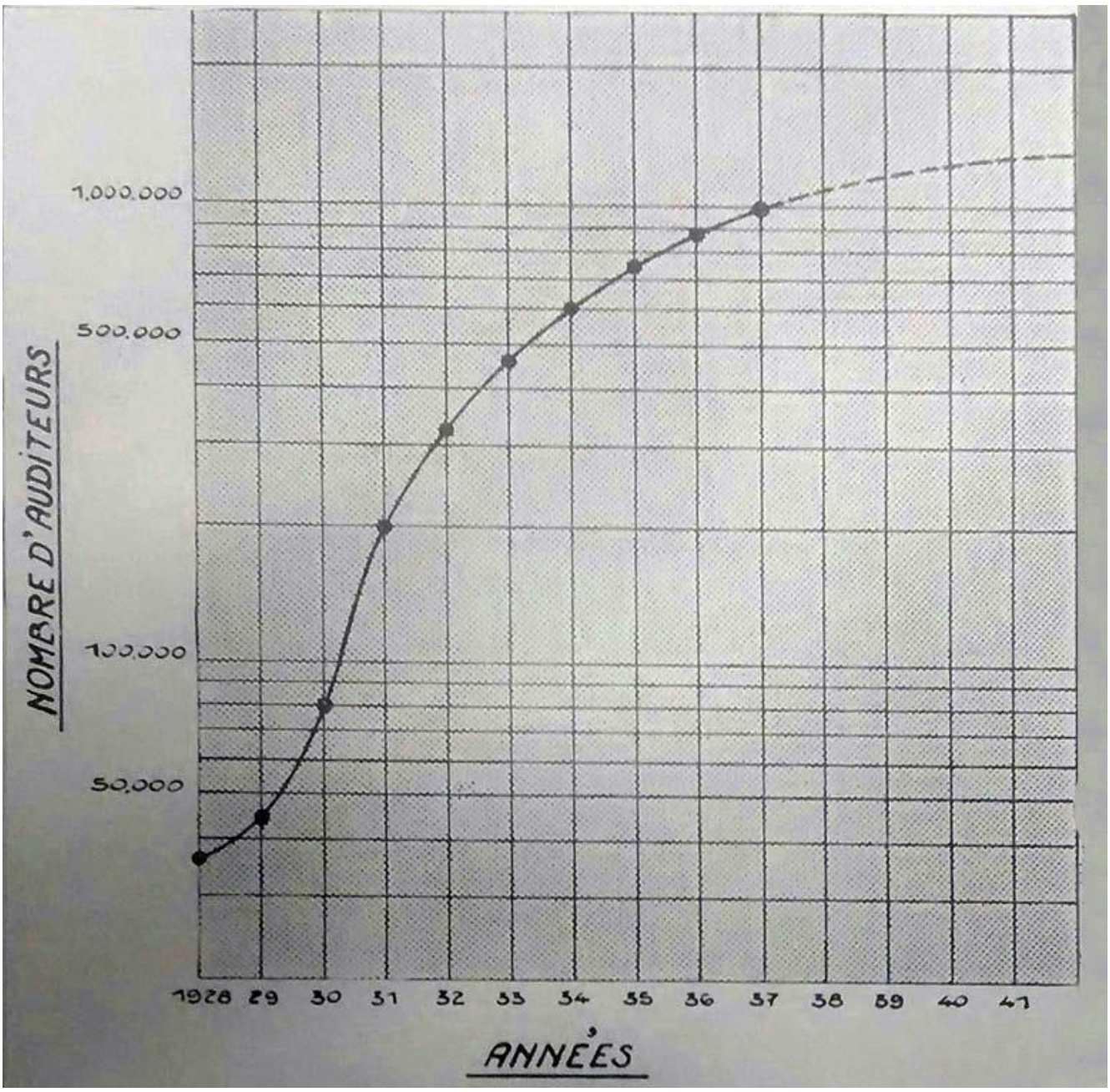

10 - Evolutie van de semestriële aangroei van het aantal radioluisteraars tussen 1930 en 1937. S.B.R.-Radio, februari ’38, nummer 31, p. 3.

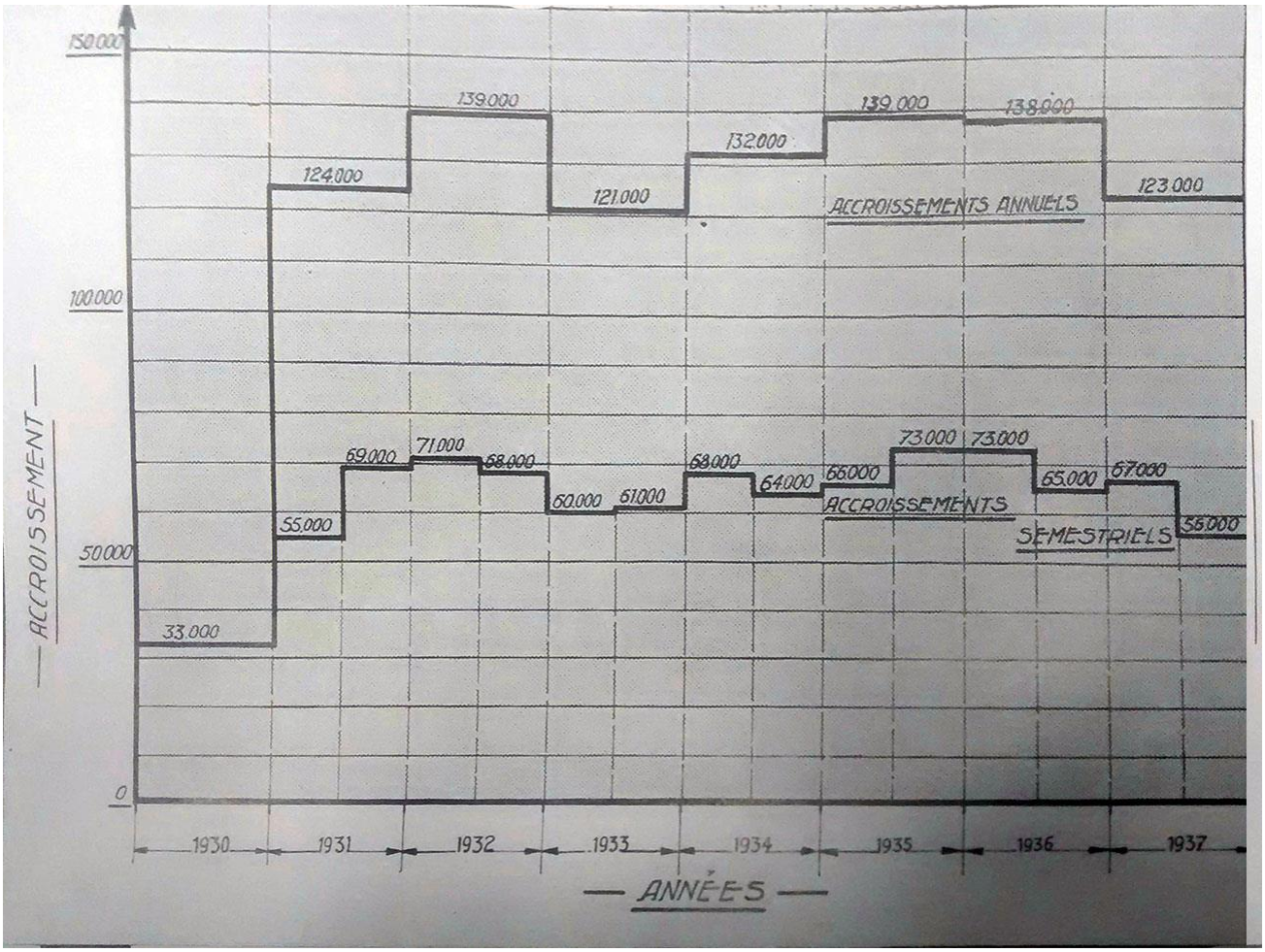

11 – Aantal radioluisteraars per arrondissement tussen 31 december 1936 en 30 juni 1938. Samengesteld uit data uit "*Radio"* van juli 1935 p. 2. en "*S.B.R.-Radio"*, mei 1937.

Arrondissement	Aanwinst in % sinds 30/06/'35	Aantal ontvangers op 31/12/'36	Aantal ontvangers op 01/07/'37	Aantal ontvangers op 30/06/'38	Aanwinst in %	Toestellen per 1000 inwoners op 31/12/'36	Toestellen per 1000 inwoners op 30/06/'38
Brussel	30	171.762	185.148	205.140	8	140	166
Leuven	29	24.321	25.757	29.188	17	83	106
Nijvel	30	21.222	23.216	26.512	12	117	147
BRABANT	30	217.305	234.121	260.840	11	127	152
Antwerpen	27	103.081	108.590	118.823	9	136	156
Mechelen	63	22.459	23.442	26.455	13	95	112
Turnhout	35	12.970	14.054	16.482	17	62	78
ANTWERPEN	29	138.510	146.086	161.760	11	115	136
Brugge	39	14.927	15.912	18.387	15	83	104
Diksmuide	42	1.745	1.972	2.486	25	38	52
Ieper	46	7.741	8.830	10.433	18	64	86
Kortrijk	58	25.976	29.101	33.088	14	104	136
Oostende	54	11.388	11.289	12.839	14	112	128
Roeselare	39	7.602	8.544	9.946	16	61	80
Tielt	52	2.854	3.246	3.759	15	41	55
Veurne	44	3.552	3.885	4.242	10	87	104
WEST-VLAANDEREN	49	75.785	82.759	95.180	15	82	104
Aalst	48	14.555	16.321	18.778	15	64	83
Oudenaarde	50	7.387	8.288	9.489	16	65	84
Dendermonde	44	8.603	9.586	11.421	20	58	76
Eeklo	38	4.790	5.324	6.050	13	70	89
Gent	47	45.897	46.238	51.989	12	107	124
Sint-Niklaas	37	11.737	12.880	15.024	18	67	87
OOST-VLAANDEREN	46	92.969	98.597	112.731	14	80	98
Hasselt	35	12.871	14.079	16.989	21	73	95
Tongeren	64	4.884	7.733	7.500	2	59	61
Maaseik	39	7.103	4.700	5.889	25	58	84
LIMBURG	41	24.858	26.512	32.378	23	63	82
Ath	43	7.669	8.689	9.884	14	93	120
Charleroi	31	62.969	66.724	75.284	13	139	168
Bergen	37	32.035	34.780	39.153	12	121	148
Zinnik	32	20.659	22.405	25.062	12	122	149
Thuin	36	17.910	15.089	20.989	10	128	149
Doornik	42	18.085	19.632	21.783	11	115	139
HENEGOUWEN	34	159.327	171.289	192.132	12	124	149
Hoei	33	10.533	11.301	13.152	16	108	136
Luik	25	85.436	90.505	102.461	13	150	180
Verviers	27	30.331	32.112	36.264	12	124	147
Borgworm	36	4.727	5.201	6.227	20	67	89
LUIK	27	131.027	139.119	158.104	14	135	163
Dinant	41	7.290	7.959	9.266	16	83	104
Namen	33	26.388	27.892	31.547	14	124	148
Philippeville	41	5.737	6.273	7.050	13	99	122
NAMEN	36	39.415	42.114	47.853	14	110	134
Aarlen	68	4.003	4.022	4.662	15	96	110
Bastenaken	50	2.168	2.470	2.997	20	55	76
Marche	44	2.683	2.999	3.522	14	63	81
Virton	51	3.112	3.529	4.203	20	76	103
Neufchâteau	39	3.370	3.856	4.838	26	60	87
LUXEMBURG	51	15.336	18.876	20.222	21	70	94
BELGIE	34	894.732	957.473	1.081.205	13	108	131

12 – "Le Réseau radio-electrique de la Belgique". "*S.B.R.-Radio*", 1 mei 1930 pp. 104 - 105.

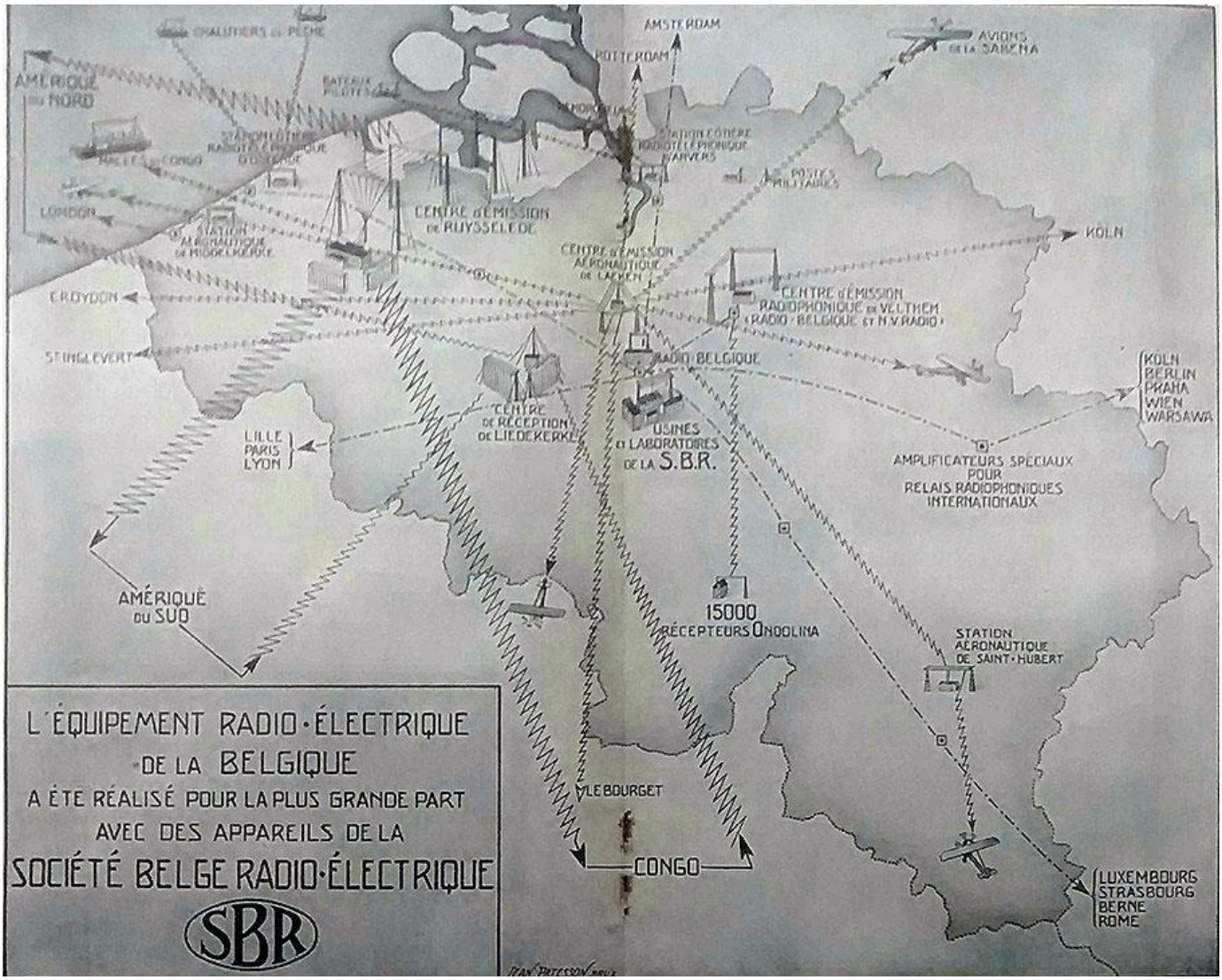

13 – Zender ON-4FE van de heer Van Hool. "*De Radio Revue"*, 2e jaargang, nummer 3, oktober 1934, p. 64.

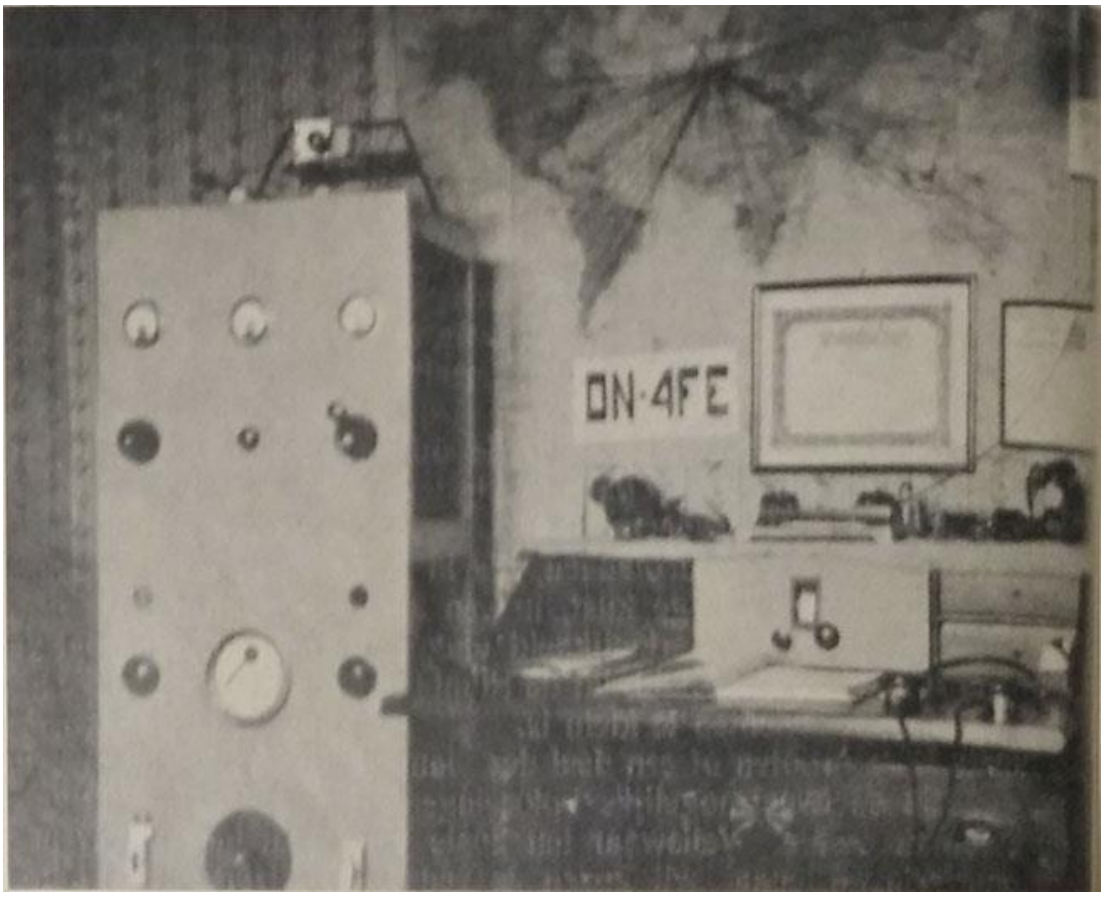

14 – Bijeenkomst van de Union Radio-Club de Courtrai, begin 1928. "*Radio-Science"*, 6e jaargang, nummer 3, maart 1928, p. 38.

15 – QSL-kaart van Norbert Baudoux. Gevonden in *"La T.S.F. Moderne"* van 1929 als bijlage.

Norbert Baudoux werd geboren te Gent op 13 maart 1899 en is er overleden op 19 augustus 1966. Hij was één van de vroege radioamateurs en was sinds 1922 actief. Hij verstuurde deze kaart naar ON4P of Paul Anthierens uit De Pinte. "Best 73" is zendamateurtaal voor "Best Regards" of "Vriendelijke Groeten."

In hetzelfde tijdschrift, dezelfde jaargang is ook een QSL-kaart die ON4ATA (Fernand Baptiste, Keizer Karellaan 153, Sint-Agatha Berchem) aan Anthierens stuurde terug te vinden.

16 – QSL-kaart van ON4PA of Paul Anthierens. Gevonden op http://lesnouvellesdx.fr/galerie/galerie2.php?page=vyoldqsl&pfx=ON&id=ON4PA

Paul Anthierens was de eerste radiotechnicus bij het naoorlogse Radio-Vlaanderen en werd later burgemeester van De Pinte.

17 – Radio-Humor: "Quelques Types D'Amateurs" volgens het blad "*Radio-Science"* in mei 1928, p. 62.

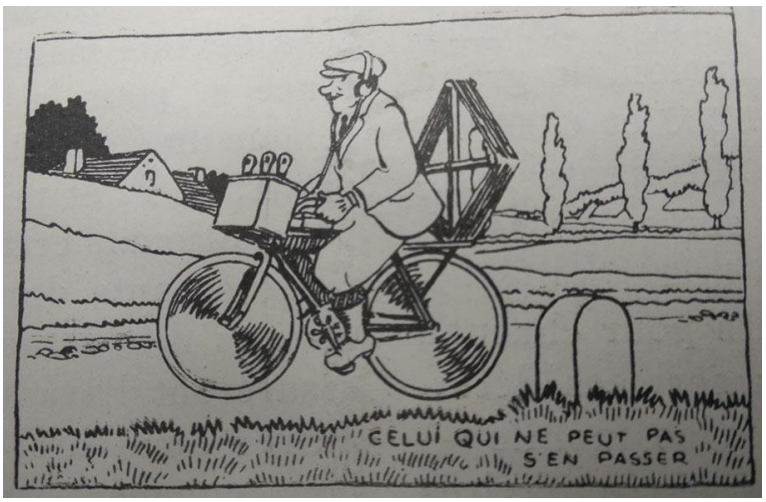

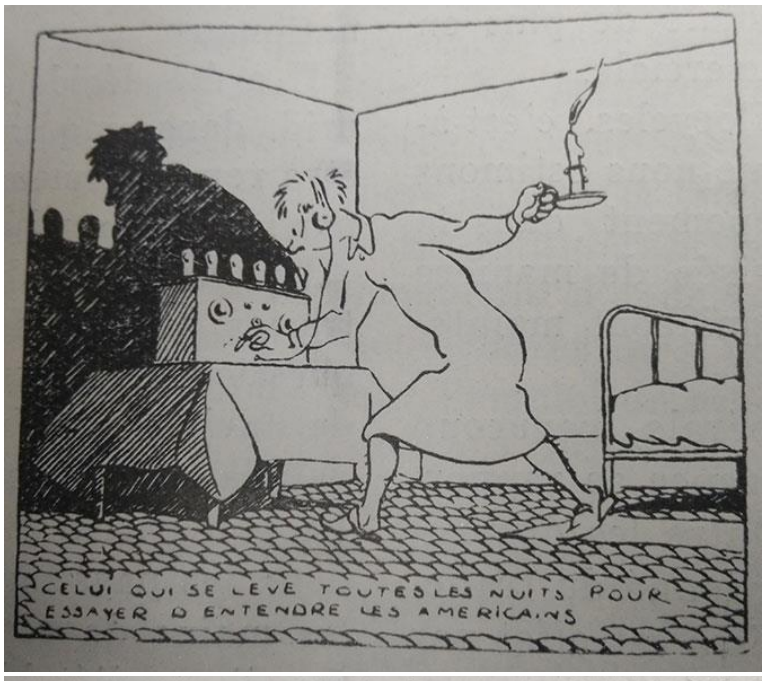

CELUI QUI VEUT UN POSTE
DE STYLE POUR ALLER AVEC
SON MOBILIER ANCIEN

ET CELUI QUI FAIT BRULER SES
LAMPES POUR RIEN !

CELUI QUI FABRIQUE SON
POSTE LUI MÊME

CELUI QUI EST
TOUJOURS GÊNÉ
PAR LES PARASITES

18 – Kritiek op de uitzendingen van Radio Belgique door "*Radio"*, 5e jaargang, nummer 8, 15 februari 1928, p. 148.

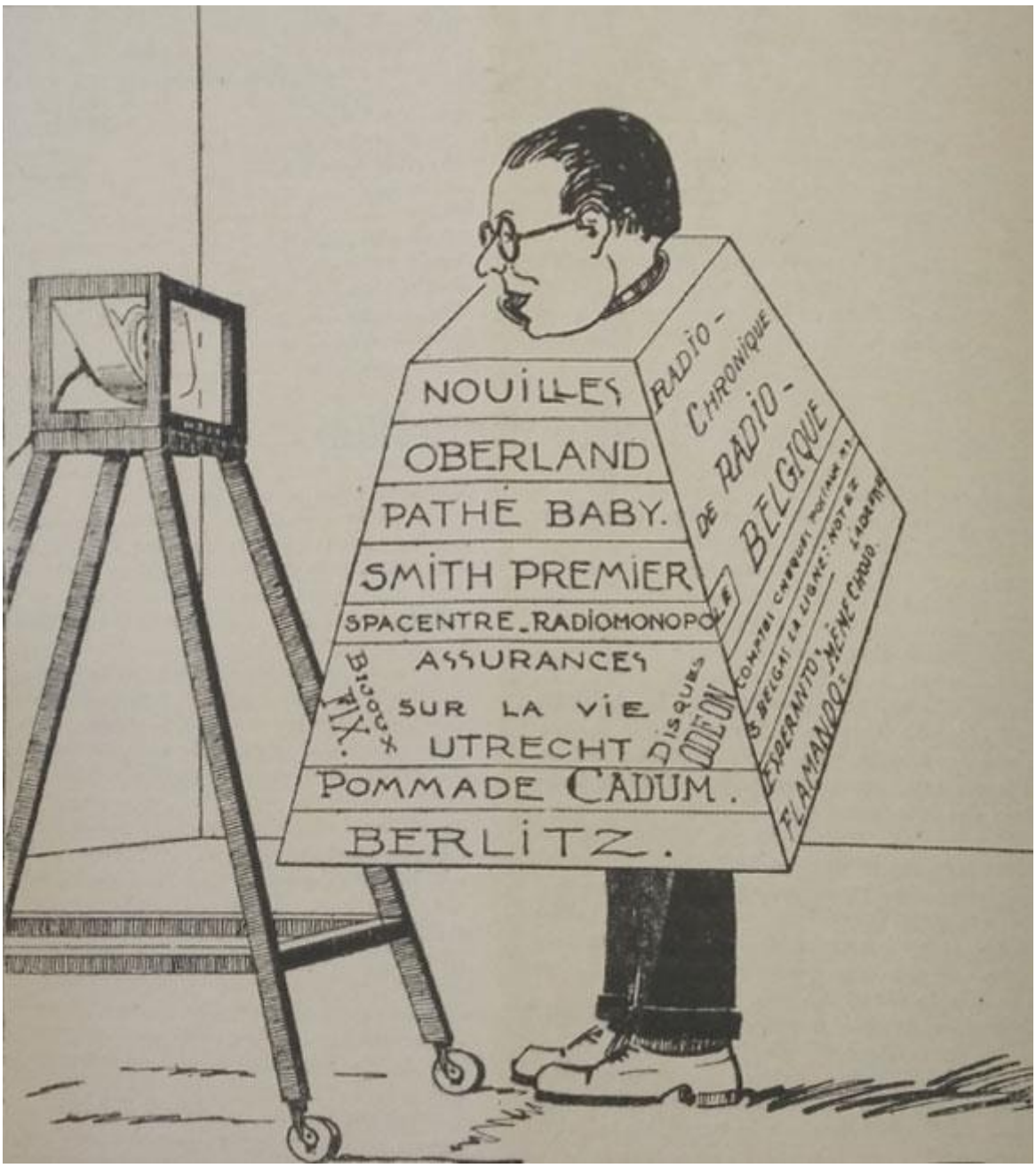

Bemerk de sterke kritiek op de veelvuldige reclame. Volgens de cartoon neemt de reclame een te groot aandeel van de uitzendingen van Radio Belgique in beslag. Men maakt onder meer reclame voor levensverzekeringen (Assurances sur la Vie Utrecht), langspeelplaten (Odéon), juwelen (Fix), zalfjes (Cadium), taalscholen (Berlitz), typemachines (Smith premier), filmprojectoren (Pathe baby) jachtwapens (Oberland). Ook het radiomonopolie (spacentre-radiomonopole), het exclusief Franstalig karakter (Esperanto = même chose que Flamando) en de langdurige kronieken (Radio-Chronique) worden bekritiseerd.

Opgave van bronnen en literatuur

a) Tijdschriften

1. Radio. Algemeen maandschrift voor radio-telegrafie & telefonie. Uytkerke/Gent, Erasmus, juli 1923 – juli 1929.

2. Radio-Belge. T.S.F. Pour tous. Organe hebdomadaire d'informations et de vulgarisation théorique et pratique. Brussel, Lombaerts, februari 1924 – december 1926.

3. L'Amateur de T.S.F. Technique. Pratique. Revue bi-mensuelle de radiophonie, Organe officiel du Radio Club de Bruxelles. Paraissant le 1er et le 15 de chaque mois. Ixelles, A. Breuer, december 1923 – januari 1926.

4. Belga-Radio & QTC. Antwerpen, Niesz., januari 1927 – december 1930.

5. Sans-Fil. Le messager du radio amateur. Technique, programmes. Supplément-Radio du "Messager de Bruxelles". Brussel, augustus 1934 – november 1935.

6. De Radio Revue. Antwerpen, Radiotechnisch bureau Brans, augustus 1933 – juli 1939.

7. Radio - Journal de Belgique Organe hebdomadaire de l'Association des radio-amateurs belges, de l'Union belge des auditeurs de la radio-diffusion, du Cercle belge d'études radio telégraphiques et de l'Union des sans-filistes de grand Bruxelles. Brussel, september 1935 – mei 1936.

8. La Radio Revue. L'organe pratique de l'amateur. Brussel, E. Brogniaux, september 1932 – februari 1933.

9. Radio-Amateurs Berichten. Maandblad voor radio, fono en elektriciteit. Leuven, oktober 1931 – februari 1932.

10. Bulletin Mensuel du Radio-Club de Gand. Gent, april 1931 – november 1931.

11. La Revue belge de T. S. F. et Union-Radio-Revue réunies. Organe officiel de l'Union Radio Club de Belgique. Brussel, december 1931 – december 1934.

12. Radio-Science. Revue mensuelle des actualités radiotélégraphiques et radiotéléphoniques. Organe officiel de l'Union Radio-Club de Belgique. Brussel, H. Marchand, mei 1925 – maart 1937.

13. Radio-S.B.R.: Revue technique de la Société Belge Radioélectrique. Brussel, Société belge de radioélectrique, 1929 – 1931.

14. S.B.R.-Radio. Brussel, Société belge de radioélectrique, 1936-1938.

15. Bulletin mensuel de la Société belge de radioélectrique. Brussel, Société belge de radioélectrique, 1927-1930.

16. La radiophonie pour Tous. Brussel, Collignon, 1923 – 1927.

17. De Vlaamsche Radiogids. Orgaan van de Katholieke Vlaamsche Radio-Omroep en programmablad. Leuven, Katholieke Vlaamsche Radio-Omroep, 1929 – 1939

18. La T.S.F. moderne. Organe officiel du Cercle belge d'études radiotélégraphiques du Radio-club de Belgique, de la Société Luxembourgeoise et de nombreuses autres sociétés. Parijs, A. Morizot, 1920 – 1929

19. Q.T.C. Périodoque mensuel Belge des sciences radio-électriques. Organe officiel de la Fédération des sociétés d'études radio-electriques. 1927

20. Radio-Home. Revue Pratique de T.S.F. Brussel, januari 1925 – 1928; 1935.

21. Union Radio-Revue. Brussel, Union Radio-Club de Belgique, januari '26 – juni 1936

22. The Amateur Photographer & Photography. Londen, Iliffe, 1923

23. La radio-industrie: revue professionnelle de la TSF et des industries connexes. Brussel, M-J. Fitz-Patrick, 1932 – 1934

24. La radio-industrie. Organe professionel de l'industrie de la T.S.F. Brussel, M-J. Fitz-Patrick, 1930 – 1932

25. La Radio-Industrie, Revue Professionnelle Independante De La T.S.F, la Télévision et Des Industries Connexes, Brussel, M-J. Fitz-Patrick, 1934 - 1939

26. Radiopost. Geïllustreerd radioweekblad. Antwerpen, Patria, 1932 – 1936.

b) Tijdschriftartikels

1. VANNOBBERGHEN (W.) "The Marvel Of Our Time" In: *Media History,* 16 (2010), 2, pp. 199-213.

2. PUTSEYS (J.) "Radiostrijd tussen de twee wereldoorlogen." In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis ,* 18 ('96), 1-2, pp. 35-60.

3. SCHOLLIERS (P.). "Loonontwikkeling, conjunctuur en arbeidsverhoudingen in het bouwvak in Brussel en Parijs 1855 – 1940." In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XII, 1990, pp. 1 – 47

4. CLARCKE (R.). "Understanding the drone epidemic." In: *Computer Law & Security Review,* 30 (2014), 3, pp. 230 – 246.

5. CLARCKE (R.) & BENNET MOSES (L.). "The Regulation of Civilian Drones' Impacts on Public Safety." In: *Computer Law & Security Review*, 30 (2014), 3, pp. 263 – 285.

6. CLARCKE (R.). “The Regulation of the Impact of Civilian Drones on Behavioural Privacy.” In: *Computer Law & Security Review*, 30 (2014), 3, pp. 286 – 305.

7. GOESSENS (L.). “Muziek onder druk. Vlaamse eisen in het programmabeleid van de radio in het interbellum.” In: VAN DEN BUYS (K.), SEGERS (K), eds. *Het orkest : van Radio-Orkest tot Brussels Philharmonic in Flagey*. Tielt: Lannoo Campus; 2013. pp. 143–62.

c) Boeken

1. HARING (K.). *Ham Radio’s Technical Culture.* Cambridge/London, The MIT Press, 2007, 220p.

2. BOSTYN (B.). De opkomst, ontwikkeling en bloei van de Belgische radio-industrie en omroep in het interbellum. Gent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent), 2007, 551p. (Promotor: Eric Vanhaute)

3. BERTELS (W.). *Die dingen begoren allemaal tot het verleden. Geschiedenis van de omroep in België.* Brussel, BRT, 1972, 130p.

4. VAN HAGENDOREN (P.) en MIGNON (J.). *1923-1973 : La radio belge a 50 ans*, Brussel, RTB, 1973, 96p.

5. GOOSSENS (C.). *Radio en televisie in Vlaanderen : een geschiedenis*. Leuven, Davidsfonds, 1998, 216p.

6. BRASSEUR (B.). *Hallo, hallo, hier radio Laken… De pioniersjaren van de radiotelegrafie en telefonie in België en haar ex-kolonie*, 2010, Olen, eigen uitgave.

7. OLDENZIEL (R.). *Making Technology Masculine. Men, Women and Modern Machines in America 1870 – 1945.* Amsterdam, The Amsterdam University Press, 1999, 271p.

8. BURGELMAN (J.), GUYVAERTS (P.), PAUWELS (C.) en RAATS, (T.). “De Geschreven bronnen van de audiovisuele media.” In: VAN DEN EECKHOUT (P.) en VANTHEMSCHE (G.) *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19e-20e eeuw*. Brussel, Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 2009, pp. 1317 – 1335.

9. VAN DYCK (J.G.R.). *Het radio-jaarboek 1934.* Antwerpen, Klank en Beeld Instituut, 1933, 527p.

10. DELAERE (M.), MANNAERTS (P.), VAN DEN BUYS (K.) en VERSPEURT (V.). *Het geheugen van de geluidsfabriek.* Leuven, Leuven University Press, 222p.

11. BURGELMAN (J.C.). *Omroep en politiek.* Brussel, BRT, 1990, 539p.

12. *Jaarboek van het N.I.R. 1933. 1934. 1934. 1936. 1937. 1938.* Brussel, F. Van Buggenhoudt, 1933 – 1937.

13. VERAGHTERT (K.) *De Industriële ontwikkeling. De periode 1914 – 1947.* In: tee eeuwen ontwikkeling, 1780 – 1980, Brussel, Gemeentekrediet, 1981, 322p.

d) Archivalia

1. Algemeen Rijksarchief. Archiefblok: Belgische Radio Televisie (BRT) (met delen van archieven Pater Leopold en Albert Gillon). Periode: 1925 – 1970. Archieftoegang: BE-A0510 / I 503. Archiefbloknummer; BE-A0510.0III.0018.

e) Online bronnen

1. DEVOLDRE (J.), Het ontstaan van de radioclubs. In: < http://www.uba.be/nl/uba/geschiedenis-van-de-uba/het-ontstaan-van-de-radioclubs>, geraadpleegd op 02/12/2015.

2. AROASIO (L.), Drone Magazine, le migliori news dalla rete su droni, quadricotteri, multirotori. In: <http://droni.eu/mag/>, geraadpleegd op 30/12/2015.

3. ANDERSON (C.), DIY Drones. The Leading Community for Personal UAVs. In: <http://diydrones.com/>, geraadpleegd op 30/12/2015.

4. HELLEYN (Y.) De nieuwe drone wetgeving: onze visie! DEEL 1. In: <http://www.drone-kopen.be/wetgeving/de-nieuwe-drone-wetgeving-onze-visie-deel-1>, geraadpleegd op 30/12/2015.

5. HELLEYN (Y.) De nieuwe drone wetgeving: onze visie! DEEL 2. In: <http://www.drone-kopen.be/wetgeving/de-nieuwe-drone-wetgeving-onze-visie-deel-2/>, geraadpleegd op 30/12/2015.

6. JC, Eindelijk echt op komst: regels voor drones in België. In: <http://www.demorgen.be/binnenland/eindelijk-echt-op-komst-regels-voor-drones-in-belgie-bcc326a9/>, geconsulteerd op 26/11/2015.

7. BAGULEY (R.), A Short History of Drones: From Spy Planes to Plant Spraying. In: <https://howwegettonext.com/a-short-history-of-drones-from-spy-planes-to-plant-spraying-8693a4080e14>, geconsulteerd op 26/11/2015.

8. DARACK (E.), A Brief History of Unmanned Aircraft. From bomb-bearing balloons to the Global Hawk. In: <http://www.airspacemag.com/photos/a-brief-history-of-unmanned-aircraft-174072843>, geconsulteerd op 26/11/2015.

9. SIFTON (J.), A Brief History of Drones. In: <http://www.thenation.com/article/brief-history-drones/>, geconsulteerd op 26/11/2015.

10. SOULIER (D.), A Short History of Drones. In: <http://www.thedronefilmcompany.com/news-events/a-short-history-of-drones-by-didier-soulier/>, geconsulteerd op 26/11/2015

11. MERS Antique Book Shop Antwerp, Het geld van de omroep. 1930 – 1935. In: <www.mers.be>, geconsulteerd op 10/12/2015.

12. CONDITT (J.), Meet the world's smallest camera-equipped drone. It's so tiny, users don't have to register it with the FAA. In: <http://www.engadget.com/2016/01/02/meet-the-worlds-smallest-camera-equipped-drone/>, geconsulteerd op 03/01/2016.

13. GREENWOOD (F.), A Major Problem with the FAA Plan to Register All Drones. In: <http://www.slate.com/articles/technology/future_tense/2015/10/one_major_problem_with_the_faa_drone_registry_diy_drones.html >, geconsulteerd op 24/11/2015.

14. DENNINGS (J.), AMA: Hold off on registering model aircraft. In: <http://droni.eu/mag/2015/12/17/ama-hold-off-on-registering-model-aircraft/>, geconsulteerd op 20/12/2015.

15. GRIFFITH (A.), Please Don't Be the One to Get Drones Banned. In: < http://petapixel.com/2014/08/27/take-get-drones-banned/>, geconsulteerd op 26/11/2015.

16. RUPPRECHT (J.), The Problems with Mandatory Drone Registration. In: < http://jrupprechtlaw.com/the-problems-with-mandatory-drone-registration>, geconsulteerd op 29/12/2015.

17. ANDERSON (C.), Build Your Own Multicopter. In: <http://copter.ardupilot.com/wiki/build-your-own-multicopter/>, geconsulteerd op 26/11/2015.